

10/2/33
1^a

081

VERSLAG

van de Commissie voor het onderzoek naar de oorzaken
van de zich in de maand November 1926 in verscheidene
gedeelten van de residentie Bantam voorgedaan hebbende
ongeregeldheden, ingesteld bij het Gouvernements-besluit
van 26 Januari 1927 No. 1^x.

deze pag. niet filmen

VERSLAG

van de Commissie voor het onderzoek naar de oorzaken van de zich in de maand November 1926 in verscheidene gedeelten van de residentie Bantam voorgedaan hebbende ongeregeldheden, ingesteld bij het Gouvernements-besluit van 26 Januari 1927 No. 1^x.

16

INHOUD.

I. DE BANTAMSCHE SAMENLEVING.

A. Bestaande toestand	1
a. Volksaard	1
b. Economische en geestelijke ontwikkeling	1
c. Sociale structuur	2
1. De Massa	2
2. Economische differentiatie	2
3. Godsdienst	2
4. Afstamming	3
5. Misdadigheid	3
6. Landsdienst	4
7. Desabestuur	4
d. Plaatselijke verschillen	5
Menes	5
Laboean	5
Tjilegon en Anjer	5
B. Maatschappelijke veranderingen	5
a. Economische veranderingen	5
b. Het godsdienstig leven	6
c. Vereenigingen	7
d. Invloed der veranderingen op de verschillende groepen	8

II. HET BESTUUR.

A. Organisatie	10
a. Grenswijzigingen	10
b. Overdracht van bevoegdheden	10
c. Mutatiën	10
B. De Bestuurs-corpsen	10
a. Het Europeesch Bestuur	10
b. Het Inlandsch Bestuur	11
C. De werking van het Bestuur	13
a. Klachten van algemeen aard	14
b. Klachten over godsdienstige kwesties	14
c. Speciale klachten over het bestuur	14

III. DE ONRUST.

A. Kenmerken	16
B. De opstandigen	16
C. De redenen van opstandigheid	17
a. Grieven	17
b. De voorgespiegelde heiltoestanden	17
c. De mogelijkheid van slagen	18
d. De godsdienst	18
e. De wijze van propaganda	20
D. Invloeden tegen het communisme	22
a. Niet-communisten in de desa	22
b. De S. I.	22
c. De Islam	22
d. De houding der Centrale Regeering	22
e. Het plaatselijk bestuur	23
De indruk van de houding der overheid op de bevolking	23

IV. MAATREGELEN.

Grondslag	25
Organisatie	25
a. hoofdgebrek der tegenwoordige organisatie	25
b. de desa	25
c. het Inlandsch bestuur	27
d. het Europeesch bestuur	28
e. de politie en het leger	29
Politiek	31
a. politiek van het Centraal Gezag	31
b. plaatselijk beleid	31
c. bepaalde maatregelen	32
Slotsom	34
Kaarten I, II, III en IV, na blz.	36
Bijlagen V tot en met XVI	37 t/m 49

Alleen in het Noordelijke, het dichtst bevolkte deel van Bantam was of dreigde onrust. (1)

Dat deel bestaat uit:
a l l e zeven districten van Noord-Bantam;
é é n district van Rangkasbitong;
de d r i e Noordelijke districten van Pandeglang (van Menes eigenlijk alleen de Noordelijke helft).

In het Zuiden was alles rustig. Dit verslag geldt dus alleen Noord- en Midden-Bantam.

I. DE BANTAMSCHE SAMENLEVING.

A. BESTAANDE TOESTAND.

a. Volksaard.

Van oudsher is bekend dat de aard van het Bantamsche volk anders is dan die van de overige bevolking van Java. Hoewel de eerste indruk van die afwijking niet gunstig is, valt bij nader contact het volk mede. Talrijk zijn de gunstige getuigenissen van personen die land en volk beter hebben leeren kennen; van bestuursambtenaren, ook van planters. Goede eigenschappen zijn dat de bevolking sober en spaarzaam is, ernstig en vroom. De regelmatige tijdelijke emigratie naar de Lampongs en Batavia eischt en bewijst energie. Voorts is het volk nuchter en zeer individualistisch, het eigen belang gaat voor; een verwante eigenschap is afkeer van dwang. Het familieleven is beter dan elders op Java, echtscheidingen komen weinig voor. Over de Bantamsche vrouw wordt over het algemeen zeer gunstig geoordeeld, zij heet een krachtige, deugdzame huisvrouw en goede huismoeder, van haar zou de meeste kracht in het Bantamsche gemeenschapsleven uitgaan, moreel zou zij hooger staan dan de vrouwen in het overige deel van Java.

Een volk met zulke moeders moet in den grond een goed volk zijn!

Nochtans blijven, ook bij nadere beschouwing, minder gunstige en gevaarlijke eigenschappen duidelijk.

Opvallend is dat in tal van streken juist de jonge mannen zeer op hun gemak gesteld zijn en weinig werken. De vaak oplaaierende godsdienstaat en godsdienstige verblindings zijn waarlijk niet denkbeeldig; herhaaldelijk voerden en voeren godsdienstzin en tegenzin tegen gezag tot excessen.

Daarbij toonden de muitelingen zich dan wel moordzuchtig, maar gauw terneergeslagen bij tegenspoed.

Plaatselijk zijn er verschillen. In den loop van de 19e eeuw kwamen verreweg de meeste excessen voor in het Javaansch sprekende Noord-Bantam (2). Hoewel de bevolking daar afstamt van landverhuizers en zwervers, (3) voelt zij zich meer zelfstandig en eigenlijk ook eenigszins hooger dan die der andere regentschappen. In Noord-Bantam kwamen de „chronische muitzucht” der bevolking en „de bigotte fanatieke soort van Islam die zij belijdt” (3) het sterkst naar voren.

In Lebak en het eenzame Zuiden lijkt de bevolking meer op die der Preanger, maar dan zonder de vriendelijkheid van de Soendaneezen daar.

De drie Noordelijke districten van Pandeglang houden tusschen deze beide het midden; daar is een min of meer rustige Soendaneesche massa met een onrustige lastige bovenlaag.

Voor de in dit rapport behandelde kwestie zijn twee dingen van belang. Het eerste is het vaststaand feit, dat de bevolking feller godsdienstzin bezit dan die op overig Java en verder meer neiging tot avontuur en minder volgzaamheid. Het tweede is dat de bevolking vooral in den beginne op ieder die van buiten komt een weinig toeschietelijken indruk maakt.

b. Economische en geestelijke ontwikkeling.

Economisch steunt Bantam vrijwel uitsluitend op Inlandschen landbouw. Het overgrootste deel van het volksinkomen wordt gevonden uit de teelt van rijst en klappers. De rijst dient voor een grooter deel dan elders op Java voor eigen gebruik; de klappers brengen geldverkeer. Het Noord-Oostelijk deel van het gewest staat economisch niet sterk. In het Noord-Westen in Tjilegon,

(1) Vgl. schetskaartje Bijlage II.

(2) Vergelijk het kaartje Bijlage I.

(3) Snouck Hurgronje Verspreide geschriften IV bldz. 255.

Anjer en in de beide Zuiderregentschappen is het veel beter; de districten Tjaringin en Menes zijn — met Javaanschen maatstaf gemeten — bepaald welvarend.

De schoolontwikkeling — het godsdienstig leven komt hieronder ter sprake — staat in dit gewest ver onder die der overige Soendalanden, doch maar weinig onder het gemiddelde van Java.

c. Sociale structuur.

Meer misschien nog dan de volksaard verschilt de sociale structuur, de maatschappelijke differentiatie, van die van de rest van Java.

In het Eindresumé op de rechten op den grond komt de uitspraak voor dat de bevolking in Bantam „geen standen kent”. Deze uitspraak dient zoo gelezen te worden, dat de Bantammers door hun sterker individualisme bij allerlei regeling, zoo b.v. voor heerdienst en desadient — behalve één belangrijke uitzondering voor de godsdienstigen — geen onderscheid maakten of maken tusschen verschillende groepen. De op Java vooral zoo kenmerkende maatschappelijke verschillen, die deels op afstamming en bestuursambt, deels op grondbezit steunden, de indeeling der dienstplichtige desa-lieden in verschillende „klassen” b.v. kent men hier niet. Daartegenover staat echter dat andere redenen van differentiatie — economische kracht en vooral godsdienst en misdadigheid — hier grooter beteekenis hebben dan elders op Java.

1. De massa.

Basis van de maatschappij is ook hier de landbouwende bevolking. Die is, zooals gezegd, op zichzelf weinig gedifferentieerd: een scherp onderscheid tusschen b.v. bouwgrondbezitters, huisbezitters, niets-bezitters kent men hier niet. Het grondbezit is sterk individualistisch; dienstplichtigen dragen gelijke lasten. Nergens op Java zijn naar verhouding tot de bevolking zooveel grondbezitters als in Bantam; een groot deel der niet-grondbezitters werkt als deelbouwer en voelt zich dus zelfstandig landbouwer; het grootgrondbezit is betrekkelijk gering en de voorwaarden van den deelbouw zijn constant en niet ongunstig voor den deelbouwer. Een klasse van uitgebuite bezitsloozen bestaat niet, doordat de vooral in Noord-Bantam vaak benutte mogelijkheid bestaat, in Batavia, maar vooral in de Lampongs als koelie geld te verdienen.

2. Economische differentiatie.

Het aantal gegoeden is in Bantam naar verhouding tot de bevolking groot, grooter dan elders. Misschien is het inkomen dezer economisch sterkeren niet meer dan dat van de gegoeden elders, maar als een gevolg van hun soberheid is hun bezit zeer zeker grooter. En dit bezit wekt geen afgunst en haat; de rijken worden over het algemeen geacht. Juist doordat de Bantammer in geldzaken nuchter en practisch is, is het respect voor geld hier eer grooter dan kleiner in vergelijking met elders.

3. Godsdienst.

Naar het godsdienstig leven bestaat een scherper differentiatie dan de economische. Overigens bestaat tusschen beide wisselwerking. Bij invloedrijke godsdienstleeraars stroomden de goede gaven binnen. Economisch boven de massa uitstekende figuren toonen godsdienstijver, doen de bedevaart, stichten langgar's of mesdjids⁽¹⁾. Er valt hier onderscheid te maken tusschen goeroe's ngadji goer'an, goeroe's ngadji kitab en goeroe's tarèkat. Hoewel niet tot de eigenlijke godsdienstleeraars behorende, moeten hier ook, om hun invloed op de onontwikkelden, de bezitters van ngèlmoe, de doekoen's, genoemd worden.

De goeroe's ngadji, die alleen goer'an-reciet leeren, hebben soms ook invloed op anderen, die van hen raad vragen en krijgen in allerlei gewichtige zaken des levens. Zelden reikt hun invloed tot buiten het eigen en de buurgehuchten. Zij geven uiteraard zoo goed als uitsluitend les aan kinderen, waar het geldt de beginselen van het reciet en het meest noodige ritueel van den godsdienst aan de leerlingen bij te brengen. Lessen in het geheel naar de regelen der kunst reciteeren (het zoogenaamde tadjwied), die alleen de meer bekwame goeroe's ngadji kunnen geven, worden ook door volwassenen gevolgd. De invloed van goeroe's ngadji kitab gaat veel verder; die kan soms — maar dat is geen regel — een heele streek betreffen, in dezen zin dat, als de goeroe zich over bepaalde zaken uit, practisch ieder uit die streek die uitspraak accepteert. Goeroe's van deze soort, wier roep zóó groot is, dat zij leerlingen uit veraf gelegen streken krijgen, op wie zij invloed blijven behouden, zijn er thans niet in Bantam. Overigens zijn er wel veel pesantrens, maar ofschoon sommige goeroe's een grooten naam hebben is het aantal hunner in de pesantrens wonende moerid's naar verhouding betrekkelijk gering. Vroeger was dit anders. De leerlingen waren toen meer op enkele plaatsen ver-

(1) Voor de hier volgende gegevens is gebruik gemaakt van een nota over het Mohammedaansch godsdienstonderwijs op Java en Madoera, samengesteld naar een advies van Dr. C. Snouck Hurgronje.

eenigd. In kampong Kenanga, de woonplaats van den onlangs overleden Kiai Mohammad Saleh, waren een jaar of twintig geleden een veertigtal „pondoks”. Eenerzijds is het aantal goeroe's sedert zeer toegenomen, anderzijds maken meer modern ingerichte godsdienstscholen, zooals te Menes, waar een 300 leerlingen zijn, vele pesantren's overbodig.

De goeroe's tarèkat, de voorgangers der mystieke broederschappen staan in nauwer contact met hunne leerlingen dan de andere godsdienstonderwijzers. Men stelle zich echter niet voor dat er geregelde samenkomsten tusschen den goeroe en zijne adepten zijn. Zeldzaam zijn de leerlingen, die bij een goeroe van naam de wetenschap der mystiek (in de volksmond: „tasawwoep”) tot in het hoogste stadium trachten te verwerven. De besten onder die enkelen krijgen van hunnen leermeester toestemming (idjazah) de leer van zijn secte verder te verkondigen. Is de daarvoor noodige concentratie slechts door zeer enkelen te bereiken, de plichten, in den vorm van telkens wederkeerend reciet zijn zóó bindend, dat men onder jongelieden geen tarèkat-leerlingen vindt. Als regel komt men eerst tot de beoefening der mystiek na het 35e jaar en voor de overgrote meerderheid bepaalt zij zich tot een reeks opeenvolgende samenkomsten met den goeroe, waarin deze lessen van levenswijsheid aan zijn leerling geeft en hem die formules leert of doet naslaan, wier geregeld reciet hem de mogelijkheid opent tot diepere kennis te geraken.

Na afloop dezer eerste leering „talqien” (letterlijk: „voorzegging”) genaamd, volgen op ongezette, dikwijls jaren uiteenliggende tijdstippen, nadere samenkomsten, die men „tawadjoeh” (letterlijk: „het van aangezicht tot aangezicht zitten”) noemt. Die samenkomsten zijn dan vaak niet meer dan een enkele ontmoeting, waarbij de leerling niet verzuimt zijne goede gaven aan zijn leermeester aan te bieden en deze zijnen leerling van eenigen verderen geestelijken leeftocht voorziet.

Deze uitweiding was noodig ter bestrijding van de ook ten aanzien van Bantam algemeen verspreide dwaling dat een tarèkatleeraar zich bij voortdurend met zijne leerlingen in een soort extatischen toestand pleegt te bevinden. De hier beschreven vorm van tarèkatonderwijs staat tusschen twee andere in: 1e. Het lezen van teksten van beroemde schrijvers door vergevorderde leerlingen. Dit stelt zeer hooge eischen aan den leeraar; 2e. Als ander uiterste, het bij lieden van geringe ontwikkeling, dikwijls onder leiding van goeroe's van twijfelachtig allooi gezamenlijk en zeer luidruchtig reciteeren van zoogenaamde ratib's, waardoor de deelnemers soms in geestelijk overspannen toestand geraken. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden dat dit onder leiding van de goeroe's van aanzien niet voorkomt.

Door het zooveel sterker geestelijk contact, dat tusschen den tarèkatleeraar en zijne leerlingen bestaat, is de invloed, dien hij op hen heeft, grooter dan die van andere goeroe's. Wat dien invloed dikwijls nog vergroot, is de roep van heiligheid, die van tarèkatleeraars van naam uitgaat, het hun toegekende vermogen het verborgene te kennen.

Wat de laatste categorie, die der ngèlmoe bezittende doekoen's betreft, zij hebben hun invloed onder alle lagen der bevolking. Geen kwaal of zij weten er een middel tegen, geen wensch of zij weten een formule, die de bevrediging er van waarschijnlijk maakt. Op de bijgelovige massa kunnen deze „goeroe's” wanneer men hun ook dien naam mocht willen geven, door op de slechte instincten te werken, een verderfelijken invloed hebben. Bij onrust onder de bevolking spelen de goeroe's, die onkwetsbaarheid leeren, steeds een rol.

Er zijn godsdienstleeraars, die tevens als doekoen optreden. Onder hen valt in de eerste plaats te noemen de Kiai van Tjaringin, bij wien wekelijks behalve zijne leerlingen tal van lieden plachten te komen om zegen te vragen, geneezing van ziekte, dan wel voorspoed bij een of andere onderneming.

Wegens geboorte steken boven de massa uit de sultansafstammelingen (toebagoes). Verder zijn van belang de titels „entol” (vooral in Menes) en „agoes”. De beteekenis van den in Bantam ook voorkomenden titel „mas” is daar sterk afgesletten.

De dragers van titels zijn uiterlijk in niets van anderen te onderscheiden en zijn te vinden in alle standen der maatschappij. In al die standen geeft hun rang echter altijd eenig prestige. Merkwaardig is, dat in enkele desa's de adellijken in groot aantal bijeen wonen.

Het aanzien dat de misdadigheid geeft, uit zich in het typisch Bantamsche „djawara”-wezen. Djawara, een woord, dat vroeger deze ongunstige beteekenis niet had, beduidt iemand, die den

4. Afstamming.

5. Misdadigheid.

moed heeft 's Lands wetten te trotseeren en die bereid en in staat is door verwonding, berooving of dood, anderen te dwingen zijn wil te doen. Vroeger kleedden deze lieden zich op een bijzondere wijze, zij droegen openlijk hun bijzondere wapenen: den drie-tand (sikoe-sikoe) en in het Noorden de met lood gevulde karbouwenkaak (tjarèham), „orok landjang", soms een ongezochte gelegenheid tot vereeniging en dus tot nog meer intimidatie der bevolking.

6. Landsdienst.

In verband met de vrijmoedigheid en de geloofswijze van het volk is het in dienst zijn van het ongeloovige Gouvernement lang niet zooals in overig Java, bron van aanzien en invloed.

7. Desabestuur.

De desa als in de volksopvattingen levende rechtsgemeenschap, de desa zooals die op Java bekend is, bestaat hier niet. Men heeft geen eigenlijke desafeesten (d.w.z. feesten, alleen voor lieden van een bepaalde desa), geen desavergaderingen, geen desagodsdiensthuizen, geen desaregelingen. Voorzoover er iets is, dat in de verte op een gemeenschap lijkt, is dat het gehucht, de ampian, niet de desa. Alles wat in overig Java al dan niet van boven opgelegde desainstelling is (communaal bezit, ambtsvelden, desakassen, loemboeng's, bale's enz.) ontbreekt hier geheel of bijna geheel. In deze omstandigheden kon het bestuur van de desa, elders op Java vaak bron van aanzien en invloed, hier nooit die beteekenis krijgen.

In dat bestuur treedt alleen het hoofd, de djaro, naar voren. Onder het desahoofd, staat dan in vele gehuchten een gehuchts-hoofd, pengiwa. Verder zijn er de penglakoe of dorpsboodschapper en de amil of dorpsgodsdienstbeambte. Speciale desapolitie-beambten zooals die in andere streken van Java voorkomen onder de namen „tamping", „kapetengan" enz., bestaan hier niet. Pengiwa's en penglakoe's blijken van oudsher gerecruteerd uit de heffe des volks. Zij worden betaald door het desahoofd en zijn uiterlijk en werkelijk diens bedienden. Soms heeft een groep van vijf à tien desa's een gemeenschappelijk dorpschrijver of „tjarik", die de administratie der diverse desa's heet te voeren. Vaak ook betalen de djaro's van een onderdistrict gezamenlijk één schrijver, die ten behoeve hunner desa's bij den assistent-wedana te werk gesteld wordt. Dat is dan de zoogenaamde „tjarik onder".

Merkwaardig is, vooral in Pandeglang, het instituut der desa-oudsten, de kekolots. Het zijn gewezen desahoofden, godsdienstleeraars, welgestelden, die door de publieke opinie als het ware van zelf, dus zonder vergaderingen of regeling, worden aangewezen. Zij worden soms door het desahoofd geraadpleegd. Het instituut vermindert kennelijk in beteekenis.

Een in Menes (naar men zegt: niet van oudsher) bestaand hebbende instelling was die van de in groepen onder eigen hoofd vereenigde „orok landjang" d.z. de ongehuwde jongelieden der desa. Dit instituut is practisch geheel verdwenen. Wie met de werking van het desabestuur elders op Java bekend is, begrijpt, dat de formatie van het dorpsbestuur in Bantam, zooals hierboven geschetst, absoluut onvoldoende is. De djaro heeft geen genoegzaam aantal desabeambten onder zich om zijn desa behoorlijk te beheeren, hij voelt die onmacht, en hij laat óf Gods water over Gods akker loopen, of wel hij voert een bewind van willekeur en vexaties.

Daarbij komt de minimale bezoldiging der meeste djaro's. Wanneer men op papier de inkomens der djaro's nagaat, dan blijken die niet slechter te zijn dan de doorsnee-inkomens der loerah's in andere streken van Java. Maar dat is dan ook alleen op papier! Want in de practijk blijken die inkomens veel en veel lager te zijn.

Ambtsvelden voor desahoofden in Bantam treft men slechts zeer sporadisch aan. De meeste djaro's moeten hoofdzakelijk leven van de 8% collecteloon en den afkoop der pantjendiensten. Deze laatste gelden nu komen gewoonlijk zeer laat en dan slechts voor een klein gedeelte binnen, ook al omdat de djaro geen gezag heeft over zijn volk. In Februari 1927 troffen wij een djaro aan, bij wien de hem toekomende pantjengelden over 1926 pas voor een derde gedeelte binnen waren. Dat knoerijen bij afschrijvingen der landrente aan de orde van den dag zijn, laat zich in verband met het bovenvermelde licht begrijpen. Bij dit alles komt nog dat, zooals gezegd, de djaro uit zijn schamele inkomsten nog de pengiwa's en penglakoe's betaalt.

Het bedenkelijke van deze te geringe bezoldiging der desabesturen ligt hierin, dat zij als het ware gedwongen worden om te fraudeeren. Als dan tegen dergelijke fraudes wordt opgetreden, kan dat natuurlijk op zich zelf nuttige resultaten hebben, doch het brengt het groote nadeel mee, dat men den desahoofden inkomsten ontnemt, zoodat zij geprikkeld worden tot weer andere fraudes of tot ontevredenheid.

Dat de animo om djaro te worden en te blijven over het algemeen zeer gering is, valt na het bovenstaande niet te verwonderen. Het is niet zeldzaam, dat onder de kekolots zich vier en meer op verzoek eervol ontslagen desahoofden bevinden; van de vele niet eervol ontslagen djaro's wordt hier niet eens gesproken. Bij navraag blijken die ex-djaro's gewoonlijk niet langer dan zes maanden tot twee jaar dorps-hoofd geweest te zijn, en hun ontslag gevraagd te hebben omdat het djaroschap te „soesah" was. Van de 549 desahoofden in Bantam hebben op dit moment 367 minder dan 5 jaren dienst; bij de zoogenaamde desabestuurders is het nog erger; er zijn heele districten waar geen enkele desabestuurder langer dan 5 jaar dienst heeft.

Het is duidelijk, dat bij dezen staat van zaken de meeste djaro's noch de achting, noch het vertrouwen der bevolking hebben. Zij worden geduld, meer niet. Nu moeten wij toegeven, dat de desabesturen elders op Java ook nog zeer veel te wenschen overlaten, maar daar is en blijft de loerah toch vaak zeer duidelijk de eerste onder zijns gelijken en hij wordt door de bevolking meestentijds geëerd en gehoorzaamd. De djaro van Bantam is echter in de oogen der bevolking min of meer een quantité négligeable, en zoo hij wat overvicht heeft, zoo heeft hij dat niet uit hoofde van zijn ambt, doch heeft hij dat te danken aan zijne persoonlijke eigenschappen. En het bedenkelijke is dan gewoonlijk, dat hij dien persoonlijken invloed vaak schromelijk misbruikt. De djaro is, het werd veel vroeger reeds herhaaldelijk en o.a. door Snouck Hurgronje geconstateerd, geen volkshoofd. Hij is veeleer een — door de desa betaalde (!) — oppasser of zoo men wil, een „bevolkingsmandoer". En dan helaas gewoonlijk nog een slecht oppasser of slecht mandoer bovendien.

d. Plaatselijke verschillen.

Menes.

Natuurlijk is de sociale structuur in Bantam niet overal dezelfde; in verschillende streken loopen verhouding en beteekenis der verschillende groepen uiteen.

Zeer bijzonder zijn de toestanden op Menes. Daar zijn de jonge mannen nog minder geneigd tot werken dan elders, de groep „entols" is er onrustig, lastig en geneigd tot verzet, de actie en de glorie der djawara's waren er grooter dan elders. Er is een gewoonte om bij twist en als wraak eigendommen van de tegenpartij te vernielen of te bevuilen. Zelfs een Wedana moest dat meer dan eens ondervinden. Juist in die buurt waren en zijn een paar goeroe's, wier leer minder moeilijkheden dan elders. Menes heet bij het Inlandsch Bestuur naast Tjilegon het moeilijkste district van Bantam. Merkwaaardig is dat in oudere stukken over deze toestanden niet wordt gerept en deze streek juist als min of meer gemoedelijk wordt genoemd. De onrustige geest schijnt in de laatste twee decenna vaardig te zijn geworden.

Laboean.

Laboean dankt zijn reputatie aan het onaangename karakter van een deel van zijn bevolking. Na de opening van den spoorweg kwamen in dit, door zijn aard als havenplaatsje met vrij groote singkeh-bevolking, toch al ietwat lastige stadje, nog veel volk van elders wonen. Uiteraard waren dit niet de rustige elementen en de fanatieke sfeer van deze vlak bij Tjaringin gelegen plaats maakt dat alles niet beter.

Tjilegon en Anjer.

Tjilegon en Anjer zijn van oudsher de onrustigste streken van het gewest. Er zijn veel welgestelden en verschillende stugge onverdraagzame godsdienstleeraars.

B. MAATSCHAPPELIJKE VERANDERINGEN.

a. Economische veranderingen.

In welke richting nu beweegt zich de bovengeschetste maatschappij?

De veranderingen, die zich tijdens en na den wereldoorlog in het economische leven der bevolking voltrokken, zijn in Bantam kennelijk minder belangrijk geweest dan elders. Omdat in het algemeen landbouwers van de crisisverschijnselen het minst te lijden hadden, waren, in verband met het feit dat het grondbezit hier zoo ruim is, in Bantam de slechte gevolgen minder dan elders. Doordat de bedevaart stil stond bleef veel geld in het land. Overigens had men ook hier toeneming van het geldverkeer; er wordt tegenwoordig een grooter deel van den rijstooft verkocht, het aantal padiloemboengs op de erven is verminderd.

De productie bewoog en beweegt zich, als men de bevolking als geheel beschouwt, over het algemeen duidelijk in stijgende lijn. Nu zegt een dergelijke algemeene uitspraak nog niet genoeg. Want voor verschillende plaatsen, voor verschillende bronnen van inkomsten en voor verschillende groepen der bevolking kan het anders zijn, en is het ook anders. Zoo klaagt men algemeen, dat over

heel Bantam de padi-oogsten achteruitgaan. Inderdaad schijnt dit voor tal van streken een feit. Vooral Noord-Oost Bantam heeft in dit opzicht geleden. En waar deze streek bovendien juist de rijst invoerende districten omvat, was de toestand aldaar in de jaren na den oorlog bepaald minder gunstig. Daartegenover staat dat de uitgestrektheid der klapperaanplantingen enorm is toegenomen en — ondanks de prijsdaling — ook de totaalop-brengrist (niet de opbrengst per bouw). Verder heeft de aanleg van de spoorlijnen kennelijk vooruitgang gebracht in Rangkasbitoeng; doch Pandeglang, vroeger knooppunt van wegen, is nu geen middelpunt meer. Laboean ging kennelijk vooruit, doch naar verhouding trekken de Chineezzen daarvan meer voordeel dan de bevolking, want het is duidelijk dat de Chineezzen door hunne practijken bij het uitleenen van gelden zich o.a. een aanzienlijk deel van de opbrengst der klappertuinen weten toe te eigenen.

Wat de consumptie betreft, vindt men in Bantam dezelfde min prettige verschijnselen van elders op Java. Overal en van personen van allerlei rang en stand hoort men dezelfde woorden; er is meer geld, maar het glijdt makkelijker door de vingers. Allerlei behoeften zijn gestegen b.v. die aan betere kleeren. Met name ook stegen de uitgaven voor den godsdienst, (nieuwe mesdjids, langgar's, bedevaart, djakat). Daarentegen zijn de feesten, de hadjat's, naar men overal — soms met eenige spijt — verklaart, in aantal en luister verminderd.

Van de belastingen ⁽¹⁾ is eerst — zonder dat men er zich rekening van gaf — de reële waarde sterk gedaald. Daarna kwam de meer voelbare stijging. Omgerekend met index-cijfers zijn de belastingen in Bantam als geheel genomen niet hooger dan in 1914. In zooverre is Bantam in gunstiger conditie dan het grootste deel van Java. En daar het hoofdgeld in Bantam een groot deel van het totale belastingbedrag uitmaakt, zal de afschaffing daarvan ook nog meer beteekenen dan elders. Ook zijn de totaal belastingcijfers niet hooger dan elders, vooral waar men practisch de desalasten slechter opbrengt, plaatselijk zelfs vaak lager. Doch van Noord-Bantam zijn de cijfers wel hooger, hetgeen in zich sluit dat juist de verzetstreek Menes, Laboean, ook wat dit betreft, in bevoorrechte omstandigheden verkeert. Ook is opvallend dat juist in de afdeeling Lebak, waar de propagandisten der P. K. I. geen vat op de bevolking hebben gekregen, de minste welvaart en in enkele districten zelfs armoede heerscht.

b. Het godsdienstig leven. Het godsdienstig leven toont verschillende merkwaardige veranderingen. De voorschriften van de vasten worden tegenwoordig in het openbaar in sommige streken vaak overtreden. Wat de bedevaart betreft, moet een algemeen, naar het schijnt in het bijzonder Bantamsch misbruik, worden genoemd. Zij die geen geld genoeg hebben om ter bedevaart te gaan en ook zij, die nog wel wat meer beschikbaar willen hebben, slachten een karbouw of verdeelen een blok goed om een kati vleesch of een el goed tegen zeer hooge prijzen aan hunne kamponggenooten te verkoopen, die het als een plicht beschouwen het gevraagde geld er voor te geven, al moeten zij daarvoor ook van hun eigen goederen beleenen. Voor dit misbruik heeft men den naam taijan, een woord, naar men zegt, van Chineeschen oorsprong. ⁽²⁾

Toch is ondanks dergelijke verschijnselen in het algemeen genomen het godsdienstig leven overal sterk verlevendigd. Voortdurend worden nieuwe langgar's gebouwd en nieuwe mesdjids. De ⁽³⁾ menschen vervullen hun godsdienstplichten trouwer. Men verricht meer dan vroeger de dagelijksche gebeden en meer dan vroeger doet men dat gemeenschappelijk in de godsdiensthuizen. Wel klagen de vooraanstaande kijais, dat deze opleving van wat men het uiterlijk en meer oppervlakkig godsdienstig leven zou kunnen noemen gepaard gaat met een vermindering van het aantal dergenen, die diepgaande kennis en ook — de uitspraak is van kijai Roejani — van hen die het diepere gevoel voor den godsdienst bezitten. Het evenbedoelde massa-verschijnsel dat overigens, naar uit het Mindere Welvaartverslag blijkt, al gedurende eenige decennia valt te constateeren, blijft echter niet minder opvallend en belangrijk.

(1) Bijlagen VII.

(2) Dit taijan wordt ook wel toegepast door djaro's, buiten eenig verband met de bedevaart. Met eenigen dwang worden de gelden dan zoo noodig geïnd.

(3) Door het opnemen van de kampoengerven in den landrenteaanslag voor droge gronden zijn tal van landbouwers uit de kampoeng naar een nieuwe woning op hunne toch reeds aangeslagen bouwgronden getrokken. Hierdoor ontstonden nieuwe gehuchten (ampians). Waar deze ontstonden, werden langgars, soms mesdjids opgericht. De groote vermeerdering van het aantal bedehuizen (zie bijl. No. X) is hierdoor alleen echter niet te verklaren.

De diepere redenen van deze godsdienstige opleving zijn moeilijk te doorgronden. Zonder twijfel is de verbetering der verkeersmiddelen hierbij een zeer belangrijke factor. Eenerzijds gaan hierdoor meer Bantammers naar Mekka, anderzijds is Mekka zelf er een meer bezocht en steeds krachtiger wordend wereldcentrum door geworden. Een tweede reden is dat de gezindheid hier vele, hunne godsdienstplichten trouw waarnemende Moslims ongetwijfeld niet gunstiger is geworden door de politieke vereenigingen, waarin zij zijn georganiseerd.

De invloeden, die uitgaan van het moderne onderwijs en de zoo toegenomen verkeersmiddelen, op het stelsel van den Islam, zooals het zich in zijne oude vormen in Bantam nog vertoont, dringen, zooals uit het voorafgaande blijkt, nog niet ver door in dit gewest. Toch zal zich ook hier de sterke neiging, die de Inlandsche maatschappij vertoont, om in ons cultuurleven te worden opgenomen, na verloop van tijd moeten doen gelden ⁽¹⁾ en oude vormen voor nieuwe doen plaats maken.

Een factor, die in andere deelen van Java niet nagelaten heeft een sterken invloed op het godsdienstige leven te doen gelden, de nieuwe richting, die voornamelijk in de vereenigingen „Mohamadijah" en „Irsjad" tot uiting komt, is in Bantam nog zoo goed als niet aanwezig. De zeer conservatieve kijai's in Bantam keeren zich heftig tegen hare vertegenwoordigers en de pogingen, die deze gedaan hebben om ingang te verkrijgen, hebben niet dan een onbelangrijk resultaat gehad. Hoewel de volgelingen dier vereenigingen zeker niet minder ernstig zijn in de opvolging hunner godsdienstlichten, hebben zij door de moderne methoden, waarnaar het godsdienstonderwijs in die kringen wordt gegeven, minder vooroordeel tegen wat nu eenmaal met den Westerschen aard van het bestuur samenhangt. Als zoodanig werkt de invloed dier in Bantam nog zoo verfoeide richting, verzachtend op de bestaande scherpe tegenstelling tusschen het wereldlijk en het geestelijk gezag. Van haar doordringen in komende jaren is, na de onvermijdelijke wrijving die daarvan het gevolg moet zijn, vergemakkelijking van de aanrakingen met de geestelijke leiders der bevolking en op den duur achteruitgang van den grooten invloed der kijai's van den ouden stempel te verwachten. Men kan dus over de wenschelijkheid van het veldwinnen der nieuwe richting van oordeel verschillen. Zij zou voor Bantam niet onverdeeld zijn toe te juichen, maar goede zijden kan men haar niet ontzeggen.

c. Vereenigingen.

Sinds 1908 traden door heel Bantam vereenigingen overal met afwisselende kracht op.

Verreweg de belangrijkste vereeniging was de S.I., zooals die tusschen 1913 en 1915 op allerlei plaatsen ontstond. (In den bloeitijd ± 1914 waren er over geheel Bantam een tiental afdeelingen met totaal ± 10.000 leden). Het wijst op de onvruchtbaarheid der S.I. actie en de gezindheid harer leden, dat de leiders van die plaatselijke S.I. afdeelingen die indertijd als gevaarlijk werden gesignaleerd, (Menes, Laboean, Petir, Tjadasari) thans aan het hoofd van het verzet gevonden zijn. Elders op Java gingen vele S.I. afdeelingen over in de zogenaamde roode S.I., later in S.R., een overgang met denzelfden ondergrond. Na den dood van den oprichter en eersten leider der S.I., Raden Hasan Djajadiningrat zakte de vereeniging ineen, behalve te Menes en Laboean. In 1925 schaalden de afdeeling Laboean en een deel van de afdeeling Menes zich met hun leiders Achmad Chatib en Entol Enoh onder de vlag der P.K.I. De rest van de S.I. zette zich voort in de P.S.I., die nu alleen in Menes werkt, ± 1.000 leden telt en o.a. een zestal scholen drijft.

De door Hasan Djajadiningrat omstreeks 1908 opgerichte vereeniging „Piroekoen Priboemi", bedoelde vooral min of meer economische doeleinden na te streven. Enkele bestuurs- en gewone leden gingen later over in de S.I. Ook van de voormannen dezer vereenigingen vindt men thans enkele namen o.a. Entol Enoh, onder de verzetslieden. De „Piroekoen Priboemi" heeft in de jaren 1908—1910 blijkbaar veel aandeelen à f 10.— aan prijaji's en gegoeden (vooral onder Tjiomas en te Temoepoetih, Tjilegon) verkocht. Er waren bestuursschrijvers, die tot f 100.— toe aan aandeelen kochten. Van al dat geld is vrijwel niets overgebleven.

De z.g. Santéwévereeniging schijnt ± dertig jaren geleden door Chineezzen te Batavia opgericht te zijn als reactie tegen de terreur aldaar door de bendes van den Bataviaschen boeaja Quartero uitgeoefend. Zij beoogden dus een georganiseerde bestrijding van de misdaad in en om de hoofdstad. Tusschen 1910 en 1920 zijn ook in Bantam Santéwéafdeelingen in het leven geroepen, o.a.

(1) Vergelijk hiermede Nederland en de Islam van Dr. C. Snouck Hurgronje bldz. 89, van de eerste uitgave (Leiden, 1911).

te Bodjanegara en Balagendong, respectievelijk onder H. Nawawi en H. Boerhan. Gaandeweg zijn echter allerlei misdadige elementen in de vereeniging geslopen, zoodat tegen 1920 de Santéwé in Noord-West-Banten identiek was met „boevenvereeniging”. Na deze verwording ging de „Santéwé” in dit gewest als een nachtkaars uit. De juiste beteekenis van den term „Santéwé” is niet bekend.

De vereeniging der „Orok Landjang” (ongeveer te vertalen door „loslopende jongelieden”) te Menes wordt wel eens vergeleken met het instituut der „Sinoman” in Oost-Java. De Bantamsche instelling echter heeft een heel ander karakter. De oprichting van de vereeniging der „Orok landjang” schijnt van recenten datum te zijn, n.l. van omstreeks 1890. Zij bedoelde te zijn een bond tot onderlinge hulpverschaffing en tot steunverleening aan we-duwen en weezen. Inderdaad stond de vereeniging in den beginne zeer goed bij het publiek aangeschreven. Ook de houding van het Inlandsch Bestuur te Menes tegenover de „Orok landjang” scheen te dien tijde zeer welwillend te zijn, zelfs te welwillend. Zoo deelde een gepensionneerd Inlandsch Ambtenaar, die in de negentig jaren geruimen tijd te Menes diende, mede, dat vaak het onderzoek van diefstallen aan de „Orok landjang” werd opgedragen. Het kwam weleens voor, dat het bestuur van de „Orok landjang” in zoo'n geval na eenigen tijd met de verdachten, getuigen en de achterhaalde goederen bij den betrokken Wedana aankwam. Onze zegsman scheen een dergelijke handelwijze zeer natuurlijk, zelfs zeer verstandig te vinden.

Toen later, de meest onrustige entols en de Menesser desperado's of djawara's zich bij de „Orok landjang” aansloten, maakten deze elementen natuurlijk dankbaar misbruik van de bevoorrechte positie hunner vereeniging. Handelde een bestuursambtenaar niet naar den zin der „Orok landjang”, dan maakten dezen hem door allerlei plagerijen het leven zuur. Tusschen 1900 en 1910 was het niet zeldzaam dat Inlandsche ambtenaren te Menes een uitnoodiging door de „Orok landjang” om een hadjat dier vereeniging bij te wonen, niet durfden afslaan. Met een geladen revolver op zak woonden de bestuursambtenaren dan zoo'n feestelijkheid bij. Vaak gaf een dergelijke hadjat aanleiding tot min of meer massale batjokpartijen der „Orok landjang” onderling. De politie zag zich dan ook meermalen genoodzaakt bij het begin van een dergelijke hadjat de deelnemers te fouilleeren en hun de slag- en steekwapens af te nemen. Pas na het optreden der Veldpolitie werd aan dezen toestand een einde gemaakt en ging de vereeniging der „Orok landjang” ter ziele.

De in 1925 door Toebagoes Hilman opgerichte vereeniging van adellijken „Roekoen Asli” was oorspronkelijk een begrafenisvereeniging maar loste zich vrijwel onmiddellijk na de komst der P. K. I. in deze op. Toebagoes Hilman ging over in het P. K. I.-bestuur.

De V. S. T. P. had in Bantam totaal ± 240 leden en vier afdelingen. In Rangkasbetoeng had de V. S. T. P. kennelijk de leiding van het communistisch drijven, ook in Tjilegon en Laboan was bedenkelijk contact, tusschen spoorwegbeambten en communistische voormannen. Serang hield zich het meest rustig. Overigens was het de V. S. T. P. die in 1925 het communisme in Bantam binnenbracht op een openbare vergadering in Pandeglang, waar Moeso en Alimin het woord voerden.

Kenmerkend is dat in dit land — nog meer dan elders — vereenigingen steeds iets bedenkelijks hebben en hebben gehad. Ongetwijfeld zijn zij voor een deel te beschouwen als uitingen en dus gevolg van heerschende onrust en ontevredenheid, maar even zeker zijn zij van die onrust in veel sterker mate oorzaak dan gevolg. Zoo ergens dan blijkt in Bantam dat de werking der vereenigingen deze is, dat zij eenerzijds een bij sommige personen bestaand gevoel van onvoldaanheid vergroot, anderzijds dat gevoel over een veel grooter aantal personen verspreidt.

d. Invloed der veranderingen op de verschillende groepen. De economische differentiatie der bevolking is de laatste jaren niet vergroot; naast en onder de grondbezitters is geen stand van proletariërs ontstaan; inplaats van verscherping van economische tegenstellingen schijnt zelfs een nivelleering te constateeren. Voor degenen, die wegens sociale differentiatie door afstamming boven de massa uitkomen, veranderde de positie niet veel, maar zooover verandering plaats vond was dat niet in hun voordeel.

De groep der godsdienstleiders is grooter geworden. Het totale aantal hunner leerlingen is toegenomen. Men kan niet zeggen, dat de hun betoonde eerbied thans grooter is dan vroeger; de buitenmatige vereering, die meerdere bekende goeroe's, een halve eeuw geleden, genoten, valt thans slechts aan zeer enkelen ten deel. Maar hun groep als zoodanig staat nog steeds in hoog aanzien.

De misdadigers, de djawara's, die zich openlijk als zoodanig tooiden en vertoonden, zijn bijna verdwenen. Maar de veiligheid is desondanks afgenomen; het wordt telkens weer betoogd met een verwijzing naar de klappertuinen, waaruit vroeger veel minder gestolen zou zijn. „Als men naar de kleeren ziet zijn de djawara's verdwenen maar als men in het hart der menschen zien kon”, zoo drukte een desahoofd het uit, „zou men zien dat het aantal nu grooter is dan vroeger”. En de op vrees en schrikanjaging steunende macht van deze losse elementen is in allen gevallen in Bantam nog van speciaal soort en van bijzonder belang.

Het desaverband is in de laatste twintig jaren aanmerkelijk lossiger geworden. De samenvoegingen hebben het een zeer ernstigen slag toegebracht.

Van het eenige voordeel, dat vereeniging van desa's practisch kan bieden, n.l. dat de inkomsten van het desahoofd grooter worden, is in de practijk niets terecht gekomen, omdat de bevolking van de aangehechte desa's zooveel minder goed de pantjen betaalt. Dat de invloed der desahoofden op de bevolking in het algemeen sterk verminderd is, komt overigens niet zoozeer dat elk hunner thans minder invloed heeft dan vroeger maar omdat hun aantal zoozeer verminderd is. In de gehuchten waar het desahoofd woont is alles net als vroeger. Doch de zeer bedenkelijke kwestie is deze, dat de invloed van het hoofd in de andere gehuchten zoo gering is. Analoge verschijnselen zijn ook buiten Bantam te constateeren, maar in dit gewest, waar de band tusschen djaro en volk toch al zoo los is, is het veel erger. Opvallend is dat de kekolots van de saamgevoegde gehuchten nooit samenkomen; als het desahoofd hen raadpleegt doet hij dat voor de verschillende amprians afzonderlijk. De positie van de djaro's in de aangehechte amprians is overigens niet te benijden; zijn vat op het volk, zoo hij dien bezat, is vaak tot nul gereduceerd; lijdelijke en openlijke tegenwerking van den kant zijner nieuwe gemeentegenooten valt hem ruimschoots ten deel. Het bekende wakilstelsel met al zijn slechte gevolgen komt daardoor op den voorgrond. Want de djaro, onmachtig zijn nieuw verworven gebied behoorlijk te bestieren, schuift zich met een breed gebaar al die nieuwe moeilijkheden van de schouders en stelt ondershands in de nieuw bijgevoegde desa's wakils aan, die dus weer een ongewenschten staat in den toch al zoo zwakken dorpsstaat vormen. Daar komt bij, dat in dit gewest de gehuchten kleiner zijn dan elders op Java, en het aantal desabestuurders, dat toch al minder was dan elders, door de vereeniging zeer sterk is verminderd.

Zoo heeft men het bedenkelijke resultaat gekregen, dat er thans tal van gehuchten practisch zonder eenig bestuur zijn. Er moeten zelfs, naar enkele Inlandsche ambtenaren in vertrouwen verklaarden, amprians zijn waar het desahoofd zich eenvoudig niet durft vertoonen.

Het gehalte van de desahoofden ging er door dit alles niet op vooruit, dat der helpers daalde alleen daarom niet, omdat onder de vroegere verhoudingen het laagst denkbare peil al bereikt was. Wat de desagodsdienstbeambten betreft: van de godsdienstige heffingen gaat op verschillende plaatsen tegenwoordig een grooter deel dan vroeger langs hen heen naar de kijai's.

Vat men het vermelde over de verschillende wijzigingen in de differentiatie der bevolking samen, dan kan de algemeene conclusie zijn dat een veelal onbewuste, maar opvallende groepsvorming in de bevolking bestaat en groeit buiten het desaverband om. Het toch al zwakke desaverband zelf daarentegen verzwakte in de laatste jaren duidelijk en voortdurend.

II. HET BESTUUR.

A. ORGANISATIE.

De organisatie van het bestuur heeft als voornaamste en fatale kenmerk, dat zij altijd door gewijzigd is. En deze wijzigingen hielden, zulks zij op den voorgrond gesteld, vrijwel geen verband met de wijzigingen die zich in de maatschappij voltrokken.

De herzieningen betreffen vooreerst de grenzen der ambtsressorten; het zelfstandig patihschap Tjilegon verdween, het regentschap Menes insgelijks, vrijwel alle districts grenzen en onderdistricts grenzen werden gewijzigd, alle desagrenzen ondergingen hetzelfde lot.

a. Grenswijzigingen.

De conclusie over deze reorganisaties kan helaas niet zeer opwekkend zijn. Voor de schatkist moge hier en daar wat geld zijn uitgespaard; voor de bevolking en voor de dienstuitoefening der ambtenaren zijn al die wijzigingen zelden of nooit van eenig voordeel gebleken. Voor groote groepen der bevolking, en voor uitgestrekte, niet vlak bij de wegen gelegen streken, waarvoor het verkeer nog steeds alleen te voet geschiedt, bleek zelfs duidelijk nadeel.

b. Overdracht van bevoegdheden.

Een tweede wijziging die zich voltrok was de verplaatsing van bevoegdheden van Europeesch naar Inlandsch bestuur; dit culmineerde in de bestuurshervorming. De uitwerking van deze verandering, waarvan de bedoeling was het Inlandsch bestuur meer zelfvertrouwen en een hogere positie te geven, is niet onverdeeld gunstig geweest. Het Europeesche ambtelijke element is — het is al vaker gezegd — bij den nieuwen stand van zaken niet in aantal verminderd. Het is alleen van karakter veranderd. Practisch komt het hierop neer, dat er inplaats van de Assistent-Residenten met algemeene verantwoordelijkheid, en met algemeene kennis van hun afdeeling, meer gespecialiseerd Europeesch personeel is gekomen. Zoo b.v. voor belasting, maar in dit verband is allereerst van belang de instelling van de uit de hoofdplaats geleide veldpolitie. Spraken en voelden de vroegere Assistent-Residenten voor „hun afdeeling”, waar zij alles in algemeen verband „in orde” hadden te houden, de politieambtenaren, niet minder plichtsgetrouw doch beperkt in taak en opleiding, dienen ambtshalve hun aandacht te concentreeren op een of ander speciaal geval, op een plaats, waar naar de geruchten zeggen „een of ander niet in orde is”. Ziet men het Europeesch bestuurselement als een geheel, dan heeft de bestuurshervorming zoowel de kennis, de ontwikkeling en de taak, als de geestesgesteldheid van dat element eenzijdiger gemaakt.

Voor het Inlandsch bestuur is in de vergrootte ressorten het werk, vooral het bureauwerk, vermeerderd, en zoo de afstand tot de bevolking vergroot. Zoo gezien bracht de bestuurshervorming dan slechts vermeerdering van wrijving en verbreking van contact.

Daarmee is niet gezegd, dat handhaving van de oude organisatie dit alles had kunnen voorkomen. Maar wel kan en moet als zakelijk feit worden vastgesteld, dat het heele bestuursapparaat, vooral, maar niet alleen, in Pandeglang —, den indruk maakt van niet in elkaar te sluiten. Van Resident tot desahoofd staat hier alles los van elkaar, zoo drukken het, onafhankelijk van elkaar, een eerwaardig en bedachtzaam kijai en een belangstellend voor-aanstaand Europeesch planter uit. In allen gevalle is dat dus de indruk dien het apparaat op de betrokken omgeving maakt.

De slechte werking van de organisatie werd nog verergerd door de voortdurende mutatiën vooral onder het Europeesch bestuur. Onophoudelijk, soms jaren achtereen, kwam het voor dat vooral in Pandeglang de Controleur binnen het jaar werd overgeplaatst.

B. DE BESTUURS-CORPSEN.

a. Het Europeesch Bestuur.

De Europeesche bestuursambtenaren die in Bantam dienen, doen dat — voortreffelijke uitzonderingen daargelaten — veelal zonder de animo die zij elders toonen.

Alle Europeesche ambtenaren die in Bantam dienen, kennen andere streken van Java; onwillekeurig vergelijken zij, en bij die vergelijking valt veel ten nadeele van Bantam uit. Het volk mist de vriendelijkheid van de Soendaneezen, de hoffelijkheid der Ja-

vanen, de openhartigheid der Madoereezen. Alles staat in dit land onder de schaduw van een godsdienstig fanatisme. Vaak is het wantrouwen daartegen sterker, dan achteraf beschouwd noodig is, maar dat neemt natuurlijk niet weg, dat dit wantrouwen bestaat; de herinnering aan Tjilegon is nog steeds niet geheel verdwenen, noch bij ambtenaren, noch bij particulieren.

Door de snelle en vele wisselingen ontbreekt bij de bestuursambtenaren vaak de bijzondere kennis, die voor de zeer bijzondere verhoudingen in dit land zoo gewenscht is. De mindere volgzzaamheid der bevolking en de mindere bestuursinvloed doen zich telkens voelen; de prentah aloes, zooals die elders op Java succes kon hebben, faalt hier dikwijls. In dezen onwil van het volk en de onmacht van het bestuur ligt iets irriteerends. En inderdaad was men vaak gehandicapt, omdat om na te noemen redenen het contact met de Inlandsche ambtenaren hier minder vlot en minder aangenaam was dan elders. Ten slotte is een plaatsing in het afgelegen Bantam vaak beschouwd als een straf, en door het Departement, en door de betrokkenen zelf.

Dat in de ontwikkeling van het maatschappelijk leven der Europeanen in Indië toch reeds een sterke tendens bestaat om meer dan vroeger liefst in hoofdsteden in zoo veel mogelijk Europeesche sfeer te leven, doet al deze bezwaren nog sterker gevoelen.

Dit alles bijeen heeft door den loop der jaren heen het Europeesch bestuur in dit Gewest gedrukt, zijn werkkraft en de resultaten van een te waardeerden trouwe plichtsbetrachting stelselmatig ongunstig beïnvloed.

Pijnlijk wreekt zich hier, dat de Regeering jaren lang de telkens gegeven adviezen om het peil van het bestuurscorps zoo hoog mogelijk op te voeren, heeft veronachtzaamd en al even pijnlijk zijn de gevolgen van het feit dat voor Bantam nooit doelbewust een bepaalde politiek is uitgezet, en dat bij de bezetting der Bantamsche bestuursplaatsen van oudsher vaak averchtsche selectie plaats vond.

2. De bestuurshervorming heeft in deze toch reeds niet ideale verhoudingen geen verbetering gebracht. Integendeel. Daardoor toch werd de taak van het Europeesch bestuur nog vager omlind en pijnlijke leemten deden zich dan ook voelen. Allereerst bleek dat de Assistent-Resident niet op de hoogte waren gehouden van wat er op politiek gebied voorviel. Overigens ijverige en belangstellende ambtenaren bleken niet op de hoogte van voorvallen in hun ressort, in direct verband staande met de opstandige beweging. Van wat daarbuiten in het gewest voorgevallen was, wisten zij uiteraard nog minder. Hieruit mag men afleiden dat de besprekingen op de maandelijksche bijeenkomsten in ieder regentschap niet voldoende zijn om den ambtenaren — en dit geldt ook voor Regenten — het noodige inzicht in de maatregelen op politiek gebied bij te brengen. Het is voorgekomen dat in een regentschap waar overigens de samenwerking van Europeesch en Inlandsch bestuur niets te wenschen overliet, vooral de Inlandsche ambtenaren de elders in het gewest gedane arrestaties aanvankelijk als een zeer overdreven maatregel hadden beschouwd. Bij een aan beide bestuurscorpsen verstrekte goede voorlichting aan de hand der uitvoerige en toch overzichtelijk gestelde rechercherapporten, zouden dergelijke verkeerde opvattingen uitgesloten zijn geweest.

De bestuurshervorming heeft — wat na het bovenstaande geen verwondering behoeft te wekken — ook voor het Inlandsch bestuur geen ideale toestanden gebracht. Hier klaagt men vooral over de vermeerdering van administratief werk, waardoor het andere meer belangrijke deel van het werk in het gedrang komt.

b. Het Inlandsch Bestuur. 1. Het Inlandsch bestuurscorps in Bantam — behalve ook hier te constateeren voortreffelijke uitzonderingen — heeft van ouds geen goeden naam. Geklaagd wordt over zijn gebrek aan ijver en eerlijkheid.

Een der diepste oorzaken hiervan ligt in de bijzondere moeilijkheden van hun positie. De onderdistrictshoofden zien zich genoodzaakt te werken met grootendeels onbetrouwbare, en haast alle onmachtige desabestuurders. De kleinste werkzaamheden, welke elders op Java met gemak door den loerah en zijn staf worden verricht, moet de assistent-wedana zelf verrichten. De administratie zijner desa's moet hij zoo goed en zoo kwaad mogelijk met behulp van den tevoren vermelden „tjarik onder” bijhouden. Hij voelt zich, naar wij het ietwat cynisch hoorden uitdrukken, minder onderdistrictshoofd boven desahoofden dan wel hoofdmandoer boven desamandoers. De allernoodigste hulpmiddelen ontbreken hem. Vertrouwen in het desabestuur kan hij niet hebben, resultaten, blijvende resultaten van zijn werk ziet hij nimmer.

Het contact met het volk kan hij moeilijk verkrijgen, de prijaji's zijn en blijven in de oogen der godsdienstigen vertegenwoordigers van een ongeloofig gouvernement, de kwestie, of landsdienst „haram” is, is in Bantam van oudsher aan de orde. Bij de hogere Inlandsche ambtenaren is het niet veel beter, ook zij zien hun machteloosheid in; de sterke figuren onder de regenten, patih's, wedana's en assistent-wedana's trachten tegen de verdrukking in zoo goed mogelijk hun plicht te doen, het gros dier ambtenaren echter zoekt den weg van den minsten weerstand. Dat onder zoovele moedeloze geesten den kans op corruptie zeer groot is, ligt voor de hand. En dat ook inderdaad de toestand onbevredigend is, bewijst het groote aantal wegens laakbare handelingen ontslagen wedana's en assistent-wedana's gedurende de laatste jaren.

Een uitvloeisel van dit alles is ook het bestaan van familiepartijen, die elkander bestoken en naar beneden trachten te halen. Nijver en vrees spelen een groote rol in het Bantamsche prijajicorps. Bij verschillende gelegenheden (zoowel b.v. indertijd bij Tjilegon als b.v. thans Laboean) bleek, welke funeste gevolgen de beruchte Bantamsche intrigues kunnen hebben voor een juist bestuursoptreden. Men heeft, juist omdat het in Bantam niet naar wensch ging, Soendaneesche ambtenaren daarheen overgeplaatst. Op zich zelf is dat begrijpelijk en wenschelijk, ja onvermijdelijk, en tal van deze ambtenaren hebben voldaan en zich goed weten aan te passen aan de verhoudingen. Maar desondanks is daardoor het aantal tegenstellingen in dit aan wrijving zoo rijke land uiteraard vermeerderd.

Ten slotte is de verhouding tot het Europeesch bestuur niet ideaal, omdat dit laatste als gevolg der omstandigheden steeds min of meer wantrouwend tegenover de Inlandsche ambtenaren staat. Het bekende feit dat tusschen het Europeesche bestuur en den vorigen Regent van Serang, en in het laatste jaar ook tusschen het Europeesch bestuur en den Regent van Pandeglang, voortdurend wrijving heeft bestaan, heeft in dit verband een ongunstigen invloed gehad. Want terwijl het Europeesch bestuur juist bevond, dat de bestuursdienst slechter ging dan elders en daardoor steeds neiging had tot scherpe contrôle, was het streven der Regenten juist gericht op ontvoogding.

Bijzondere vermelding verdient in dit verband de werking en het gebruik van de veldpolitie. Toen die in Bantam werd ingesteld, werd zij meermalen gebruikt niet alleen om desahoofden maar ook om Inlandsche ambtenaren na te gaan, en klachten tegen hen te onderzoeken. Hoewel dit gebruik verklaarbaar was en ook vaak directe resultaten opleverde, heeft het indirect onmiskenbaar bedenkelijk nadeel gebracht. Want, terwijl de veldpolitie een steun van het B. B., ook van het Inlandsch B. B., bedoelt te zijn, kreeg zij nu tegenover dit Inlandsch bestuur een heel andere positie. Zij werd dwarskijker en boeman, en kreeg vanzelf zooveel bemoeienis met allerlei bestuurszaken, dat het ergernis en wrevel wekte bij de goede Inlandsche ambtenaren. Zoo hielp zij — ongewild — de verhouding tusschen en bestuursgroepen verscherpen. Al deze omstandigheden maakten de positie van dit Inlandsch bestuur onzeker. Zij vreesden door hun vijandig gezinde collega's bij veldpolitie of Resident te worden gesignaleerd. Een plaatselijk Europeesch bestuur, dat ten minste op de hoogte was van plaatselijke nooden en intrigues was er niet meer, en de Regenten hadden het oor van de elkaar opvolgende Residenten niet. Wie, dit alles begrijpende, de Bantamsche assistent-wedana's heeft zien leven in onaanzienlijke gehuurde krotten, op ver afgelegene plaatsen, tusschen een vaak onvriendelijk geziene bevolking, verbaast zich eigenlijk nog dat de toestand niet erger is. In andere streken van Java wordt het als onduelbaar gevoeld, indien desahoofden niet voldoende sterk staan tegenover hun omgeving; hier voelt men voortdurend, dat de prijaji's door allerlei — helaas ook financieele — omstandigheden niet op kunnen tegen de belangrijkste personen of groepen in hun ressort.

Overigens ligt ook van dit deel der situatie de grondfout niet bij de ambtenaren, want de o.a. reeds door Snouck Hurgronje in 1893 gegeven raad tot vorming van een deugdelijk ambtenaarscorps, een raad, die vóór en ná dien onophoudelijk is herhaald, heeft geen gevolgen gehad. In het vooral in stilte ver doorwerkende conflict tusschen enerzijds het Europeesche bestuur, en anderzijds den vorigen Regent van Serang, en op het laatst den Regent van Pandeglang, is nooit afdoende ingegrepen, zoodat dit conflict geleidelijk werd verscherpt in plaats van verzacht of beëindigd.

C. DE WERKING VAN HET BESTUUR.

Hoe was nu de werking van het zoeven beschreven bestuursapparaat?

Om een kort en duidelijk overzicht te verkrijgen, schijnt het mogelijk en voldoende een drietal der belangrijkste kentrekken nader te belichten.

Vooreerst is de integriteit, zoowel van het prijajicorps, als van de desabesturen, minder dan elders op Java. Het aantal wegens verduistering oneervol ontslagen prijaji's vertoont een bedenkelijke hoogte. Het heeft geen zin hier de verschillende soorten van fraude's uitvoerig te beschrijven; in het algemeen kan worden geconstateerd dat knevelarij van desahoofden — anders dan die van ontrouwe prijaji's — vaak bestaat in het afdwingen van voordeelen van de bevolking.

De tweede kenmerkende trek van de bestuursvoering in Bantam is geweest, dat enerzijds het bestuur minder kan en minder deed dan eigenlijk moest (een groot aantal zaken komt nooit voor den rechter), terwijl anderzijds telkens gepoogd werd om verder te reiken dan practisch mogelijk bleek. Van oudsher en onophoudelijk is in Bantam het systeem van ongereguleerde beïnvloeding, van elders opgevolgd — al dan niet harde — prentah aloes, bron van teleurstelling geweest. Het cultuurstelsel dat op zooveel andere plaatsen de heele maatschappij ingrijpend beïnvloedde werd hier een mislukking. Resident Buyn poogde omstreeks 1850 het communaal bezit „in te voeren”, maar kwam later van dit pogen terug. Resident Hardeman — wij noemen uiteraard slechts enkele voorbeelden uit vele — poogde omstreeks 1900 een bepaalde manier van padizaaïen (het sebar) „in te voeren”, maar kwam van zijn pogen terug. Later werd de invoering van desa-loemboengs en desa-banken beproefd, en eindigde in pijnlijke mislukking. Een enkele blik op de cijfers, welke beschikbaar zijn over het desawezen, leert, dat van al de vele maatregelen, die elders op Java zijn ingevoerd in Bantam er niet één gelukt is. Het overigens nog maar zeer beperkt succes met de invoering van desascholen vormt tot op zekere hoogte een uitzondering, doch ook hier is men achter bij overig Java, en ver achter bij de Preanger.

De derde opvallende trek der bestuurswerking is, dat ze de bevolking niet drukt.

Het bestuur als geheel heeft — deze verklaring zij hier met nadruk gegeven — bij het uitvoeren van zijn taak de bevolking niet gegriefd, opvallende daden, welke de bevolking brachten of brengen konden tot verzet tegen het Land zijn aan het bestuur als geheel niet te verwijten. Op het eerste gezicht moge dit in verband met de beide eerst vermelde punten wat vreemd aandoen, bij dieper ingaan op de kwesties is dat zeer wel te begrijpen.

Wat de knevelarij betreft moet volstrekt uitgesloten worden geacht, dat de knevelarij van eigen hoofden de bevolking heeft gebracht tot ontevredenheid tegen het Nederlandsch gezag. Want de bevolking weet zeer wel dat het Gouvernement die knevelarij niet wil. Dat blijkt uit het bij herhaling in memories van overgave vermelde, en ook thans weer herhaaldelijk openlijk erkende feit, dat men de plaatsing van Europeesche ambtenaren op prijs stelt, vooral om er klachten te kunnen voortbrengen. Voorzover bekend, is dit nergens elders op Java zoo sterk het geval; in verband met het godsdienstig leven der bevolking, en met het feit, dat het contact van de bevolking met de ongeloofige ambtenaren moeilijker is dan elders, is dit wel een merkwaardig symptoom.

Dat het voortdurend te ver reiken van het bestuur geen ontevredenheid en verbittering wekte, ligt hieraan, dat de bevolking steeds haar vrijheid heeft behouden en haar zin heeft gekregen. Natuurlijk was de onvermijdelijke wrijving die het te ver reiken meebracht ongewenscht, maar het blijvende nadeel van dit alles ligt niet in het feit, dat de bevolking zich door het bestuur gedrukt voelt, dan wel daarin dat het de aanwezigheid van het bestuur te weinig voelt. De mislukte pogingen tot „opheffing” strekten niet ten nadeele van de bevolking, maar ten nadeele van de positie en het prestige van het bestuur.

Bestuur en volk, zoo kan de conclusie zijn, leven hier naast elkaar, ver van elkaar. De brug tusschen beide, die elders wordt gevormd door de aanwezigheid van een desabestuur, ontbreekt hier. Dat alles is het, en niet bepaalde bestuursdaden, die bij de bevolking een soort van onbehagen wekken.

Hoezeer uit het voorgaande blijken moge, dat het bestuur geen algemeene grieven opwekte, het spreekt wel vanzelf, dat, en in verband met het volkskarakter, en in verband met de economische en sociale verschijnselen der laatste jaren, ook in Bantam door de bevolking, als men haar daarnaar vraagt, een aantal bezwaren naar voren worden gebracht.

a. **Klachten van algemeenen aard.** Voor een deel zijn dit klachten van algemeenen aard. Zoo klaagt men vaak, dat de tijden slecht en steeds, dat de waren duur zijn.

En dan klaagt men natuurlijk over den belastingdruk. De zelfde verschijnselen, die te dien aanzien elders op Java te constateeren waren, vindt men ook hier, doch eer in mindere dan in meerdere mate. Het is niet zoo zeer, dat de belastingen hooger zijn dan elders en dan vroeger (vóór de haussejaren). Maar het is, dat men om allerlei redenen die belasting nu meer voelt, vooral — hoe paradoxaal het klinken mag — in de kringen der beter gesitueerden. Een en ander is beschreven en verklaard in het verslag Meyer Ranneft—Huender over den belastingdruk (1). Voor Bantam zij daarbij alleen uitdrukkelijk nog eens erop gewezen, dat, wat prikkelt — meer prikkelt dan „drukt” — vooral de veelsoortigheid der belastingen is. Voorts zij hier terloops geconstateerd, dat de in het belastingdruk-rapport gegeven cijfers den druk te hoog schilderen voor de desalasten, omdat in de practijk in tal van gehuchten de pantjensommen niet of slecht worden betaald.

b. **Klachten over godsdienstige kwesties.** Uitdrukkelijk werd telkens gevraagd of het Gouvernement en zijn ambtenaren in eenig opzicht godsdienstige gevoelens hadden gekrenkt. Dat werd overal met nadruk ontkend, een feit dat, gezien de vlotte vermelding van andere algemeene klachten, de aandacht verdient.

Slechts op drie punten werd eenige critiek vernomen, doch die kwam niet van de bevolking zelf.

Vooreerst betreffende de Landsbemoeienis met de kinder huwelijken, die vooral in Noord-Bantam veelvuldig waren (2). Die werd, naar een panghoeloe mededeelde, als onnoodige inmenging beschouwd.

Ten tweede werd vernomen dat men zich „schaamde” om vergunning te moeten vragen voor het houden van Vrijdagsdienst in nieuw opgerichte moskeeën. Voor de hierbij door panghoeloe's uit te brengen adviezen, moet de desa-bevolking wel eens meer betalen dan wenschelijk is.

Een laatste punt is belangrijker, het werd door enkele kiaji's vermeld, namelijk, dat penghoeloe-ambten indertijd verkocht zouden zijn, althans, dat er voor het verkrijgen van die ambten met geld zou zijn gewerkt.

Dit bracht op die panghoeloeplaatsen wel eens panghoeloe's, die de achtung der kiaji's en godsdienstigen niet bezitten, en vergrootte zodoende den afstand tusschen godsdienst en Regeering. Dit betreft dus weliswaar niet de directe aanraking van bestuur en bevolking, maar het is daarom niet minder belangrijk en bedenkelijk.

c. **Speciale klachten over het bestuur.** Ook speciale voor Bantam geldende klachten vielen uiteraard te noteeren.

1. De heffing van gewestelijke of regentschapsraadlasten wordt onaangenaam en drukkend gevoeld. Straatgeld en rooigeld irriteren het meest. Deze, over heel Java gehoord wordende klacht, komt ook hier telkens terug.

2. De aanslag in de inkomstenbelasting schijnt vooral in Noord-Bantam zeer streng te zijn geweest. Men volgde het systeem: de man leeft, en zal dus wel f 10.— inkomen 's maands hebben. Bij den aanslag in 1925 werden op die wijze velen, die te voren vrijgesteld werden, voor een inkomen van f 120.— 's jaars aangeslagen.

De commissies van aanslag in de beide andere regentschappen waren minder fiscaal.

Inmiddels heeft voor 1927 een veel mildere toepassing plaats gehad.

3. In enkele desa's onder Laboean wordt geklaagd over fouten, die bij het klasseeren en opmeten der gronden zouden zijn begaan, bij de jongste landrenteherziening. Wel zijn deze fouten voor een deel toe te schrijven aan het feit, dat de bevolking bij de werkzaamheden der landrente niet voldoende medewerking toonde, maar dat neemt niet weg, dat zij gemaakt zijn.

(1) Bldz. 24/26 (algemeen) 42 (Landrente) 57 (Inlandsche Verponding) bldz. 80 (Inkomstenbelasting) 89/90 (Personeelebelasting) bldz. 117/118 (Localebelastingen) 145 (desalasten).

(2) Vgl. uitvoerig overzicht in Mindere Welvaart. Economie van de desa bldz. 17—20.

4. Op tal van plaatsen klaagt men in desa's over het missen van een bepaling, waardoor de droge gronden evenals de sawahs kunnen worden vrijgesteld als zij niets opbrengen.

5. Een van de belangrijke klachten is die over de verre afstanden van bestuursambtenaren en rechtbanken en van de standplaatsen der panghoeloe's, bij wie bepaalde, niet zelden voorkomende huwelijks geschillen worden voorgebracht, en ten wier overstaan sommige bijzondere huwelijksformaliteiten plaats moeten hebben. Men vraagt vermeerdering van bestuursambtenaren, desapolitie en rechtbanken, (in het bijzonder Raad Agama).

6. Merkwaardig Bantamsch is een klacht over irrigatie. Men weigert tertiare leidingen aan te leggen, en heeft zeer groote bezwaren tegen de golongan-regeling. Van bestuurswege wordt die regeling billijk geacht, en men wil haar doorzetten. Inderdaad is redelijkerwijs daarvan niet veel te zeggen, maar het blijft een merkwaardig en voor buitenstaanders moeilijk te begrijpen feit, dat hier het Gouvernement iets goeds brengt, en, dank zij de Bantamsche verhoudingen, het resultaat ontevredenheid is. Dit alles geldt alleen deelen van Noord-Bantam.

7. Natuurlijk werden ook klachten gehoord over de mijnwormbestrijding, waarbij men de bevolking „er toe brengt” om W. C.'s te bouwen en medicijn te drinken. De weerzin tegen de als „banjoe serani” met opzet impopulair gemaakte medicijn is met behulp van panghoeloe's en goeroe's bestreden. Ook deze klacht geldt alleen Noord-Bantam.

8. In Noord-Bantam nam men strenge en door de bevolking als onaangenaam gevoelde maatregelen bij veeziekte.

9. Een, kennelijk door de communistische propaganda verbreide, klacht is, dat bij de ambtenaren de niet-Inlanders altijd eerder geholpen werden dan de Inlanders. Uitgesloten is, dat een dergelijke klacht spontaan zou opkomen in Bantam, waar prijaji's tegen sommige groepen der Inlandsche bevolking veeleer te weinig dan te veel prestige hebben.

Overziet men het geheel dan is dit lijstje klachten niet zoo heel belangrijk. Dit wordt wel duidelijk onderstreept door een nota van den gewezen Sectievoorzitter van de P. K. I. te Serang, die met zekeren ijver gehoor gevend aan een uitnodiging om puntsgewijs op te geven, welke bestuursmaatregelen of misstanden ontevredenheid in de hand hadden gewerkt, niet verder wist te komen dan het opsommen van eenige algemeene klachten over belastingverhoging en duurte.

III. DE ONRUST.

A. KENMERKEN.

Van het verzet, dat losbrak in deze maatschappij, waarvan karakter en bestuur hierboven kort beschreven werden, zijn om te beginnen drie kenmerken te constateeren.

I. Het verzet staat in nauw verband met het communisme; het is een uitvloeisel van den algemeenen communisten-aanval, die op Java is gepleegd. Het is, wat dit punt betreft, dus in den grond verschillend van vorige opstanden in Bantam. Dat neemt overigens niet weg, dat andere factoren, zooals volksaard en godsdiensthaat, dezelfde zijn als bij vroegere onlusten.

II. Het belangrijke van deze onlusten ligt niet zoozeer in de feiten van werkelijk gepleegd of bijna gepleegd verzet in Laboean, Menes, Petir en Serang (Pantjoer), doch in het feit, dat over een veel grooter aantal plaatsen een groot aantal lieden bereid was tot verzet. Overigens houdt dit nauw verband met het vermelde onder I; de communistische samenzwering is belangrijker, dan de daaruit voortgevloeide verzetsdaden.

III. Overal, zelfs in de verzetscentra, was het slechts een deel der bevolking, dat meedeed. Ook dit feit vloeit voort uit dat, vermeld onder I; het was een opstand van door de communisten bewerkte lieden, geen volledige volksofstand.

B. DE OPSTANDIGEN.

De omvang van de onrust valt, zooals gezegd, samen met den invloed van het communisme. Bijlage XIV en de kaartjes bijlage II en III geven daarvan eenige hoofdtrekken.

Het aantal leden, dat thans door de politie is opgegeven is totaal \pm 4000; het is veel minder, dan het aantal lieden, dat indertijd kaartjes kocht. Dat verschil is duidelijk verklaarbaar, omdat een deel dezer kaartjeskoopers eigenlijk van een bepaald verzet nog niet wist. Wel was door de communisten een eerste band gelegd tusschen hen en de organisatie, en in het overgrote deel der gevallen werd die band na verloop van tijd steeds nauwer aangehaald. Opvallend is, dat in de verzetsstreken Laboean-Menes en Petir-Tjadasari tenslotte veel minder leden waren, dan in het niet tot opstand gekomen complex Serang—Taktakan—Goenoengsari. De beide centra Anjer en Tjilegon—Merak zijn ook nog belangrijk.

De personen, die klaarstonden, kwamen voort uit allerlei standen der bevolking; er waren onder hen naar verhouding een evenredig deel niet-grondbezitters, gewone desalieden, desahoofden, economisch sterkeren, godsdienstvoorgangers. Er waren naar verhouding veel hadji's en veel djawara's. Er deden slechts zeer weinig ambtenaren, of gewezen ambtenaren, mede, en onder de actieve opstandelingen was geen bestuursambtenaar, en geen enkele eigenlijke intellectueel. Weliswaar waren er twee leden van den Regentschapsraad van Pandeglang onder, en eenige desahoofden. Onder de Chineezzen bleken verschillende leden; overigens hebben dezen zich behendig op den achtergrond gehouden; over hun rol te Laboean vooral die der talrijke Singkeh-Chineezzen (Laboean is één der zeer weinige Chineesche nederzettingen op Java met een meerderheid Singkehs) is nog weinig bekend.

Wat den leeftijd betreft zijn de communisten kennelijk vooral onder de jeugd te vinden; zij zijn daar doelbewust gezocht: „er waren kaartjes te koop voor de jongelingen”, aldus één der deelnemers in Menes.

Nochtans zijn er zeer velen van middelbaren leeftijd, en ook ouderen van dagen ontbreken niet. De vrouwen zijn in dit godsdienstig land geheel op den achtergrond gebleven.

Er waren er nochtans, die kaartjes hadden gekocht, en er was zelfs één vrouwelijke „promotor”.

De onderlinge verhouding der deelnemers hangt samen met de in hoofdstuk I beschreven sociale structuur der maatschappij, en blijkt ook uit het feit, dat vermeerdering van het aantal leden geschiedde, doordat personen van zekeren invloed met alle onder dien invloed staande lieden min of meer groepsgewijs overgingen. Zoo'n groepsgewijze overgang ging nochtans niet ineens, de voor-

naamsten kwamen eerst, vaak leden van eenzelfde familie, die geleidelijk allemaal gingen meedoen; eerst daarna volgde de kleine man om hen heen, meer of minder vlug. Als er de een of andere invloedrijke persoon gewonnen was, bleek kort daarop een groote vermeerdering van het aantal leden.

C. DE REDENEN VAN OPSTANDIGHEID.

Bij ontleding van de redenen, waarom men tot opstand overging is drieërlei uit een te houden:

1. de grieven tegen het bestaande;
2. de verwachtingen voor de toekomst;
3. de mogelijkheid van revolutie.

Dezen ééne totaalindruk geeft het onderzoek, dat het verzet vooral ligt onder de redenen bedoeld onder 2 en 3. Zeker is, dat noch de economische toestand noch de bestaande godsdienstige gevoelens op zichzelf eenige ernstige oorzaak tot onrust zouden hebben kunnen geven. Wat den doorslag gaf, zijn de met opzet door derden gewekte suggesties, die overigens ook de grieven zwaarder deden voelen.

Nochtans zou het onjuist en onvolledig zijn, niet alles te noemen wat eenigszins heeft kunnen drijven in de richting van ontevredenheid.

Dit alles nu volgt uit den inhoud der vorige hoofdstukken. Er zijn inderdaad ook in Bantam uitingen van de groote wereldverschijnselen, die overal onrust met zich meevoeren.

Er heerscht ook hier, evenals elders, bij velen het gevoel van onvoldaanheid en onbestemde ontevredenheid, dat samen pleegt te gaan met wat men „ontwaken” of „bewust worden” noemt. Maar dit alles is niet erger en niet belangrijker, dan wat elders is te vinden. Dat en waarom de economische toestand der bevolking overigens geen reden van verzet geweest is, is hiervoor beschreven. In de economisch beste streken brak ook verzet uit en onder de verzetslieden waren er velen die allerminst arm zijn te noemen. In het bijzonder is nagegaan of het met schuld belast zijn wellicht reden van baloorigheid of wanhoop kan zijn geweest, doch ook in dat opzicht is bevonden, dat de verzetslieden over het algemeen niet tot de meest gedrukten behooren: credietmisstanden bestaan in Bantam minder dan elders op Java.

Bepaalde grieven, die directe oorzaken zouden kunnen zijn geweest, zijn hiervoor opgenoemd.

Het lijstje is niet indrukwekkend. Hoezeer natuurlijk op zichzelf al dergelijke opmerkingen min of meer, en soms zelfs veel aandacht verdienen, als men de grieven bij elkaar ziet, is het duidelijk, dat die op zichzelf geen reden van opstand kunnen zijn.

Er is geen afdeeling op Java, en vermoedelijk geen land ter wereld van waar niet precies zulke lijstjes te formuleeren zouden zijn. Er is vermoedelijk geen tijd geweest, dat men voor Bantam niet precies dergelijke lijstjes had kunnen aanleggen, terwijl er toen toch geen opstand kwam.

Ten slotte zijn bij de onlusten nog eenige persoonlijke kwesties in het spel geweest. De man, die te Menes achter de schermen een groote rol speelde, het oneervol ontslagen desahoofd Entol Enoh, voelde een persoonlijke wrok tegen den Wedana, omdat men hem, terwijl hij in den waan werd gelaten, dat zijn ontslag niet doorging, eerst de achterstallige belasting van zijn desa heeft laten innen — ten deele betaalde hij die uit eigen middelen — en toen toch oneervol ontslagen heeft.

Verder spelen in den moord op den heer Benjamins persoonlijke grieven een rol.

Het is mogelijk en waarschijnlijk, dat bij de moorden op oppassers persoonlijke motieven bepaalde personen tot meedoen hebben gedreven.

In Laboean hebben de opstandelingen — vergeefs — gezocht naar den panghoeloe aldaar, in wien de communistenleiders een, door zijne positie en zijne tegen hen gericht actie, gevaarlijken vijand voelden. Op Laboean heeft men naar verschillende oppassers doelbewust gezocht. Oppassers hebben in den regel nog al vijanden. Voor de algemeene kwestie zijn dergelijke persoonlijke motieven uiteraard slechts van weinig belang.

De verwachtingen van het succes van den opstand, de voorspiegelingen voor den heilstaat, zijn door de communisten met groote behendigheid en fijne menschenkennis verbreid. Voor elke groep had men een apart aan haar directe omstandigheden aangepast ideaal klaar. Wel heette dat ideaal altijd de „kemerdi-kaän”, maar van wat daaronder verstaan werd, kreeg iedere groep zijn eigen denkbeelden.

a. Grieven.

b. De voorgespiegelde heiltoestanden.

Den economisch sterkeren werd een heilstaat voorgespiegeld, waarin zij alles konden houden, wat zij hadden, geen belasting zouden betalen, en zelfs betrekkingen bij het nieuwe Gouvernement zouden krijgen.

Den afstammelingen van Sultans en anderen titeldragers werd de stichting van een nieuw sultanaat voorgehouden, „een eigen sultan“; aan godsdienstigen werd dat rijk als een Mohammedaansch rijk voorgespiegeld.

Den volgelingen van de zich voor den opstand gereedmakende godsdienstleiders, werden de heerlijkheden van het paradijs in uitzicht gesteld; de belooning, die hun, als strijders op Allah's weg overwinnend of als geloofsgetuigen voor zijn zaak gesneuveld, zou wachten.

Waar het te pas kwam, werd den kleinen man het „sama rasa sama rata“ voorgehouden, doch in den regel gebeurde dit niet, omdat het voldoende bleek, dat de vooraanstaande personen werden overgehaald. Wel werden natuurlijk aan iedereen de zegeningen voorgespiegeld van goedkoope rijst, of gratis rijst, van vrij reizen in automobielen en treinen enz.

Maar over de verdeling van de goederen der rijken werd veelal gezwegen, omdat men die rijken zelf trachtte mee te krijgen.

Naast de voorspiegelingen van geluk voor degenen, die tot opstand zouden overgaan, stonden natuurlijk de bedreigingen voor degenen, die niet mee zouden doen. Zij zouden de voordeelen van den heilstaat niet krijgen; integendeel men zou hen onderdrukken: hun gronden zouden hun worden afgenomen ten bate van de grondvesters der nieuwe gemeenschap.

Van nog meer belang dan de voorstellingen, welke men zich van den heilstaat vormde, waren die, omtrent de mogelijkheid van het slagen van den opstand.

De Bantammer, — zoo kan men de kern van het vraagstuk formuleeren — houdt nu eenmaal niet van het (Nederlandsch) Gezag. Het zwaartepunt van de communisten-actie lag dan ook kennelijk hierin, dat men de bevolking doordrong van de mogelijkheid, dat verzet kans van slagen had. Sterker nog: men doordrong hen van de zekerheid, dat er opstand komen zou, dat de „pergerakan“ groot en machtig was, onweerstaanbaar en onvermijdelijk.

Duizenden leden stonden klaar, de politie was voor een deel, „de soldaten van Tjimahi“ en „Batavia“ waren voor het overgrote deel al aan de communistische zijde; zoo ook verschillende vooraanstaande goeroe's, o.a. de kiaji van Tjaringin. Zelfs op agenten van de veldpolitie maakte dat indruk. Wat zult gij met zestig mannen kunnen doen, als wij met 200.000 man komen opdagen. Den verzetslieden van Menes en Laboean was geleerd, dat na de eerste verzetsdaden „de soldaten van Tjimahi“ zouden komen om een beslissing te nemen, wat met de nog niet vermoorde ambtenaren zou gebeuren.

Bij het doelbewust brengen van de suggestie, dat de opstand slagen moest, hield men ook zeer handig rekening met het milieu, waarin men werkte. Werd elders op Java hulp van Russen en Chineezers beloofd, hier was het de onweerstaanbare Moestafa Kamâl, die met vliegtuigen daadwerkelijke hulp zou komen brengen. De suggesties van de zekerheid van slagen zijn vooral daarom zoo bedenkelijk, omdat een van de voorwaarden, waaronder de heilige oorlog begonnen mag, en zelfs moet worden, is, dat hij kans heeft op succes.

Ook bij deze — meestal zeer vage — omschrijving van wat ge-
de heilige oorlog begonnen mag, en zelfs moet worden, is, dat beuren zou, werd druk gewerkt met bedreigingen.

Over het algemeen is de godsdienst in Bantam van zoo overwegend belang, dat een afzonderlijke bespreking van den invloed er van op de beweging, hier op haar plaats geacht moet worden.

De bij voorbaat door velen uitgesproken meening, dat een dergelijk massaal verzet, want dien vorm heeft het in het Laboean-
sche aangenomen, niet mogelijk is in Bantam, zonder dat de godsdienstige gevoelens der bevolking in het spel komen, is juist gebleken.

Wat in andere streken was het streven, om zich van den vreemden overheerscher te bevrijden, ter bereiking van den voorgespiegden heilstaat, was in Bantam voor velen het zich willen bevrijden van den ongeloovigen overheerscher, ter meerdere eere van den Islam. „Prang-sabil“ was hiertoe het middel.

De verwachte voordeelen in deze wereld, waren in beide gevallen dezelfde, zoo was ook de propaganda in hoofdzaak op de verwezenlijking daarvan gericht.

c. De mogelijkheid van slagen.

d. De godsdienst.

In tijden van onrust blijken de genoemde doekoen's (1), de bezitters van ngèlmoe's, een rol te spelen. Wanneer er een beweging gaande is, wanneer er onrust is ontstaan, dan weten zij, door hun half godsdienstige half magische praktijken, aan den man van het volk de overtuiging bij te brengen, dat hij onkwetsbaar kan worden.

In Noord-Bantam bleek kort na de arrestaties in Augustus, dat meerdere lieden zich onderworpen hadden aan een zwaar vasten, als laatste stadium van het voor het verkrijgen van onkwetsbaarheid te volgen ritueel. In September bleek hetzelfde in Tjidasari, nabij Pandeglang, terwijl uit de na de onlusten afgenomen verhooren blijkt, dat ook onder de deelnemers aan het verzet in Menes en in Laboean hetzelfde plaats vond. Liederen van de laatstgenoemde groepen werden door hunne leiders zelfs naar Hadji Doelhadi van Bangko verwezen.

Tegen betaling vormde deze onkwetsbare strijders, die proeven aflegden door op kapmessen te dansen, terwijl enkelen hunne onkwetsbaarheid met kruut en parangs op de proef lieten stellen, evenwel zonder succes. Alle goeroe's in de leer der onkwetsbaarheid, die hun praktijken toepasten, speelden persoonlijk een belangrijke rol als leider bij het verzet. Hadji Selah van Balagendong (Noord-Bantam), wiens vader en grootvader bij verzet tegen het bestuur in 1888 en 1850 gedood werden, vond op zijn beurt den dood te Tjaringin.

Hoewel praktijken als het „mati geni“ (de naam voor deze zware vasten) door de Mohammedaansche wet worden afgekeurd, zijn ze ongetwijfeld met instemming van goeroe's ngadij goer'an en minder belangrijke kitabgoeroe's toegepast. Onder deze beide categoriën zijn vele leiders geweest (2). Zij werden door de communistische propagandisten voor het verzet gewonnen, omdat hunne opstandigheid en hun vijandige gevoelens hen zeer vatbaar voor dergelijke propaganda maakten, niet omdat het communisme hun aannemelijk werd gemaakt op grond van teksten uit den koraan. Propaganda in den geest van Hadji Misbah en de zijnen, die niet moe werden de grondslagen van het communisme in den tekst van Allah's Boek aan te wijzen is in Bantam, voor zoover aan het licht is gekomen, niet dan zelden gevoerd. Van enkele teksten als: „aan Allah is de beschikking over alles in de heuvelen en op aarde“ (koraan 3—186) en „zij vreezen de menschen, gelijk zij Allah vreezen“ (koraan 4—79) schijnt door bekende, tot het gilde der godsdienstonderwijzers behorende propagandisten nochtans gebruik te zijn gemaakt. Men heeft overigens het communisme voorgesteld als een steun voor den Islam, en als een middel om den godsdienst vooruit te brengen. Het denkbeeld, verzet te plegen, vond weerklank bij de fanatieke elementen onder de hadji's en goeroe's. Waar zij als leiders of promotors optraden, werd op het godsdienstig sentiment der massa gewerkt, en uit de laatste voorbereiding der deelnemers aan den aanval op Laboean in den nacht van 12 op 13 November, en den namiddag van den 15en, blijkt, dat men hen onder de suggestie heeft willen brengen, zich bij die ondernemingen op den „sabilillah“ te bevinden. Den 15en November was men van 8 uur voormiddags te zamen bij de moskee van Bama. In drie partijen deed men daar, wegens het groote aantal deelnemers, op den middag de sembahjang, en na een laatste rituele wassching begaf men zich achter den drager van een wit vaandel, van een bekende koraanspreuk voorzien, op weg. Bij de daarvóór gehouden toespraken, werd er op gewezen, dat de dood der bij het verzet van eenige dagen te voren gedooide broeders gewroken moest worden, dat men op Allah moest vertrouwen, en het voornemen om voor Hem te strijden moest formuleeren.

Bij den aanval op de woning van den Assistent-Wedana van Petir, was de dzikr waarmede de aanvallers kwamen opzetten reeds van verre te hooren en in Menes, waar de godsdienstige motieven het minst duidelijk naar voren kwamen, bleken zij toch uit de — helaas vluchtige — geneigdheid om den opzichter Benjamins te sparen, toen deze zeide tot den Islam te willen overgaan, en uit het feit dat de Javaansche stations-chef door het opzeggen van de geloofsbelijdenis zijn leven redden kan.

Waar voorgangers in den godsdienst voor de communistische actie gewonnen werden, verkondigden zij aan hunne volgelingen den „prang sabil“.

Talrijk zijn echter de argumenten der goeroe's van naam, waaronder er verscheidenen zijn, die zich min of meer „neutraal“ tegenover de beweging stelden, tegen het, naar hun inzicht, zoo geheel verkeerd verklaren van de voorschriften van den heiligen oorlog.

(1) (Zie onder sociale structuur godsdienst blz. 5 e.v.).

(2) Op een totaal aantal van ± 340 bestuursleden en propagandisten van de P. K. I. in geheel Bantam, waren ruim 30 goeroe's en kijai's.

Hierin stemmen zij allen overeen, dat er slechts dan van „dji-haad”, heiligen oorlog, sprake had kunnen zijn, wanneer de godsdienst in verdrukking zou zijn gekomen. In geen opzicht echter had de regeering, huns inziens, den geloovigen in de uitoefening hunner godsdienstplichten iets in den weg gelegd.

Niemand weet, hoe hunne houding geweest zou zijn, als het verzet niet dadelijk was gebroken. Vast staat evenwel dat eenige goeroe's van groot aanzien openlijk tegen deelname aan de beweging hebben gewaarschuwd. Ongetwijfeld zou het verzet veel algemener zijn geworden, wanneer deze invloedrijke personen er hun instemming mede zouden hebben betoond.

Veel omstreden is de houding van den Kijai van Tjaringin, Hadji Moechmad Asnawi; zijn zoon, Hadji Emed, heeft aan de voorbereiding van het verzet medegewerkt, terwijl zijn schoonzoon, Hadji Achmad Chatib, een van de felste en meest invloedrijke godsdienstige leiders is geweest, die tot verzet hebben aangespoord. Van de ongeveer 60 propagandisten in de districten Menes en Laboean, behoorden er meer dan 20 tot zijn leerlingen. Het feit dat deze beide lieden in de onmiddellijke omgeving van den Kijai van Tjaringin woonden, heeft, gevoegd bij de omstandigheid, dat deze op geen enkele wijze openlijk zijn afkeuring over de actie der communisten uitsprak, de verdenking op hem doen vallen, dat hij met die beweging instemde.

Andere berichten, die daarbij kwamen, werden aanleiding voor zijne inhechtenisstelling. Inderdaad staat boven twijfel; dat men zijn naam voor het propageeren van het verzet heeft gebruikt. Het volk zag in zijn zwijgen toestemming. Men was er van overtuigd dat hij door de hem toegeschreven bovennatuurlijke kracht de geheime doeleinden der verzetslieden kende, ook al had men hem die niet medegedeeld.

Nochtans is, ondanks nauwgezet onderzoek, niet gebleken, dat de kijai heeft deelgenomen aan de samenzwering.

Voor een rechtvaardige beoordeeling van de houding en de gezindheid van den kijai, is noodig dat men zich rekenschap geve van zijne houding tegenover de buitenwereld, en zijne van de omgeving, waarin hij leeft, zoo afwijkende levensgewoonten.

e. De wijze van propaganda.

In den beginne in 1925 is bij het binnenbrengen van het communisme door de propagandisten een fout gemaakt: men keerde zich tegen den godsdienst. Doch al heel gauw, reeds in het laatst van 1925 had men begrepen, dat het zoo niet ging, en aangezien het hoofddoel van de communistische actie, verzet is, gooide men het weldra over een anderen boog.

Toen de hoofdleider Poeradisatra zich tijdelijk onmogelijk maakte doordat hij betrapt werd in de vastenmaand van 1926 een kop koffie te hebben gedronken, werd hij onmiddellijk verwijderd. Het was de uitgesproken bedoeling aansluiting te zoeken. „Pergerakan Communist lantas merangkep agama” verklaarde een der leiders. In Menes en Laboean ging men al gauw nog verder: „Wie niet meedoet is geen Islamiet”. Bovendien paste men zich ook in andere opzichten meesterlijk aan de maatschappelijke structuur aan. Het is bekend, Snouck Hurgronje wijst er in zijn geschriften herhaaldelijk op, dat verzetsgeest slechts dan gevaarlijk kan worden, als hij gepaard gaat met organisatie. Het stelsel van de P. K. I. kwam hierop neer, dat men doelbewust poogde gebruik te maken van de in Bantam bestaande verhoudingen en groepeerings, die als het ware een natuurlijke organisatie vormden. Het stelsel van den „bewusten” bovenbouw en daar onder de vijf- of tienmannen-groepen liet men al gauw varen. Men had weliswaar propagandisten voor bepaalde categoriën van te bewerken voormannen. Vaak, en kennelijk met opzet, won men een heelen door familiebanden verbonden groep voormannen tegelijk. Deze voormannen werden — dit was een groot verschil met de werkwijze elders — niet tot „bewuste” P. K. I. leden gemaakt, doch zooals gezegd, naar hun eigen behoeften bewerkt.

Anders dan elders heette hier ieder deelnemer P. K. I. lid; de voorlieden noemde men soms „promotor”, ook wel pemimpin; soms liet men de P. K. I. titulatuur geheel varen. Eerst boven, of wil men naast, de promotors en andere plaatselijke voormannen stonden meer echt communistische „bewuste leden” (de term „bewust lid” bleek bij de voornaamste leiders zeer wel bekend en ook in gebruik).

Met neven-organisaties gaf men zich niet zoo druk af. De V. S. T. P. beduidde betrekkelijk weinig. Van belang was alleen een dubbel-organisatie, waarvan in dit geval vooral de bedoeling schijnt te zijn geweest een schijnbestuur te hebben, dat de slagen van de politie zou opvangen.

In Petir schijnt een vereeniging van hadji's, die een georganiseerde terreur uitoefende, bestaan te hebben.

Hun Bantamsche systeem, bracht den communisten in zooverre winst, dat zij veel meer, en veel sneller, leden kregen dan elders, en ook dat die leden om een vuurwapen te krijgen veel meer dan elders betaalden. Doch het bracht voor hen het nadeel, dat men deze ongeregelde hulptroepen minder in de hand had, dat deze lieden, voortbouwend op de voorspiegelingen, die hun gedaan waren, ongeduldig werden, zoodat inderdaad mede van Bantam aandrang schijnt te zijn uitgegaan om in November 1926 maar te beginnen.

Overigens kan men ook hier weer twee soorten propagandisten onderscheiden. De eene groep knoopte op ongezochte wijze de eerste relatie aan: het waren weer handelaars, horlogemakers, waronghouders. Funest werkte, dat in het onderdistrict Pagelaran bij Laboean een agent van de Pandeglansche bank propagandist was: alleen communisten konden geld leenen. De P. K. I. voorman, de veemantri Soleiman kwam ambtshalve in contact met de overal op Java nogal onrustige groep van veehandelaars en slagers.

Als tweede groep kan men onderscheiden de menschen, die ergens kwamen en dan intensief propaganda voerden. De voornaamste promotors en ondersectie-bestuursleden zijn in het meere deel der gevallen lieden, die uit een andere streek afkomstig, in de betrokken desa huwden. Beter dan wie ook weten de communisten, dat eenerzijds iemand in eigen land moeilijk als profeet geëerd wordt, doch dat anderzijds groote lokale bekendheid voorwaarde is voor het succes van propaganda. Opvallend is, dat verschillende van de gevaarlijkste voormannen in Menes en Laboean, Ahmad Chatib, Hadji Doelhadi Bangko, afkomstig zijn van elders, meest van Noord-Bantam. Dat Zuid-Bantammers een rol spelen in Noord-Bantam, komt practisch niet voor. Het contact, waarbij men de menschen overhaalde, vond plaats bij het evenvermelde ongezochte huisbezoek, op de openbare vergaderingen en vooral later, toen het tegen de uitvoering liep, op geheime bijeenkomsten. Bedenklijk en belangrijk is, dat die geheime bijeenkomsten in mesdijds en langgars plaats vonden. In den beginne kwamen de propagandisten met hun redevoeringen niet verder dan de galerij; allengs werd men driester en trad binnen. Ook vergaderde men in bosschen, wat elders op Java zeldzaamheid is, maar met Bantamsche tradities strookt.

De menschen, die kaartjes kochten, werden niet direct lastig gevallen met besprekingen over de revolutie. Men begon met te zeggen, dat het kaartje vrijstellen zou van hoofdgeld, soms ook van pantjen, men beloofde (in Noord-Bantam) lagere prijzen in toko's van bepaalde Chineezers. Was iemand dan al eenigen tijd lid, dan ging men verder, en werd hij langzamerhand doordrongen van het feit, dat hij verbonden was aan een machtige, ontzagwekkende, geheimzinnige, ook godsdienstige organisatie, die weldra nader van zich zou doen hooren.

De door de Regeering overwogen afschaffing van het hoofdgeld was wel een van de listigst uitgebuite propagandapunten. Het blijkt achteraf een fout geweest te zijn, dat in verband met onze nu eenmaal bestaande wetgeving, tusschen bespreking en afkondiging van dezen maatregel zoo'n langen tijd ligt. Want nu maakten de communisten er een propagandamiddel van. Eenerzijds stelden zij hun dien voor als den eersten door de communisten genomen maatregel, tot verlichting van de lasten van het volk, anderzijds hoopte men op die wijze iets in ruil te geven voor de geïnde contributies.

Het schijnt niet mogelijk, en niet noodig te streven naar een volledige wedergave van de eindeloze steeds rusteloos gezochte, en maar al te vaak gevonden andere gelegenheden tot bewerking van de massa. Er is op dit punt vrijwel niets verzuimd. Als voorbeeld aan één uiterste is te noemen, het op de passars brengen van zeer veel rood goed voor het maken van broeken; een groot aantal roode broeken wekte de suggestie van een groot aantal leden, die reeds openlijk voor hun meening uitkwamen. Als een ander voorbeeld, op heel ander terrein, het feit, dat van de vier personen, die rondrijdende in een auto het sein tot verzet schijnen te hebben gegeven, er één in een soldaten-uniform was gestoken.

Een belangrijke suggestie, die gebruikt is, en die alweer op ander terrein ligt, is de hiervoor vermelde, dat de kijai van Tjaringin de beweging steunde of althans goedkeurde. Belangrijk en luguber is ten slotte wat is gedaan tot intimidatie dergenen, die niet mee wilden. Natuurlijk was in die zaken vroeger heelemaal geen, en nu nog moeillijk, katrangan te krijgen. Maar vast staat dat veel gewerkt werd met het uit den tijd der S. I. nog welbekende

„bekot”, met het weigeren van hulp, met het uitstooten uit de gemeenschap, ja, met bedreiging van mishandeling. Ook over moorden loopen geruchten, die, gezien de mentaliteit der P. K. I.-leiders ten slotte allerminst onwaarschijnlijk zijn. Ondanks de kennelijke onwaarheid van vele, thans door de opgevatte verzetslieden, afgelegde verklaringen, dat zij gedwongen zouden zijn, om de wapens op te nemen, is het wel duidelijk, dat, ook voor het eigenlijk verzet, inderdaad daadwerkelijk dwang is uitgeoefend, voorts mag worden aangenomen, dat in het algemeen een vage vrees heerschte voor wat er gebeuren zou met dengenen, die de discipline braken.

D. INVLOEDEN TEGEN HET COMMUNISME.

a. **Niet-communisten in de desa.** De houding der niet-communistische bevolking is in zooverre belangrijk, dat steeds een vrij scherp onderscheid blijkt te hebben bestaan tusschen de al dan niet toegetreden. Dat het tevoren in afgelegen gehuchten wel eens tot botsingen is gekomen, is wel gehoord, maar niet bevestigd.

Overigens ging van de niet-communisten weinig positiefs uit. Het is het algemeen verschijnsel van de zwakte van een groote meerderheid, die geen bepaald doel heeft, en die zodoende gehandicapt is tegen een geestdriftige doelbewuste minderheid. De kennelijke zwakte, en, voor de bevolking stellig niet verborgen gebleven, innerlijke verdeeldheid van het bestuur, zal hier zijn invloed niet gemist hebben.

De Regent van Pandeglang heeft in zijn regentschap overal redevoeringen gehouden, en laten houden, tegen het communisme. De invloed dier redevoeringen is evenwel ver gebleven beneden hetgeen den Regent er van verwachtte.

De desahoofden hebben zich, behalve enkele zeer te waardeeren uitzonderingen, smadelijk gedragen, en getoond dat op hen geen staat valt te maken.

b. **De S. I.** Een ietwat zonderlinge kracht tegen het communisme is te vinden geweest in de S. I. te Menes. In de S. I. was een jaar te voren een zeer hevige persoonlijke kwestie ontstaan onder de bestuursleden.

Te Menes liep Entol Enoh naar de P. K. I. over met een aanzienlijk deel der leden. Te Laboean scheidde Ahmad Chatib en de zijnen zich af, omdat zij de door de P. S. I. geëischte partij-discipline niet wilden aanvaarden. Een onverdeelde tegenkracht was de S. I. derhalve geenszins; de tegenwoordige P. S. I. echter, die onder leiding staat van Hadji Jasin, Entol Entot (onderwijzer der Gouvernmentsschool) en den goeroe Abdoelrachman heeft kennelijk geen deel genomen aan het verzet. Toch waren er, ondanks het feit dat de P. S. I. „discipline” had ingevoerd, zoodat een S. I. lid geen P. K. I. lid mocht zijn, onder de verzetslieden verschillende leden der S. I. Die toonden zich bij hun arrestatie eenigszins verbaasd dat men hen, ondanks hun lidmaatschap der S. I., arresteerde. Nochtans mag worden aangenomen, dat de bedoelde P. S. I.-afdeeling te Menes buiten de samenwerking staat.

c. **De Islam.** Van overgroot belang was in Bantam natuurlijk de houding, die de godsdienstige voormannen tegen de beweging innamen.

Zooals hiervoor reeds werd opgemerkt, zijn er kijai's geweest, die zich doelbewust tegen het communisme keerden.

Hun heeft het Gouvernement veel te danken. Thans is duidelijk aan te wijzen hoe om bepaalde kijai's heen ⁽¹⁾ (Roe'jani van Kadoepinang, Moehamad Arif van Pasirkelapa, eenige kijai's van Baros o.a. Mh. Sidik en Arsoeddin Moehamad Arif van Serang) een groep personen, soms zelfs een heele streek, onvatbaar bleek voor communistische propaganda. In het onderdistrict Pasaoeran (kampoeng Kepoeh) is een filiaal van de godsdienstschool in Menes. De daaraan verbonden goeroe's hebben eveneens invloed ten goede uitgeoefend ⁽¹⁾.

In hunne handen werd de Islam een wapen tegen communistische invloeden.

d. **De houding der Centrale Regeering.** Het belangrijkste is de houding der Centrale Regeering.

Zeker is, dat de wettige maatregelen, die tegen het communisme genomen konden worden, te kort schoten.

Dit had enerzijds het directe nadeel, dat de leden de gelegenheid hadden hun propaganda krachtig voort te zetten. En anderzijds, dat het plaatselijk bestuur zich gebonden en bemoeilijkt voelde. Het is een bijzonder belangrijk feit, dat de maatregelen waardoor het communisme op dit moment is onderdrukt, eerst

(1) Merkwaardig blijkt een en ander voor Kadoepinang, Baros en Pasaoeran uit het schetskaartje (bijlage II).

genomen zijn, en eerst genomen konden worden, na het verzet. Eerst toen kreeg het plaatselijk bestuur de noodige bevoegdheid.

Van veel invloed was „het vergaderverbod”. Over de goede werking, zoowel als over de noodzakelijkheid er van, het „vergaderverbod” tegen revolutionair gezinde acties spoedig te hanteren kan men van meening verschillen. Ongetwijfeld is de actie tengevolge van het verbod, verder geheel ondergronds gevoerd en daardoor, zooals bij het uitbreken der onlusten bleek, oncontroleerbaar geworden. Een nadeel van het verbod is steeds, dat daardoor de actie geheel ondergronds raakt en dat de politie de mogelijkheid kwijt raakt om uit het voorgevallene op openbare vergaderingen conclusies te trekken omtrent de verdere actie.

Daartegenover staat dat openbare vergaderingen leiden tot openbare botsingen met de die vergaderingen controleerende politie, botsingen, die zulke afmetingen kunnen gaan aannemen dat voortzetting van die krachtmetingen niet langer toelaatbaar blijft.

Bovendien is zeker, dat geheime vergaderingen, welker besprekingen men verborgen zou wenschen te houden, ook geheim gehouden zouden zijn, wanneer geen vergaderverbod bestaat. De voornaamste grond van het vergaderverbod ligt bovendien hierin dat bij het ontbreken van een vergaderverbod de openbaarheid en veelvuldigheid der vergaderingen tot een — door de beleggers dan ook juist bedoelden — bloei der beweging leidt.

Daar de omstandigheden plaatselijk, in de verschillende deelen van Java nogal uiteenloopen, is een algemeene uitspraak moeilijk te geven.

Ook in Bantam heeft het voor en tegen zich laten voelen. Men kan de noodzakelijkheid van de genomen maatregelen erkennen zonder daarbij het feit uit het oog te verliezen dat de in het geheim gevoerde propaganda een dergelijke volkomenheid als nu aan het licht is gekomen, nooit zou hebben bereikt, wanneer de ingevoerde verbodsbepalingen de leiders niet tot die vervolmaking van hun systeem hadden genoodzaakt.

e. **Het Plaatselijk Bestuur.** De plaatselijke bestuursvoering kan tot op zekere hoogte als „diepere oorzaak” der onlusten gelden.

Doch dan — het zij hier nog eens uitdrukkelijk herhaald — zeer zeker niet doordat zij wrevel wakte bij de bevolking, en ook niet doordat zij niet wist te beletten dat een dergelijke groote samenzwering kon ontstaan.

Gegeven de wegens het ontbreken van een desawezen gebrekige uitrusting van het bestuur, en de geringe steun van de wet en van de Centrale Regeering, is het slechts redelijk, dat men hier vrijwel hetzelfde had als op vele plaatsen elders, doch dan — door enkele bijzondere omstandigheden — in kwaadaardiger vorm.

Overigens wist men van de samenzwering — althans in Noord-Bantam — over het algemeen meer dan elders op Java.

Voor het feit, dat de opstand onverwachts kon beginnen, zijn de bijzondere toestanden in het Bantamsche prijajicorps, de beruchte Bantamsche prijaji-intrigues, onmiskenbaar wel van slechten invloed geweest. Zoo onder meer de in Pandeglang bestaande hebbende duidelijke wrijving en misverstand in de bestuursvoering. Bepaald bedenkelijk is, dat enkele ambtenaren vrij zeker iets van den opstand hebben geweten, en daarover niet hebben gerapporteerd, en voorts dat er wel desahoofden hebben meegedaan met den opstand, maar dat er geen een door de opstandelingen is gedood of gewond.

Dit alles, deze specifiek Bantamsche misstanden en misslagen zijn echter ongetwijfeld slechts van secundair belang. Ja, in zeker opzicht hebben zij — hoe paradoxaal het klinken mag — eenig nut gehad, omdat het verzet daardoor voortijdig is uitgedbroken, in strijd met de plannen van het hoofdbestuur van de P.K.I., en omdat het daardoor gemakkelijker kon worden onderdrukt. Was in Bantam door bepaalde maatregelen bijvoorbeeld, door het zenden of houden van troepen, een uitbarsting voorkomen, dan zou stellig elders een vermoedelijk ernstiger verzet zijn uitgebroken.

Want het van primair belang zijnde feit is ten slotte weer niet, dat het verzet in Bantam uitbrak, doch dat over heel Java de organisatie kon ontstaan. En dit feit ligt uiteraard geheel buiten de invloedssfeer van het plaatselijk bestuur in Bantam.

f. **De indruk van de houding der overheid op de bevolking.** Dat de Overheid vóór de relletjes, naar gebleken is, niet krachtig genoeg tegen het communisme is opgetreden werkte misschien nog het meest funest, omdat die houding den communisten vertrouwen schonk, en aan de bevolking de gedachte bijbracht, dat

het einde van het Nederlandsche gezag naderde. Dat leiders, die overal en telkens weer den opstand predikten, vrij bleven rondloopen, deed de bevolking alle geloof in de kracht van het gezag verliezen.

Ten slotte bleef, zooals gezegd, althans den leiders niets verborgen, hoe stroef en rammelend de bestuursmachine in Bantam werkte, en ook dit versterkte de gedachte aan de zwakheid van een bewind, waarvan men het einde nabij dacht.

IV. MAATREGELEN.

GRONDSLAG.

Grondslag van alle in Bantam te nemen maatregelen zij een doelbewust streven de gansche bevolking te doordringen van het besef dat de Overheid krachtig is, volkomen op de hoogte van zaken en rechtvaardig. Daartoe is eenerzijds noodig een hechte organisatie van het bestuur, anderzijds uitzetting van een duidelijke zoo eenvoudig mogelijk gehouden lijn voor de politiek welke door dat deugdelijk georganiseerde bestuur zal worden gevolgd.

ORGANISATIE.

- a. **Het hoofdgebrek der tegenwoordige organisatie.** Hoofdfout van de bestuursorganisatie in Bantam bleek dat alle organen veel te veel los van elkaar staan. Er zijn — naar boven uiteengezet is — verschillende oorzaken, waardoor die toestand kon ontstaan en kon blijven bestaan: de volksaard, de godsdienst en nog andere. De commissie erkent de verscheidenheid van de invloeden die ongunstig hebben gewerkt. Maar zij meent nochtans dat onder al deze invloeden één verreweg de belangrijkste is: de afwezigheid van eigenlijk desawezen.

Een van de hechtste fundamenten van rust, gezag en orde is over heel overig Java de desa. De commissie weet zeer wel dat in die desa alles lang niet ideaal is, en veel voor verbetering vatbaar. Doch zij meent dat niettemin de desa en het desabestuur ook in hun tegenwoordigen vorm voor den goeden gang van zaken op Java van een niet licht te overschatten beteekenis zijn. Zonder deze laatste en onmisbare schakel in de bestuursketen zou ook het meest bekwame Europeesch B.B. en het beste Inlandsch Bestuur ook elders op Java op den duur geen vruchtbaren arbeid kunnen presteeren. En het is nu juist dit instituut dat in Bantam ontbreekt. Hier ligt de pijnlijke leemte die moet worden aangevuld, wil eenige andere maatregel succes hebben.

Stellen wij b.v. eens het theoretisch geval, dat men de oplossing zou willen vinden door den op zichzelf natuurlijk nuttigen maatregel, de allerbeste Europeesche en Inlandsche ambtenaren in Bantam tewerk te stellen. Dan zou te verwachten zijn, dat die ambtenaren vele verbeteringen zullen willen en beginnen in te voeren. Ook zij zouden echter na eenige jaren moeten inzien, dat hun werken in den grond niets anders werd en niets anders kon worden dan het verfraaien en bijpleisteren van een wankel bouwwerk. Dan zou ook noodwendig na eenigen tijd de geest van moedeloosheid zich van het Inlandsch en die van wrevel en wantrouwen zich van het Europeesch Bestuur meester maken, als gevolg van beider gevoel van onmacht. Dan ook zouden langzaam maar zeker de thans bestaande Bantamsche bestuurswanverhoudingen en andere minder gewenschte toestanden terugkomen.

In de erkenning van de groote beteekenis van het ontbreken van desa verband ligt de voorwaarde voor het vinden van een oplossing voor de verbetering van de Bantamsche bestuursorganisatie. Eenerzijds zal n.l. doelbewust gestreefd moeten worden naar de vorming van een laatste schakel tusschen overheid en volk, anderzijds zal moeten worden begrepen dat juist omdat deze laatste schakel op dit moment nog ontbreekt in Bantam de structuur der andere schakels voorshands heel anders en veel sterker en ook kostbaarder zal moeten zijn dan die elders op Java.

- b. **De desa.**

Voor Bantam gaat het niet om een verbetering van het desa-bestuur, maar om een algeheel opbouw daarvan van den grond af. Wij moeten uitgaan van het o.a. reeds door Snouck Hurgronje duidelijk aangegeven reële uitgangspunt dat er in Bantam geen eigenlijke desabestuurders zijn doch slechts, zooals wij hiervoor constateerden, zonder verband bijeenwonende lieden, levende niet onder volkshoofden doch onder „bevolkingsmandoers”, of bevolkingsoppassers meerendeels van twijfelachtig allooi.

En de eerste eisch nu om tot betere toestanden te komen is, dat er in plaats van deze lieden andere komen, andere die en van het bestuur en van de bevolking vertrouwensman kunnen zijn. Zijn deze menschen er éénmaal dan kunnen en zullen mede met hun hulp behoorlijke desa's kunnen worden opgebouwd.

- Splitsing van desa's.**

Opdat de nieuwe desabesturen voldoende dicht bij het volk zullen staan is het voor alles noodig dat de desa's niet te groot

zijn. De ervaring spreekt hier in Bantam een wel zeer duidelijke taal. De commissie geeft in overweging om het aantal desa's dat door de samenvoegingen sterk is verminderd weer te vermeerderen door niet alle doch wel een groot deel der desa's, b.v. de helft, weer te splitsen. De commissie is er zich van bewust dat aan dezen maatregel alle bezwaren verbonden zijn, die te verwachten zijn van het herstellen van een eerst met moeite veranderden toestand. Doch zij acht het doen voortduren van wat thans bestaat nog meer bezwaarlijk, zij meent hier een voorbeeld te zien, hoe men beter ten halve kan keeren dan ten heele dwalen. Ter vermijding van noodelooze onrust ware te bepalen dat de tegenwoordige desahoofden in functie blijven voor de verkleinde desa's.

Belooning van desahoofden en desabestuurders.

Het is noodig dat desahoofden en desabestuurders behoorlijk worden beloond. De vraag is wie de kosten daarvan moet betalen. Laat men de bevolking de kosten dragen, dan is dat niet anders te doen dan door dwang, dus door aan de bevolking een nieuwen last op te leggen die door haar als zeer onaangenaam zal worden gevoeld. De moeilijkheid is dat waar de bedoeling is een sterk en populair desabestuur te krijgen een dergelijke maatregel verder van het doel zal afvoeren inplaats van er heen te leiden.

Dat het Land de kosten zou dragen heeft ook zeer groote bezwaren, juist omdat de streek in verzet geweest is. Het lijkt alsof men den opstand gaat beloonen. Het is buitengewoon jammer dat niet onmiddellijk na de relletjes besloten is het hoofdgeld in Bantam nog gedurende een jaar te blijven heffen en de opbrengst te besteden voor maatregelen ter verbetering van het desabestuur. Nu dit echter niet is geschied, is het onmogelijk om het alsnog te doen juist nadat het hoofdgeld is afgeschaft.

De Commissie meent op grond van deze overwegingen, dat ten slotte Landshulp voor dit bijzondere geval noodzakelijk is. Zij acht dat trouwens — en dit lijkt haar een zeer sterke rechtsgrond voor haar voorstel — in overeenstemming met het zooals gezegd reeds door Snouck Hurgronje geconstateerde feit dat de desahoofden en desabestuurders in werkelijkheid landsdienaar zijn. Overigens wenscht zij die hulp als eens voor altijd gegeven te zien. De bevolking zal eerder of later natuurlijk behoorlijk moeten bijdragen. Het schijnt echter juist om die bijdragen goed en voldoende te kunnen regelen gewenscht, dat ook het Land zijn deel draagt. Dat maakt op redelijk overleg gegronde regelingen beter mogelijk, allereerst b.v. een regeling, dat de pantjengelden met behulp en onder strenge contrôle der Inlandsche ambtenaren, op behoorlijke wijze worden geïnd. Het is niet noodig en niet gewenscht, de pantjengelden in belastingen om te zetten, wel worde zoo noodig begonnen met gerechtelijke invordering. De wijze waarop de belooning der desahoofden moet plaats vinden, ligt niet voor de hand. Toekenning van traktementen leidt tot kosten welke voor het Land niet te dragen zijn. Meer rationeel lijkt op het eerste gezicht de aankoop van ambtsvelden, het in de inheemsche samenleving zoo vaak met succes aangewende middel om door deze als het ware inheemsche wijze van kapitaalbelegging een jaarlijksche opbrengst te verzekeren. Doch de praktijk leert, dat in Bantam het opkopen van goede en nabij de desa gelegen ambtsvelden practisch zeer moeilijk is.

Er blijft, naar de Commissie meent, thans niets anders over dan dat de Regeering een groot bedrag ineens beschikbaar stelt bij wijze van een b.v. door den Resident van Bantam te beheeren fonds, dat besteed kan worden om, als er gelegenheid voor is, ambtsvelden te koopen en waarvan overigens de rente besteed kan worden om de positie der desabestuurders en desabestuurders blijvend te verbeteren. Wij zouden dit bedrag willen stellen op f 3.000.000, de uitkomst die men verkrijgt door uit te rekenen hoeveel geld voor ambtsvelden besteed zou moeten worden, gesteld, dat die te krijgen zouden zijn geweest. Zelfs op deze wijze zal echter een althans vooreerst nog slechts zeer sobere belooning van desahoofden worden verkregen.

Verkiezing van desahoofden.

De Commissie acht het — wederom in overeenstemming met de groote meerderheid der bestuursambtenaren — gewenscht, dat voor Bantam de regelen op de verkiezing van desahoofden zoodanig worden herzien dat het bestuur waar mogelijk en waar die bestaan in overleg met de z.g. „kekolots" of desaoudsten b.v. kandidaten aanwijst. De kandidaten moeten uit de betrokken desa afkomstig zijn.

Deze belangrijke afwijking van een tot nog toe sinds jaren gevolgde regeling acht de commissie in verband met de zeer bijzondere Bantamsche toestanden volkomen gemotiveerd, ook de van groot practisch belang zijnde maatregel sluit logisch aan bij het voorstel, van Landswege geld beschikbaar te stellen voor de bezoldiging der desahoofden. Daardoor krijgt het Land — naar de

nuchter denkende Bantamsche bevolking zeer wel begrijpen zal — aanspraak op meer medezeggenschap inzake de keuze van desahoofden.

De desaoudsten.

Hervorming van de desa door middel van desaraden ontraadt de commissie met klem. Waar in Bantam feitelijk niet eens desa's bestaan, is duidelijk, dat een desaraad een voor de bevolking volkomen onbegrijpelijke nieuwigheid zijn zou, waarvan de instelling de bestaande moeilijkheden nog slechts zou vergrooten. Iets geheel anders is het rekening te houden met het op tal van plaatsen nog bestaande instituut der „kekolots". Het verdient aanbeveling, dit instituut min of meer officieel te erkennen door de namen der kekolots te doen registreren en door, zooals boven werd aangegeven, de kekolots invloed te geven op de keuze van de desahoofden. Uitdrukkelijk dient echter te worden vermeden om in de wijze van aanwijzing der kekolots van bestuurswege in te grijpen.

c. Het Inlandsch bestuur.

1. herstel van het regentschap Tjaringin.

Ten aanzien van het Inlandsch bestuur acht de commissie gewenscht:

Een nieuw regentschap brengt onder goede leiding, vooral wanneer de herinnering aan zijn vroeger bestaan nog bij de bevolking leeft, een eigen sterke organisatie mede.

Op zich zelf is het herstel van het oude regentschap Tjaringin reeds bevorderlijk voor de herwinning van het prestige van het Inlandsch bestuur, dat in geheel Bantam, maar vooral in Menes en Laboean, geleden heeft. Bovendien vindt de vermeerdering van het aantal regentschappen in Bantam hare motiveering, doordat daardoor, wegens scherper toezicht op de Inlandsche ambtenaren, min of meer voorzien wordt in hetgeen ongedaan blijft tengevolge van de gebrekkige werking van het desabestuur. In de derde plaats zal de maatregel bevorderlijk zijn voor den opbouw van een desawezen.

Op de bevolking zal dit herstel van den vroegeren toestand ongetwijfeld diepen indruk maken. Ook de commissie bevond bij haar plaatselijk onderzoek telkens, dat — zooals trouwens reeds in oude memories vermeld staat — men de opheffing van het vroegere regentschap als iets onaangenaams voelde en dat men herstel op prijs zou stellen. De commissie is zich wel bewust, dat aan dit voorstel de bezwaren verbonden zijn, die uit de voor West-Java in werking getreden bestuursorganisatie en de daaraan vooraf gegane plaatselijke ressortwijzigingen voortvloeien. De moeilijkheden, verbonden aan de instelling van een regentschapsraad en wat daar verder uit volgt, onderschat zij niet. Zij acht de voordeelen aan de instelling van het regentschap Tjaringin verbonden, evenwel grooter dan de nadeelen, zij meent, dat bij al dergelijke hervormingen die ten slotte dienen moeten ten voordeele van de bevolking, wijziging geboden is zoodra de praktijk dat, zooals in dit geval, duidelijk eischt. Het regentschap Tjaringin zal de districten Laboean, Menes en Tjibaloeng moeten omvatten. Het regentschap Pandeglang houdt dan slechts het district Pandeglang over en zou uitgebreid moeten worden met het district Tjomas en de onderdistricten Petir en Tjikeusal van het district Pamarajan.

Mocht de Regeering van meening zijn, dat het in verband met de noodige grenswijzigingen en het opnieuw brengen van veranderingen in het bestaande, minder gewenscht is het regentschap Tjaringin in te stellen, dan is het, volgens de algemeene opvatting der hierover gehoorde ambtenaren, zeer gewenscht Menes in plaats van Pandeglang aan te wijzen als standplaats van den Regent. Pandeglang ligt in den noordoostelijken uithoek van het regentschap en is derhalve voor lieden uit het Westen, moeilijk te bereiken.

2. meer bestuursambtenaren.

De commissie stelt voor, vermeerdering van het aantal onderdistricten met ongeveer een op elke drie. Hierdoor wordt evenals door den onder genoemden maatregel, door sterkere bezetting van de rangen van het Inlandsch bestuur, tegemoetgekomen aan het tekort in werkzaamheid van het desahoofd en aan het ontbreken van een desabestuur. Door den hier voorgestelden maatregel worden de wedana's op alle districtshoofdplaatsen bijgestaan door een assistent-wedana. Hoewel de wedana hierdoor minder direct contact met de bevolking van een deel van zijn ressort heeft, weegt tegen dit nadeel het voordeel van een betere contrôle op de desa-aangelegenheden in dat onderdistrict ruim op. Een afzonderlijke assistent-wedana heeft daar uiteraard meer tijd voor beschikbaar.

3. Keuze der ambtenaren.

Gewenscht is een stelselmatige verandering van de tot nog toe gevolgde politiek inzake de benoeming van ambtenaren.

Allereerst zij daarvoor aanbevolen de tijdelijke plaatsing voor niet langer dan vijf jaren in Bantam van 3 wedana's en 30 assis-

tent-wedana's uit de Preanger en uit streken als Krawang en Cheribon waar Javaansch wordt gesproken.

Daarbij behoort dan omgekeerd tijdelijke plaatsing van b.v. 20 Bantam-prijaji's in de Preanger.

Wanneer een Inlandsch ambtenaar in de Preanger promotie maakt, dan plaatse men hem over naar Bantam. Is er in Bantam geen vacature, dan make men die vacature, door een Bantamsch ambtenaar met behoud van zijn rang over te plaatsen naar elders in de provincie. Deze gedragslijn houde men vol totdat in Bantam drie Preanger wedana's en 27 Preanger of Krawangsche assistent-wedana's te werk gesteld zijn. Wanneer die 30 Preanger prijaji's vier à vijf jaren in Bantam dienen, zullen zij met hun grooteren zin voor orde aldaar regeling kunnen brengen in den ongeregelde toestand. Zij staan onpartijdig tegenover Bantamsche aangelegenheden en hebben door hun voldoende aantal steun aan elkander.

Aan den anderen kant wordt de blik der naar elders overgeplaatste Bantamsche ambtenaren wat verruimd. Zij zien geregelder bestuurstoestanden, leven met het goed geordende desawezen elders mede, en moeten noodwendig vergelijkingen maken tusschen den djaro in Bantam en den loerah in de Preanger of Krawang. Komen zij na eenige jaren in Bantam terug, dan kunnen zij hun elders opgedane ervaringen in hun eigen land in toepassing brengen.

Hoewel reeds thans, gelijk de Resident van Bantam mededeelde, dergelijke overplaatsingen van buiten naar Bantam plaats hebben, meent de commissie deze wenschelijkheid nog eens uitdrukkelijk te moeten vermelden, omdat zij stelselmatige uitwisseling van ambtenaren van groot belang acht.

De commissie meent te moeten ontraden voorgoed prijaji's van buiten in Bantam te plaatsen. Zoo ergens, dan zal naar hare meening in Bantam het beginsel gehandhaafd moeten worden, dat het land moet worden bestuurd door ambtenaren van het eigen volk. Daarbij worde echter — de commissie mag niet nalaten hierop nog eens in het bijzonder te wijzen — zorgvuldig vermeden, om te nauwe familierelaties toe te laten of te handhaven.

4. Bijzondere zorg voor de opleiding van een voldoende aantal Bantamsche jongelieden voor den Bestuursdienst.

Deze jongelieden zouden gekozen moeten worden uit Bantamsche prijaji-families; het zou alleszins overweging verdienen het zoo mogelijk daarheen te leiden, dat ook familieleden van panghoeloe's en kijaji's in den bestuursdienst treden.

Tot nog toe is het aantal tot de O.S.V.I.A. te Serang toegelaten jongelieden veel te klein gehouden.

De commissie acht dit bepaald een fout; zij meent, dat op het groote belang van het afstudeeren van een voldoende aantal Bantamsche aanstaande G.a.i.b.'s niet genoeg de aandacht kan gevestigd worden. De factoren, welke hierbij van overwegend belang zijn te achten, zijn door de betrokken autoriteiten zeer duidelijk ter kennis van de Regeering gebracht.¹⁾

5. Dringend noodig is de bouw van behoorlijke woningen voor assistent-wedana's. Dit zal echter op andere wijze moeten geschieden dan tot toe voor Java het geval was. In enkele jaren behooren naar de commissie meent overal behoorlijke goed omrasterde woningen op goed gekozen plaatsen te zijn neergezet.

d. **Het Europeesch bestuur.** Wat het Europeesch bestuur betreft is het meest opvallende verschijnsel, dat van de aanwezigheid der assistent-residenten in het nieuwe stelsel niet op bevredigende wijze gebruik wordt gemaakt.

1. **Werkkring der assistent residenten.**

De ideale verhouding schijnt deze dat de Assistent-Resident n.s. van den Regent de jongere broeder is, zooals de Assistent-Resident o.s. diens „oudere broeder" was. Hij zal in deze positie niet meer kunnen „bevelen" doch alleen adviseeren. Om dit naar behooren te kunnen doen zal hij diepgaande kennis moeten pogen te verwerven van de toestanden in zijn ressort en voor alles wat daarvoor noodig is, moeten kunnen rekenen op de onvoorwaardelijke hulp van de Inlandsche bestuursambtenaren. Door zich voortdurend in de desa zelf van de werking van voor haar belangrijke aangelegenheden op de hoogte te stellen, brengt hij de Wedana's en de Assistent-Wedana's er toe zich meer intensief met hunne ressorten te bemoeien, wat aan de bestuursvoering ten goede moet komen.

(1) De Commissie gaat geheel accoord met het schrijven van den wd. Directeur der O.S.V.I.A. te Serang dd. 11 Februari 1925 No. 26, waar zich dat van de Inl. schoolcommissie van den 20 Februari d.a.v. No. 14/I.S. bij aansluit (beide als bijlagen XV en XVI opgenomen).

Naast de kennis van de desa zal de Assistent-Resident duidelijk inzicht moeten hebben in de bedoelingen en de plaatselijke werking van de algemeene bestuursleiding. Kennis van de politieleiding behoort daar onvoorwaardelijk bij.

Is aan deze voorwaarden voldaan: is de Assistent-Resident enerzijds goed op de hoogte van de Inlandsche samenleving, anderzijds toegerust met een goed inzicht in de bedoelingen van het plaatselijk bestuurshoofd, dan zal een natuurlijke grondslag gelegd zijn voor een juiste taakverdeling tusschen Europeesch en Inlandsch bestuur. Dan zullen de Europeesche ambtenaren vanzelf de adviseurs van de Inlandsche ambtenaren worden. In allen gevalle zal hun voorlichting eerder aanvaard worden dan die van de lieden der politie, die, hoe verdienstelijk hun werk overigens moge zijn, door het Inlandsch bestuur niet gaarne als bron van voorlichting en informatie worden gezien.

De commissie hoopt — en verwacht zelfs — dat ook voor Bantam op den aangegeven grondslag een goede regeling zal zijn te vinden. Doch zij moet constateeren dat op het oogenblik van het onderzoek de situatie nog onbevredigend was en dat de bestuursvorming in den boezem van het bestuur vermeerdering van onrust, onvoldaanheid en antagonisme heeft gebracht. En uitdrukkelijk meent de commissie nog eens te moeten opmerken dat, indien in de kwestie der nieuwe bevoegdheidsverdeling geen afdoende, voor beide corpsen bevredigende oplossing wordt gevonden, een in alle opzichten deugdelijke bestuursvoering niet mogelijk zal zijn.

Ook ingeval de wederinstelling van het regentschap Tjaringin niet mocht plaats hebben, acht de commissie plaatsing van een tweeden Europeeschen ambtenaar in het regentschap Pandeglang, met den titel van Assistent-Resident of van een aan den Assistent-Resident van Pandeglang toe te voegen administratieven ambtenaar en dan te Menes, wenschelijk. Hetzelfde acht zij gewenscht ten aanzien van Tjilegon. Op de in Tjaringin gehouden besprekingen verklaarde de bevolking nadrukkelijk plaatsing van een Europeesch ambtenaar, dichter bij, op prijs te stellen. Kennelijk wenscht zij de aanwezigheid van iemand, die bij het onderzoek van klachten geheel onbevangen is. Waar bij deze besprekingen op verschillende andere suggesties vaak zeer duidelijk afwijzend werd geantwoord, is deze bevinding van belang.

Voorts meent de commissie er nog eens weder op te moeten wijzen hoe dringend noodig het is, juist ook in de nieuwe omstandigheden, de ambtenaren voor Bantam, ook beneden den rang van Resident, met zorg te kiezen.

Noodzakelijk acht de commissie dat het Kantoor van den Resident goed van personeel voorzien wordt. Een ervaren Secretaris zij steeds aanwezig om de loopende zaken af te doen, opdat de Resident zijn volle kracht kan wijden aan het vervullen van de zware taak, de toestanden in dit jaren lang misdeeld gewest in orde te brengen.

e. **De politie en het leger. Veldpolitie.**

De oprichting van een detachement Veldpolitie te Menes is urgent. Zooals het nu is, kan Laboean in verband met den grooten afstand Pandeglang—Laboean (42 K.M.) moeilijk van uit Pandeglang bestreken worden. Van Tjibaloeng spreken we maar niet.

Het detachement Menes dient op zijn minst 50 man sterk te zijn. Een patrouille naar het verafgelegen district Tjibaloeng zal immers steeds een meerdaagsche patrouille moeten zijn, terwijl de goed vooruitgaande kust- en visschersplaats Laboean nimmer lang achtereen van veldpolitie ontbloot mag zijn. Men zij niet te zuinig met de aanschaffing van snelle vervoermiddelen voor de veldpolitie. Zeer wenschelijk zou het gebruik van Ford-trucks zijn; men bereikt er mede dat in dringende gevallen veel veldpolitie snel op een bepaalde plaats geconcentreerd kan worden. Ook bij verre patrouillegangen kan de patrouille door de truck ergens zonder veel moeite gebracht worden, terwijl men dan den eisch kan stellen, dat van dat punt uit de manschappen links en rechts hun rondgang te voet afleggen, vooral en het liefst langs allerlei kleine wegen door kampoengs en eenzame boschpaden, omdat langs zulke weinig begane weggetjes het geboefte zich pleegt te verplaatsen.

Zooals de toestand thans is, patrouilleert de veldpolitie te paard of per rijwielt te veel langs de groote wegen, en beweegt zich veel te weinig te voet langs de desa's.

Bij de aanwezigheid van een goede gewestelijke recherche van voldoende sterkte bepale de veldpolitie zich hoofdzakelijk tot haar preventieve taak en ga tot het repressieve gedeelte daarvan slechts over, voor zoover zij daartoe van het B. B. den last of van den kant der gewestelijke recherche het verzoek heeft gekregen, behalve in gevallen van heeterdaad. Het eigenlijke speurwerk, het

inwinnen en uitwerken van betrouwbare inlichtingen blijve in hoofdzaak in handen der gewestelijke recherche en der bestuurspolitie. Wij erkennen de groote verdiensten der veldpolitie op het gebied der opsporing, de groote successen die zij in dit opzicht behaald heeft, doch zijn desondanks van meening dat het vaak gebruiken van veldpolitieagenten voor recherchediensten op den duur verslappend op de discipline werkt. Het speurwerk is een vak waar men goeden aanleg en een goede opleiding voor noodig heeft en waaraan men zich met hart en ziel moet geven. Geliefhebber in dit vak, hoe verdienstelijk ook, zal naast eenig succes aanleiding kunnen geven tot min gewenschte toestanden.

Gewestelijke Recherche. ¹⁾ Noodzakelijk, voor het oogenblik meer noodig misschien dan iets anders, is instelling van een deugdelijke gewestelijke recherche; van veel belang is daarbij de persoonlijkheid van den man die als leider wordt aangewezen. Dat moet, naar wij meenen, iemand zijn van goede ontwikkeling, iemand die zijn sporen op politiegebied heeft verdiend; hij moet niet alleen voldoen aan deze eischen van bekwaamheid en integriteit doch bovendien een onpartijdig en een helder inzicht in Bantamsche toestanden hebben en vooral en in de allereerste plaats beschikken over de subtiële eigenschap, goede samenwerking te kunnen verkrijgen met alle bevolkingsgroepen en takken van dienst in het gewest. Hij moet zich één voelen met Bestuurs- en veldpolitie en doordrongen zijn van het besef dat slechts op deze wijze een goede uitvoering van zijn taak mogelijk is. Vermoedelijk zal een verdienstelijk niet te oud Patih of Wedana met zin voor politiewerk het beste aan deze eischen voldoen, voorts zal hij de beschikking moeten hebben over voldoende personeel.

De leider der gewestelijke recherche moet rechtstreeks onder den Resident en naast den technischen leider der Veldpolitie staan. Deze laatste zal al zijn krachten noodig hebben voor het op peil houden der veldpolitie in de vijf detachementen en ware dus buiten alle bemoeienis met het eigenlijke speurwerk te houden.

Bij de hantteering van deze drie wapens, de bestuurspolitie, veldpolitie en de gewestelijke recherche ware zorgvuldig er voor te waken, dat zij door wie ook niet tegen elkander worden uit gespeeld.

Op deze manier alleen zal de verstandhouding tusschen Bestuur, Veldpolitie, Gewestelijke Recherche en Volk goed worden en goed blijven.

Bestuurspolitie.

Een afdoende verbetering van de bestuurspolitie (politieagenten tewerk gesteld bij Inlandsche bestuursambtenaren) zal slechts mogelijk zijn door betere selectie der recruten, een goede opleiding aan de politie-school, een dienstverband en kazerneering of, zoo dit laatste niet mogelijk is, door jaarlijks terugkeerende herhalings-oefeningen der bestuursagenten in de veldpolitie-kazernes. Daar deze opzet in verband met de daaraan verbonden financieele consequentie voorloopig wel tot de vrome wenschen zal behooren, zoo zouden wij bij wijze van nood- of overgangsmaatregel een regeling ⁽²⁾

(1) Wij stellen ons voor dat de bezetting van de gewestelijke recherche in Bantam is als volgt:

- Een ambtenaar b.v. Patih of Wedana met erkende politioneele bekwaamheden als hoofd der gewestelijke recherche.
- Vier Assistent-Wedana's. Drie Assistent-Wedana's krijgen ieder als ressort een afdeling, terwijl de vierde Assistent-Wedana speciaal belast wordt met den toegang van den sluikhandel in opium en clandestiene vuurwapens. Deze laatste Assistent-Wedana zou Laboean als standplaats moeten hebben en in het bijzonder zijn aandacht moeten wijden aan hetgeen te Laboean en Poelomerak omgaat.
- Tien Mantri's-politie. De chef der gewestelijke recherche en iedere Assistent-Wedana der recherche krijgen elk de beschikking over twee mantri's.
- Twintig rechercheurs. De chef van de gewestelijke recherche en iedere Assistent-Wedana der recherche krijgen de beschikking over vier rechercheurs.

De standplaats van den chef der gewestelijke recherche moet te Serang zijn, die der vier Assistent-Wedana's respectievelijk te Serang, Pandeglang, Rangkasbetoeng en Laboean.

De chef der gewestelijke recherche krijg de beschikking over een dienstauto, aan elk der Assistent-Wedana's der recherche worde een dienstmotorrijwiel toegewezen.

(2) Een dergelijke regeling zou voor Bantam b.v. op de volgende wijze kunnen geschieden.

In Bantam zijn er 300 bestuursagenten, van iedere afdeling moeten 4 bestuursagenten tegelijk, telkens afkomstig uit hetzelfde district, gedurende twee weken gedetacheerd worden bij de op de afdelingshoofdplaats gelegen veldpolitie. Aldus worden telkens over het heele gewest $3 \times 4 = 12$ bestuursagenten bij de veldpolitie gedetacheerd. Die bestuursagenten maken den geheelen veldpolitiedienst gedurende hun detachering mede. Zij krijgen dus eenig begrip van exercities, wapenhandel, schieten, leeren op netheid van kleeding, uitrusting en verblijfplaats letten en doen tijdens de theorie wat elementaire kennis op omtrent de politie-uitoefening en politioneele bevoegdheid. Zij komen eenigszins op de hoogte van de voor-

Het Leger.

in overweging willen geven, waarbij de agenten der bestuurspolitie stelselmatig tijdelijk gedetacheerd worden bij de veldpolitie.

Ten aanzien van het leger sluit de commissie zich gaarne aan bij de, voor zoover bekend algemeen gehuldigde meening, dat er in het gewest Bantam voldoende troepen moeten worden gestationneerd. Waar deze troepen gelegerd moeten worden, laat zij aan het oordeel van de betrokken autoriteiten over.

B. POLITIEK.

Wat de voor Bantam gewenschte politiek betreft, zal grondslag moeten zijn, dat uit alles aan de bevolking duidelijk wordt, dat het Gouvernement krachtig is en het goede wil.

Het eerste, de kracht van het Gouvernement, zal in de eerste plaats moeten blijken uit maatregelen, die door de Centrale Regeering worden genomen. Zoo ergens dan blijkt in Bantam de noodzakelijkheid van een politiek-wijziging, die niet meer, als tot nog toe, afwacht of er ergens een opstand komt, doch die actief tegen de voornemens tot opstandige actie ingaat.

a. Politiek van het Centraal Gezag.

- 1. Preventief optreden.**
- 2. Optreden tijdens en na onlusten.**

De commissie meent hieraan nog toe te moeten voegen, dat niet alleen de Regeeringspolitiek tot voorkoming van onlusten ingrijpende wijziging behoeft, doch ook die tot het nemen van maatregelen tijdens en na onlusten.

Het is, naar de commissie meent, een bepaalde misstand dat geen centraal bureau aanwezig is, dat in gevallen als dit ervaren rechercheambtenaren beschikbaar heeft en dat raad kan geven over opvatting en vervolgen van personen en het bestudeeren van de situatie. Dit alles is allerminst een verwijt aan het plaatselijk bestuur en de plaatselijke politie — gaarne erkent de commissie hier dat door bestuur en politie van Bantam onder leiding van den Resident zwaar werk op kranige wijze is verricht — doch het is een fout in de organisatie. De P.K.I. was op verschillende punten beter geoutilleerd dan het Gouvernement. Ook is bedenkelijk dat de rechtszaken zoolang moeten duren. In beginsel is het voortreffelijk dat rechterlijke ambtenaren worden uitgezocht om dergelijke massale zaken te instrueeren en te berechten. De kwestie is alleen dat dit alles op veel te kleine schaal geschied is. Of voor een snellere berechting wetswijziging noodig is, waagt de commissie niet te beoordeelen, uitgesloten lijkt het haar niet.

Ten slotte is funest dat al de gevangenen bijeen moeten zijn opgesloten in lokalen, waardoor het onderzoek buitengewoon bemoeilijkt wordt en het succes er van veel minder moet zijn dan anders. Was — desnoods door de genie — in November begonnen met het bouwen van aparte ruimten, dan zou op dit moment het onderzoek veel gemakkelijker zijn.

In het algemeen komt het hier op neer dat het Gouvernement zich gereed houde om bij herhaling van uitbarstingen als deze, die ongetwijfeld mogelijk en waarschijnlijk zijn, een veel deugdelijker en sneller afdoen van zaken te waarborgen.

De commissie is hierop eenigszins dieper ingegaan, omdat zij meent dat onder de diepere oorzaken van het verzet het verminderd ontzag voor het Gouvernement een der belangrijkste is.

naamste strafwet-artikelen en den inhoud der belangrijkste algemeene verordeningen, provinciale en regentschapskeuren. Na 14 dagen worden zij afgelost door 12 bestuursagenten uit andere districten.

In 300 : 12 = 25 × 2 weken = 50 weken komt de eerste groep van 12 agenten voor herhalingsoefeningen weer in de kazernes voor 14 dagen terug, enz.

Hebben de bestuursagenten reeds drie maal een opleiding van 14 dagen bij de veldpolitie gehad, dan zouden zij de volgende keeren kunnen volstaan met herhalingsoefeningen van één week in te de van twee weken.

Op deze wijze, hoe gebrekkig deze noodopleiding der bestuursagenten ook moge zijn, zal na verloop van eenige jaren het gehalte dier agenten beslist vooruitgaan.

Het spreekt vanzelf dat de Wedana die 14 dagen lang 4 agenten in zijn district moet missen, in dien tijd steun moet krijgen van eenige veldpolitieagenten, die geregeld het district moeten afpatrouilleeren.

Het is duidelijk dat deze maatregel ook geld zal kosten. Ten einde de rijwielpatrouilles te kunnen meemaken, zouden ten behoeve der 12 gedetacheerde agenten 12 rijwielen aangekocht moeten worden. Dat wordt dus een uitgave ineens voor de drie veldpolitiekazernes van: $12 \times f 100. = f 1200. =$

De bestuursagenten zouden tijdens hun detachering ieder per dag $f 0.50$ mogen declareren; dat maakt voor 12 agenten per dag $12 \times f 0.50 = f 6. =$ Dat is per jaar $365 \times f 6. = f 2190. =$

Voor onderhoud rijwielen rekene men $f 1. =$ per rijwiel per maand of $f 12. =$ per rijwiel per jaar, dus voor 12 rijwielen komt dat per jaar op $12 \times f 12. = f 144. =$ te staan.

Aldus heeft men voor het gewest Bantam een uitgave ineens van $f 1200. =$ en een jaarlijksche uitgave van $f 2190 + f 144 = f 2334. =$

Den Inlandschen ambtenaren ware voor te houden dat zulke afgerichte bestuursagenten dan ook slechts voor dienst worden gebruikt.

Voor het wegbrengen van brieven en dergelijke boodschappersdiensten geve men iederen Wedana en Assistent-Wedana een kantooroppasser.

Het schijnt daarom redelijk, als zij meent dat door een of anderen maatregel de indruk, die dat gezag maakt, kan worden versterkt, dien maatregel aan te bevelen.

b. Plaatselijk beleid.

Wat betreft het plaatselijk beleid zij een gedragslijn aanbevelen, waarbij enerzijds van alle werkelijk uit te voeren voorschriften de uitvoering krachtig wordt afgedwongen, doch waarbij anderzijds het aantal van die regelen doelbewust tot een minimum beperkt blijft en waarbij allereerst aan de delicate kwestie van den godsdienst voortdurende zorg wordt gewijd.

1. De verhouding tot de Kijai's.

Wat dit laatste betreft zij een enkel woord gewijd aan de verhouding van het Inlandsch bestuur tot de kijai's. Deze eischt bijzondere voorzichtigheid. Eenerzijds bestaat het gevaar dat de prijaji's den kijai's te veel eer bewijzen, anderzijds dat er tusschen kijai's en prijaji's ongewenschte verwijdering ontstaat.

In het algemeen zijn de panghoeloe's de aangewezen ambtenaren voor het onderhouden van aanrakingen met de schriftgeleerden. Op hen is het bestuur ook aangewezen om zich te doen voorlichten omtrent den geest van het door die leeraars en onderwijzers gegeven godsdienstonderwijs. In tijden van onrust onder de bevolking zal het bestuur zich steeds rekenschap moeten geven van den grooten invloed van de schriftgeleerden. Niet alleen door daartoe geschikte panghoeloe's zal men moeten trachten den invloed van eventuele propagandisten te keeren, maar ook en vooral zal men de goeroe's van naam er toe moeten brengen zich openlijk tegenover de bevolking uit te spreken. Zij moeten leeren begrijpen dat zwijgen ten hunnen nadeele kan worden uitgelegd.

2. Zoo min mogelijk maatregelen.

Buiten de zoo beperkt mogelijk te houden wettelijke voorschriften worde aan de bevolking overigens de meest mogelijke vrijheid gegeven. Geen „prentah aloes“, geen „overreding“ of „door tactvol optreden“, „brengen tot“ maatregelen waarvan zij het nut niet inziet. Wat niet wil zeggen dat men niet zou moeten beproeven door geduldige bespreking en uitlegging op den duur het nut van bepaalde maatregelen te doen inzien. Men hoede er zich evenwel voor met een formeele, niet ingaande bespreking, waarbij geen rekening wordt gehouden met de bezwaren, die de bevolking heeft, genoeg te nemen. En wanneer de bevolking werkelijk niet wil, late men haar als er geen wettelijke dwangmaatregelen zijn met rust.

Een dergelijke politiek zal vooral voor verschillende aan Java-toestanden gewende B.B.-ambtenaren eenige omschakeling van mentaliteit eischen. Men zal er aan moeten wennen, als de bevolking haar land niet behoorlijk wenscht te bewerken, haar aanplantingen niet wenscht schoon te houden, dit alles te accepteren.

Maatregelen als b.v. die voor de mijnwormbestrijding lijken in een land als dit voorloopig uit den boeze. Bij de irrigatie zal men regelingen moeten treffen, die de bevolking wil, ook al lijkt dat „economisch“ of „uit irrigatie-oogpunt“ onjuist.

Volkomen in deze lijn past de aanbevolen politiek tegenover de desa. Het is een feit, dat de bevolking van Bantam lager belast is dan die elders in Indië en bovendien meer onwillig om iets bij te dragen voor het algemeen, of zelfs voor het desabelang. Doch het schijnt niet gewenscht om op dit oogenblik dwars daartegenin de bevolking desalasten op te leggen, b.v. in den vorm van heffing voor ambtsvelden of arheid voor tertiaire leidingen.

Het eerste wat in Bantam noodig is, dat de bevolking went aan het opvolgen van gegeven bevelen. Daarom zij men met het geven van die bevelen zoo zuinig mogelijk. Den regentschapsraden ware hierop bij voortduring te wijzen: hun neiging tot belastingheffing ware door vernietiging der raadsbesluiten voortdurend binnen enge perken te houden.

c. Bepaalde maatregelen.

Bepaalde andere maatregelen meent de commissie slechts in geringen getale te moeten aangeven.

Maatregelen op ander dan godsdienstig terrein.

Aan den dienst der Landrente worde in overweging gegeven om van droge gronden afschrijving toe te staan in bijzondere gevallen.

Zeer gewenscht zal het zijn, dat de landrentedienst zelf de controle der afschrijvingen ter hand neemt. De commissie sluit zich ten aanzien hiervan gaarne aan bij het terzake door den Resident van Bantam ingediende voorstel.

Hoewel dit niet op het terrein van het aan de commissie opgedragen onderzoek ligt, en hoewel in de betrokken streek geen communistische actie is geweest, meent zij niet te mogen nalaten er den aandacht op te vestigen, dat althans in het Zuid-Pandeglansche, naar haar uit goede bron bekend is, algemeene ontevredenheid heerscht over de „hoemaregeling“ welke het beschikingsrecht van de bevolking over de boschgronden beperkt.

Deze beperking zou door het ontbreken van voldoende andere

gronden, voor drogen rijstbouw of voor sawahs geschikt, als zeer drukkend gevoeld worden.

De commissie meent op deze aangelegenheid de bijzondere aandacht der Regeering te moeten vestigen, opdat van bestuurswege een nader onderzoek worde ingesteld.

Maatregelen in verband met godsdienst.

1. Kinderhuwelijken.

Ten aanzien van de kinderhuwelijken worden niet geheel dezelfde maatregelen genomen in de 3 regentschappen der residentie Bantam. Zij komen echter in hoofdzaak hierop neer, dat 1e de aanstaande echtgenooten voor panghoeloe of assistent-wedana moeten verschijnen, ter beoordeeling van hunnen leeftijd, in het bijzonder die der bruid, 2e dat eenigen tijd na het huwelijk de assistent-wedana, ingeval de vrouw van nog te jeugdigen leeftijd is, ten huize harer ouders nagaat of zij al dan niet met haren man samenleeft.

Kinderhuwelijken komen het meeste voor onder de landbouwende bevolking. De overgrootste meerderheid betreft gevallen van „kawin gantoeng“, gelijk uit de periodieke opgaven blijkt. Man en vrouw gaan dan eerst na eenige jaren samenwonen.

Hoewel men in verband met de vrijheid, die aan huwbare meisjes gelaten wordt, — zij worden hier niet als elders in huis gehouden — niet van op den godsdienst gegronde bezwaren tegen het verschijnen van de bruid voor panghoeloe of Inlandsch bestuursambtenaar kan spreken, kan de ondervraging, die aan dit onderzoek verbonden is, aanleiding tot misnoegen geven. Uitdrukkelijk werden hier echter bezwaren gemeld op grond van de uitgaven, die men zich moet getroosten om de bruid naar ambtenaar of beambte te laten brengen, wanneer deze ver weg woont.

De commissie is van oordeel, dat het wenschelijk is, dat deze bepaling wordt ingetrokken, wanneer dat ook elders aan de hand van de sedert binnengekomen gegevens over den omvang van het kwaad der kinderhuwelijken mogelijk blijkt. Zoo ook worde het onderzoek naar het al dan niet samenwonen der jongelieden op eene zoo weinig mogelijk opvallende wijze gehouden. Het bij daartoe passende gelegenheden wijzen op het verkeerde van het te vroege uithuwelijken der jonge meisjes, blijve gehandhaafd.

2. Godsdienstonderwijzers.

Wat het toezicht op het door de kijai's gegeven godsdienstonderwijs betreft, moet alle noodeloze bemoeielijking dier onderwijzers en leeraars achterwege blijven. Dit mag evenwel niet ontaarden in een geheel nalaten van het voorgeschreven toezicht en de bij de goeroeordonnantie omschreven controle. Enkele goede uitzonderingen daargelaten, is er over het algemeen gedurende de laatste 3 jaren niet de hand aan de bestaande voorschriften gehouden. In een gewest als Bantam is dit echter in meerdere opzichten onvoorwaardelijk noodig. De uitstekende hulpmiddelen, die deze voorschriften geven om den aard van het onderwijs en den invloed der „goeroeordonnantie 1925“ is het aantal goeroe's, de goeroe's behoeven hier niet nader genoemd te worden. Na de invoering der „goeroeordonnantie 1925“ is het aantal goeroe's, de goeroe's, ngadji goer' an inbegrepen, in de regentschappen Serang, Pandeglang en Lebak toegenomen met ruim 270, bijna 40 en ongeveer 20. Thans zijn in het regentschap Serang een 225 en in de beide andere regentschappen elk een 70 tal kitak- en tarekatgoeroe's, op wie eenig toezicht moet worden uitgeoefend. Ten einde dit toezicht, dat bezwaarlijk met vrucht door de Inlandsche bestuursambtenaren kan geschieden, effectief te doen zijn, zullen daarvoor geschikte panghoeloe's moeten worden aangewezen.

Het komt der commissie gewenscht voor dat voor een stelselmatig onderzoek in deze, zoo spoedig mogelijk een werkschema worde opgesteld. Voor de hiervoor te ondernemen reizen zouden de betrokken panghoeloe's een maandelijksche tegemoetkoming moeten ontvangen, daar moeilijk van hen te verlangen is dat zij de daarvoor te maken onkosten uit eigen middelen bestrijden.

3. Huwelijksluitingen en echtscheidingen.

Van verschillende zijden werden bezwaren ingebracht dat in die gevallen, waarbij voor de sluiting van een huwelijk de tusschenkomst van de overheid noodig is, partijen zich moeten begeven naar de standplaats van den regentschapspanghoeloe, die dat ministerie dan namens den Regent vervult.

De Mohammedaansche Wet staat toe dat de hier optredende, zoogenaamde wali-hakim voor ieder geval in het bijzonder een vervanger aanwijst. De oplossing van de hier bedoelde bezwaren bestaat hierin dat partijen aan de districtspanghoeloe kennisgeven van de vereischte tusschenkomst van de overheidswali, waarop de districtspanghoeloe den regentschapspanghoeloe verzoekt hem machtiging voor de huwelijksluiting te verleenen. Partijen behoeven dan niet verder dan de districtshoofdplaats te gaan.

Een dergelijk bezwaar doet zich voor bij de gevallen dat aan den Raad Agama een uitspraak in een echtscheiding door „pasach“ gevraagd moet worden.

Bij de voorgenomen omzetting van de rechtspraak door den Raad Agama, voorgezeten door den panghoeloe-landraad, in de panghoeloerechtspraak, kan dit bezwaar worden ondervangen. De panghoeloe als alleen-sprekend echter, bijgestaan door een voor de districtshoofdplaatsen aan te wijzen bijzitter, kan ook op die plaatsen geregeld zitting houden.

De commissie meent hierom op een spoedige invoering dier rechtspraak te mogen aandringen. Naast vele andere voordeelen is hier echter ook de verheffing aan verbonden van het zeer belangrijke ambt van den panghoeloe, als berechter van geschillen, die volgens de plaatselijke godsdienstige wet moeten worden uitgemaakt. Het belang ervan dat het gewicht van dit ambt, door de bij genoemde regeling voorgestelde aanzienlijke verbetering van positie, naar buiten blijkt, behoeft voor Bantam niet nader aangevoerd te worden.

Ter voorkoming van misbruiken bij het onderzoek naar de toelaatbaarheid van een Vrijdagdienst, ware den panghoeloe, die de opdracht krijgt zich plaatselijk op de hoogte te stellen, toe te staan voor de daarvoor te ondernemen reis te declareeren. Klachten over te hooge, door de bevolking op te brengen, onkostenrekeningen der aangewezen panghoeloe's worden daardoor ondervangen.

Instelling van Vrijdagdiensten geeft dikwijls aanleiding tot scherpe verdeeldheid onder de bevolking. Toezicht op die instelling van de zijde der Regenten schijnt deswege voorshands niet ontbeerd te kunnen worden. Beslissingen in dergelijke geschillen van Regeeringswege, hoezeer somtijds onvermijdelijk, brengen zelden bevrediging. Aanhoudend komt men er op terug. Aanbeveling schijnt te verdienen dat partijen een schriftgeleerd scheidsrechter uit een naburige streek, die buiten de partijen staat en het algemeen vertrouwen geniet in onderling overleg aanwijzen. Op die wijze kan getracht worden de regeling van dergelijke dikwijls ingrijpende geschillen, zonder leiding van bestuurswege uit te sluiten, door de bevolking zelve te doen geschieden.

SLOTSOM.

In het algemeen komen — in overeenstemming met wat hierboven bij het aangeven van den grondslag werd vermeld alle deze maatregelen voort uit het beginsel, dat de bevolking er vóór alles aan gewend moet raken het Gouvernement te gehoorzamen en te respecteeren, terwijl het Gouvernement van zijn kant steeds met de — niet altijd sympathieke eigenaardigheden der bevolking rekening houdt. Zoo alleen schijnt een toestand van rust en orde mogelijk. De commissie is zich bewust dat de kosten der door haar in dit verband voorgestelde maatregelen hoog en zelfs zeer hoog zijn. Maar zij is — naar zij meent in overeenstemming met alle plaatselijke bestuursambtenaren — overtuigd dat die hooge kosten gemotiveerd zijn. Want wat hier op het spel staat, dat zijn niet alleen de rustige ontwikkeling van uitgestrekte tot nog toe van overheidszorg nogal misdeelde streken, maar bovendien — en de praktijk heeft helaas geleerd dat dit geen ledige praat is — de levens van landsdienaren.

Ten slotte wenscht de commissie nog uitdrukkelijk vast te leggen, er van doordrongen te zijn dat, hoe doeltreffend alle voorgestelde maatregelen op zichzelf mogen zijn, hoe goed het bestuursstelsel en de organisatie, die men zich voorstelt, ook moge voldoen, — afgescheiden hiervan dat men steeds met onvolkomen middelen en personen moet werken, — het kwaad er niet in den wortel door wordt aangetast. Een volk als het Bantamsche, en hetzelfde geldt voor de bevolking van vele andere deelen van Nederlandsch-Indië, zal steeds in hooge mate ontvankelijk blijven voor propaganda, waarbij bevrijding van den vreemden heerscher in het uitzicht wordt gesteld.

Zeker niet minder belangrijk dan de maatregelen, die plaatselijk noodig zijn, om de bevolking minder vatbaar te maken voor de in eersten aanleg van buiten het gewest komende actie van propagandisten, is daarom een poging om die actie hare kracht te ontnemen. Niet alleen dus door het voorwerp dier actie, de bevolking, meer weerstand te geven tegen haren invloed, maar door een streven de activiteit der leiders in andere banen te leiden.

Met overtuigende duidelijkheid hebben de omstandigheden aangevoerd dat de leiders der beweging zich, politie, bestuur en recherche met de dien machten ten dienste staande bepalingen ten spijt, wisten te organiseeren en duizenden in de door hen ontworpen organisatie wisten te omvatten. De intellectueelen, die zich er niet bij aansloten, keerden er zich evenmin tegen.

4. Instelling van Vrijdagdiensten.

Thans waren het zoogenaamde communisten, een volgenden keer zullen extremistische nationalistten of anderen hetzelfde trachten. De drang naar vrijheid, die de besten onder die lieden in beweging bracht, — minwaardige elementen kunnen hier buiten beschouwing blijven —, laat zich door geen uitgedacht stelsel van preventieve of repressieve maatregelen aan banden leggen, maar misschien zullen de excessen, waartoe hij in deze landen aanleiding geeft, zijn te voorkomen, door aan de bevolking in bestuurszaken de met hare ontwikkeling rekening houdende medezeggenschap altijd en zonder terughouding te verleenen. Naarmate het aandeel der bevolking in de regeling van hare belangen grooter wordt, zullen er dan wellicht tegenkrachten ontwikkeld worden, die zich tegen eventueel het gezag aanrandende organisaties zullen keeren. Inzake de oplossing van dit uiterst moeilijke probleem zijn voor Bantam op dit moment geen concrete maatregelen aan te geven. Doch het is zeker, dat reeds van thans af aan voortdurend het oog gericht moet blijven op wat er in deze richting te doen valt. Zeker is dat ook voor Bantam dwang alleen de oplossing nooit brengen kan.

In bovenstaand rapport zijn de beschouwingen en gevolgtrekkingen, waartoe de drie leden der commissie, na afloop van hun in hoofdzak afzonderlijk, ten deele ook gezamenlijk onderzoek, na gemeenschappelijke bespreking zijn gekomen, neergelegd. De commissieleden bezochten nagenoeg het geheele verzetsgebied, in het bijzonder echter behalve Serang de districten Pandeglang, Menes en Laboean (Tjaringin). Zij hebben naast het oordeel van nog in dienst zijnde en reeds gepensioneerde ambtenaren en beambten, ook getracht zooveel mogelijk de meening van lieden uit het gewone volk in te winnen. Zij hebben daartoe op tal van plaatsen desalieden gehoord.

Aangezien over de principieele, direct met de opdracht verbandhoudende onderwerpen volkomen eenstemmigheid werd bereikt, was er geen aanleiding voor een der commissieleden een minderheidsnota in te dienen.

De commissie betuigt ten slotte nog haar bijzonderen dank voor de zeer welwillende wijze, waarop in en buiten Bantam allen wier medewerking zij verzocht, deze hebben verleend.

De Commissie van onderzoek,

E. GOBÉE.

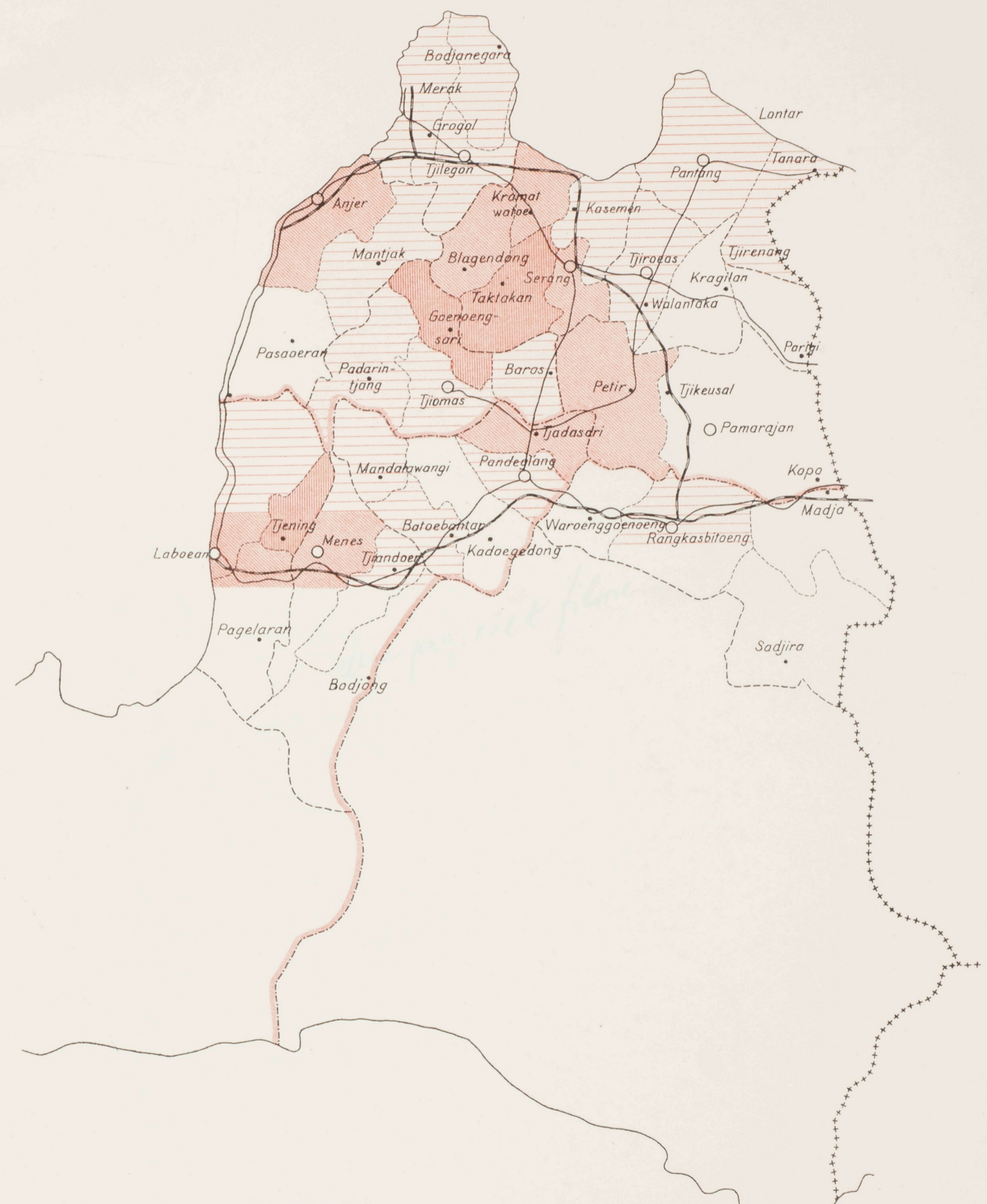
SOEMITRO.

RANNEFT.

LEGENDA.

De cijfers duiden de jaartallen in de 19e eeuw aan waarin de opstanden bij de diverse plaatsen hebben plaats gehad.

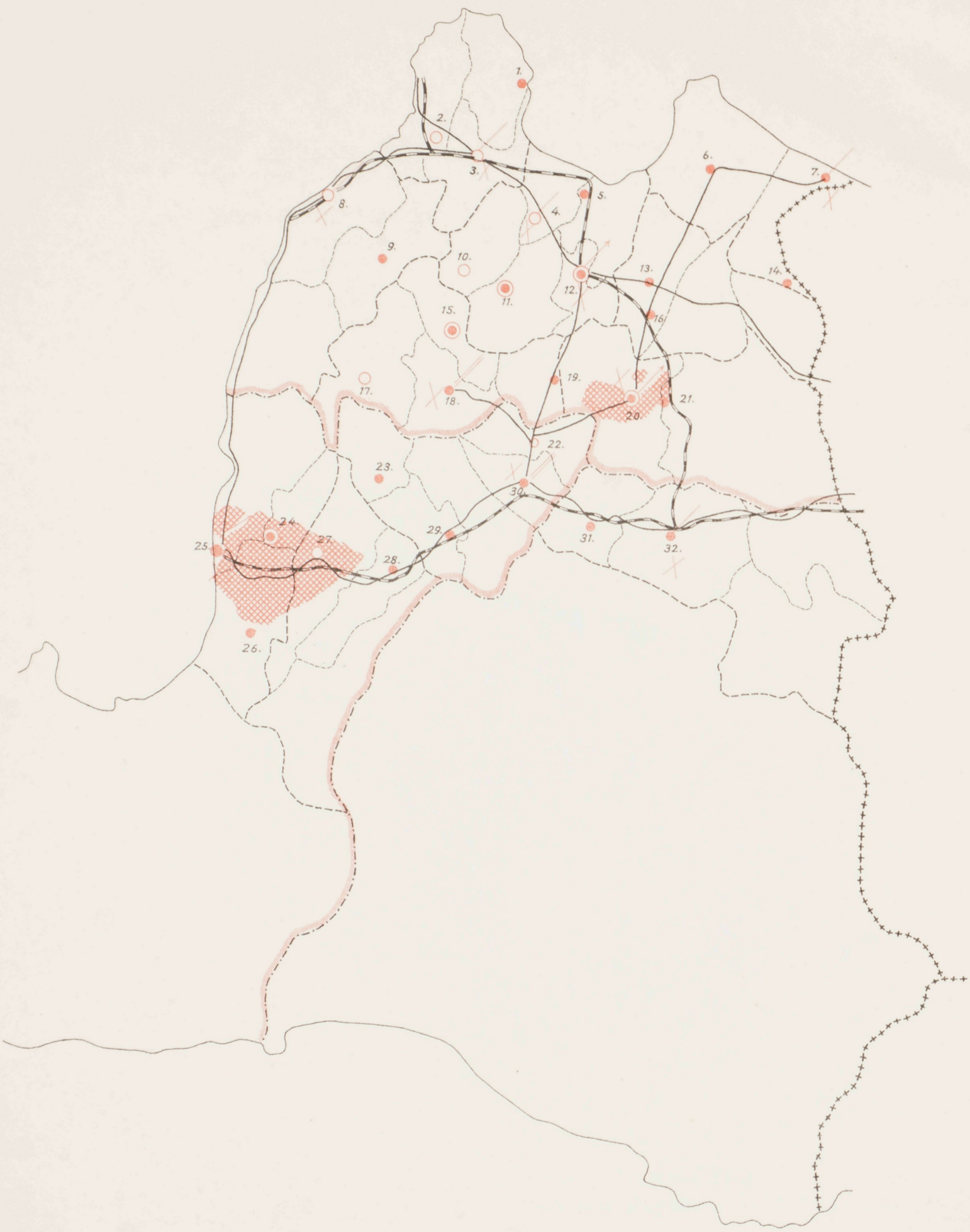
LEGENDA.

- Groot aantal P.K.I. leden in verhouding tot bevolking.
 - Middelmatig groot aantal P.K.I. leden in verhouding tot bevolking.
 - Klein aantal P.K.I. leden in verhouding tot bevolking.
- Wit (blanco) = vrij van Communisten.

36b

36c

LEGENDA.

PLAATSSEN MET P. K. I. LEDEN.

- 0-100 ●
- 100-300 ○
- 300 en meer ⊙

PROMOTORS:

- 10-20 //
- 20-50 //
- 50 en meer //

ONDER-SECTIE P. K. I.

- X

GEWAPEND VERZET.

- [Red cross-hatch pattern]

GRENZEN E. A. AANDUIDINGEN:

- Residentie of afdelings-grens. — + + + + +
- Regentschaps-grens. — — — — —
- Districts-grens. — - - - - -
- Onderdistricts-grens. — ······
- Groote wegen. — — — — —
- Spoorwegen. — — — — —

NAMEN DER PLAATSSEN:

REGENTSCHAP-SERANG.

1. Bodjanegara.
2. Poelomerak.
3. Tjilegon.
4. Kramatwatoe.
5. Kasemen.
6. Pontang.
7. Tanara.
8. Anjer.
9. Mantjak.
10. Blagendong.
11. Taktakan.
12. Serang.
13. Tjiroenas.
14. Tjarenang.
15. Goenoengsari.
16. Walantaka.
17. Padarintjang.
18. Tjiomas.
19. Baros.
20. Petir.
21. Tjikeusal.

REGENTSCHAP-PANDEGLANG.

22. Tjadasari.
23. Mandalawangi.
24. Tjening.
25. Laboan.
26. Pagelaran.
27. Menes.
28. Tjiandoer.
29. Batoebantar.
30. Pandeglang.

REGENTSCHAP-LEBAK.

31. Waroenggoenoeng.
32. Rangkasbitoeng.

LEGENDA.

De cijfers bij de diverse plaatsen duiden het maximum aantal S.I. leden aan in de periode 1918 - 1927.

Bijlage V.

CRIMINALITEIT 1926.

Misdrijven.

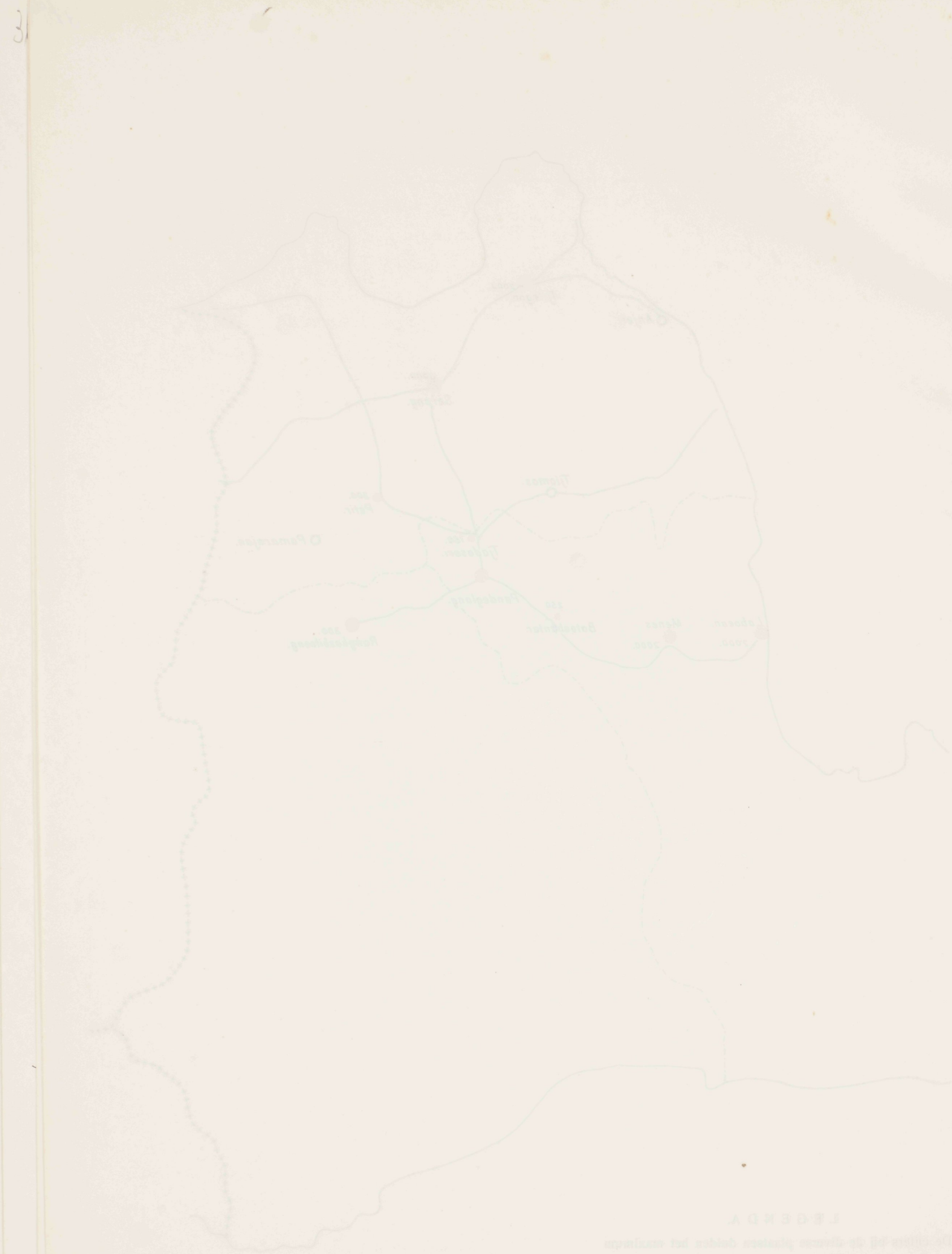
Regentschap.	Aantal aangegeven misdrijven.										Toelich-tingen.	
	Lichte diefstallen 364 S.W.b.		Groote diefstallen onder ver-zwarende omstandig-heden 363, 365 c. a. S. W. b.		Mishandeling zaken		Opruiing, beledi-ning van gestelde machten c.a. politi-ke mis-drijven.		Andere misdrij-ven.			
					Lichte.	Zware.						
	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.		
Serang	469	429	466	227	258	245	92	86	37	37	422	394
Pandeglang	199	178	110	61	96	90	27	24	148	148	43	43
Rangkasbetong	236	174	86	52	127	122	22	20	5	5	26	19
	904	771	662	340	481	457	141	130	190	190	491	456

Bijlage VI.

CRIMINALITEIT 1926.

Overtredingen.

Regentschap.	Aantal gepleegde overtredingen										Toelich-tingen.
	Overtre-ning ver-gader-verbod.		Overtre-ning goe-roe ordon-nantie.		Beleedi-ningen.		Clandestie-ne grond-ontgin-ningen.		Andere overtre-ningen.		
	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	Totaal.	tot klaarheid ge- bracht.	
Serang	100	91	—	—	22	22	21	21	1197	1115	
Pandeglang	13	13	—	—	17	16	32	32	147	147	
Rangkasbetong	4	4	—	—	6	6	101	101	509	478	
	117	108	—	—	45	44	154	154	1853	1740	

LEGENDA
 De lijnen op de afgevoerde tekening geven het gebied van de Regent van de afgevoerde tekening.

Bijlage VII en 4 staten.

OPGAVE van de verschillende belastingen en heffingen door de Inlandsche bevolking van Bantam — betaald gedurende het tijdvak 1913—1924.

Landsbelastingen, Directie belasting aanslag.	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924
Hoofdgeld	f 125.869	f 308.167	f 311.941	f 313.601	f 317.005	f 317.811	f 315.657	f 313.992	f 361.624	f 371.210	f 417.479	f 426.074
Landrente	" 806.985	" 739.570	" 710.668	" 770.116	" 754.442	" 749.209	" 717.632	" 724.579	" 807.117	" 837.959	" 919.440	" 945.256
Vischijverbelasting	" 3.465	" 3.512	" 3.641	" 1.897	" 3.792	" 3.912	" 3.894	" 3.613	" 3.972	" 4.249	" 12.566	" 3.032
Huur voor hoemabouw	" 16.276	" 19.406	" 24.130	" 23.509	" 14.256	" 15.871	" 15.731	" 18.079	" 17.130	" 17.302	" 20.964	" 19.253
Inlandsche verponding	" 39.273	" 39.451	" 39.540	" 38.447	" 37.682	" 39.666	" 45.382	" 89.129	" 36.197	" 70.063	" 64.135	" 60.909
Bedrijfsbelasting	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" 8.470	" 7.192	" 6.395
Inkomstenbelasting	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" 4.472	" 1.833	" 2.516	" 5.021	" 6.135
Opcenten v/d Inkomstenbelasting	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" 361	" 361	" 361	" 400	" 400
Personeele belasting	" 4.041	" 4.041	" 4.041	" 4.041	" 4.041	" 361	" 361	" —	" —	" —	" 400	" 400
Europeesche verponding	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
Totaal.	f 995.909	f 1.114.147	f 1.093.961	f 1.151.611	f 1.131.218	f 1.126.830	f 1.098.657	f 1.154.225	f 1.228.254	f 1.311.430	f 1.447.197	f 1.474.286
Indirecte belasting werkelijk betaald.												
Slachtbelasting	f 49.118	f 38.850	f 37.853	f 51.918	f 58.950	f 43.644	f 60.440	f 63.351	f 39.328	f 69.874	f 80.714	f 71.101
Invoerrecht	" 215.300	" 193.525	" 198.875	" 227.400	" 221.650	" 242.225	" 284.325	" 613.300	" 621.450	" 541.700	" 520.075	" 542.625
Uitvoerrecht	" 2.107	" 1.427	" 2.303	" 3.062	" 2.741	" 1.682	" 5.845	" 7.572	" 11.569	" 14.692	" 17.245	" 20.680
Accijnzen	" 140.720	" 132.600	" 145.320	" 143.900	" 146.340	" 131.780	" 142.060	" 172.340	" 225.880	" 303.960	" 295.520	" 265.280
Zegelbelasting	" 378	" 338	" 238	" 312	" 332	" 312	" 364	" 446	" 518	" 736	" 696	" 662
Recht op openb. verk. en belasting op loterijen	" 1.638	" 1.800	" 2.094	" 2.244	" 2.266	" 2.600	" 2.788	" 2.876	" 3.386	" 4.134	" 4.058	" 4.238
Totaal.	f 409.261	f 368.540	f 386.683	f 428.836	f 432.279	f 422.243	f 495.822	f 859.885	f 902.131	f 935.096	f 918.308	f 904.586
Locale belasting werkelijk betaald.												
Gewestelijke belasting.	f 95	" —	" —	" —	" —	f 170	" —	" —	" —	f 16.471	f 17.159	f 22.822
Gemeentelijke belasting	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
Vorstenlandsche waterschapbelasting	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
Totaal.	f 95	" —	" —	" —	" —	f 170	" —	" —	" —	f 16.471	f 17.159	f 22.822
Monopolie belastingen werkelijk betaald.												
Zout	f 210.337	f 192.192	f 213.706	f 175.097	f 189.696	f 187.283	f 166.877	f 153.604	f 149.177	f 151.352	f 145.557	f 149.941
Pandhuizen	" 12.000	" 20.000	" 25.000	" 27.000	" 24.000	" 30.000	" —	" 60.000	" 13.000	" 24.000	" 37.000	" 59.000
Zoutcijns Grobogan.	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
Totaal.	f 222.337	f 212.192	f 238.706	f 202.097	f 213.696	f 217.283	f 198.877	f 213.604	f 162.177	f 175.352	f 182.557	f 208.941
Heffingen werkelijk betaald.												
Onderwijs	f 7.488	" —	" —	" —	" —	f 18.329	" —	" —	" —	f 25.877	f 28.538	f 61.961
Heffingen van Gewesten.	" 14.675	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" 25.676	" 54.835	" 54.835
Heffingen van Gemeenten	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
Vorstelandsche heffingen.	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
" schoolgeld.	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —	" —
Totaal.	f 22.163	" —	" —	" —	" —	f 18.329	" —	f 15.000	f 17.296	f 51.553	f 83.373	f 97.805
Totaal Generaal.	f 1.649.765	f 1.694.879	f 1.719.350	f 1.782.544	f 1.777.193	f 1.784.885	f 1.793.356	f 2.242.714	f 2.309.858	f 2.489.902	f 2.648.594	f 2.708.440

BEDRIJFS-BELASTING — INLANDERS.
Aantal aangeslagen naar:

Gewest	a.		b.		c.		d.	
	beneden f 120.—	f 120.— — f 600.—	f 600.— — f 1000.—	f 1000.— — en meer	f 120.— — f 600.—	f 600.— — f 1000.—	f 1000.— — en meer	f 1000.— — en meer
Bantam	8.837	6.432	72	8	1912:			
Heel Java	770.802	193.837	2.033	986				
Bantam	12.355	4.312	72	19	1913:			
Heel Java	818.891	183.534	2.582	1.006				
Bantam	13.250	4.439	68	10	1914:			
Heel Java	835.581	196.874	2.768	1.036				
Bantam	14.321	3.879	49	12	1915:			
Heel Java	861.422	205.220	2.710	1.042				
Bantam	14.160	3.694	48	16	1916:			
Heel Java	889.432	216.426	3.203	1.264				
Bantam	12.593	3.691	65	9	1917:			
Heel Java	915.447	226.923	3.640	1.468				
Bantam	13.871	3.973	69	17	1918:			
Heel Java	904.513	224.022	3.748	2.151				
Bantam	13.481	4.318	67	17	1919:			
Heel Java	836.472	217.975	4.128	1.886				
Bantam	9.079	20.772	706	648	1920:			
Heel Java	803.672	708.454	28.039	16.979				
Bantam	15.002	9.079	261	234	1921:			
Heel Java	870.337	803.672	36.952	22.371				
Bantam	14.804	14.804	494	497	1922:			
Heel Java	913.272	913.272	52.479	23.039				
Bantam	14.743	14.743	614	338	1923:			
Heel Java	983.145	983.145	32.282	17.939				
Bantam	29.172	29.172	684	393	1924:			
Heel Java	27.359	27.359	824	373				

BELASTINGEN.

Samentrekking van de gegeven verzameld middels steekproef-onderzoek.

Bron: Opgaven B.B.

I. Gewestelijke groepsinkomen en belastingpercentagè van bewoners van het platte land.

B A N T A M							Totaal %	
	Aantal onderzochte gevallen.	Inkomen in geld per ziel.	Belastingen van het inkomen in geld per ziel in percenten:				Bantam.	Java.
			Lands.	Locale.	Desa.	Djakat of Pitrah.		
A. Gouvernements ambtenaren of beambten	6	f 166.17	3.7	1.2	—	0.4	5.3	3.1
B. Desahoofden en desabestuursleden	3	" 87.41	2.8	0.3	0.3	1.7	5.1	6.9
C. Godsdienstbeambten en godsdienstleeraren	5	" 27.04	4.3	—	0.3	3.4	8.—	4.3
D. Vaste arbeiders bij ondernemingen, fabrieken of Europeesche en Chineesche particulieren.	2	" 29.93	1.3	—	2.4	0.9	4.6	3.5
E. Sawah of tegalbezitters die vermogend zijn (kaja)	3	" 119.77	10.3	—	0.4	2.0	12.7	12.1
F. Sawah of tegalbezitters met een behoorlijk inkomen (sedeng) ...	7	" 77.34	5.8	—	0.3	2.6	8.7	10.8
G. Sawah of tegalbezitters die arm zijn (miskin, mlarat)	12	" 51.11	8.9	0.9	1.0	2.4	13.2	10.5
H. Deelbouwers die geen bouwgrond bezitten	5	" 18.88	3.5	—	1.4	4.4	9.3	4.1
I. Landarbeiders uitsluitend werkzaam in Inlandschen landbouw.	4	" 19.50	3.1	—	1.6	2.9	7.6	2.7
J. Groothandelaren of bezitters van een Inlandsch bedrijf met arbeiders (batikkerijen, cassavefabrieken, bezitters van vischersprauwen)	—	—	—	—	—	—	—	—
K. Toekangs, kleinhandelaren enz. met zelfstandig bedrijf	6	" 46.74	2.7	0.2	0.7	0.7	4.3	4.2
L. Losse koelies	8	" 28.64	2.8	—	1.5	0.9	5.2	2.4

VERSLAG MEYER RANNEFT — Dr. HUENDER Blz. 22.

b. Veranderingen sinds 1913.

Gewest.	1913	1920	1921	1922	1923	1924	Vershil van 1913 met 1924.
Bantam	f 1.85	f 0.93	f 1.18	f 1.52	f 1.72	f 1.69	—

BELASTINGEN.

	1924.		1923.		1922.		1918.		1913.	
	Totaal opbrengst (werkelijk betaald).	Daarvan naar schatting betaald door Inlanders.	Totaal opbrengst (werkelijk betaald).	Daarvan naar schatting betaald door Inlanders.	Totaal opbrengst (werkelijk betaald).	Daarvan naar schatting betaald door Inlanders.	Totaal opbrengst (werkelijk betaald).	Daarvan naar schatting betaald door Inlanders.	Totaal opbrengst (werkelijk betaald).	Daarvan naar schatting betaald door Inlanders.
1. Vuurwerkbelasting	200	—	400	—	—	—	—	—	—	—
2. Belasting op openbare gemakkelijheden	4.584	f 3.056 ruwe schatt.	6.721	f 4.480 ruwe schatt.	f 7.832	—	—	—	—	—
3. Opcenten op Landsbelasting op de hoofsom der: a. personeele belasting ..	7.099	f 2.000 ruwe schatt.	5.438	f 1.000 ruwe schatt.	6.056	—	—	—	—	—
b. verponding	11.382	f 200 ruwe schatt.	22.524	f 200 ruwe schatt.	40.055	—	—	—	—	—
c. Lands inkomstenbelasting	11.881	f 3.000 ruwe schatt.	4.888	f 1.500 ruwe schatt.	—	—	—	—	—	—
4.5. Belasting op het gebruik maken der wegen met vervoersmiddelen	15.753	f 10.457	14.822	f 8.797	11.039	—	—	—	—	—
6. Straatbelasting	11.839	f 4.107	5.140	f 995	17.151	—	—	—	—	—
7. Wegenbelasting	17.997	—	11.375	—	—	—	—	—	—	—
8. Belasting op onbebouwde of niet voldoende bebouwde perceelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Gemeentelijke inkomstenbelasting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Verlichtingsbelasting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Drankbelasting	—	—	1.179	—	—	—	—	—	—	—
12. Hondenbelasting	—	—	200	—	851	—	—	—	—	—
Totaal	f 82.418	f 22.822	f 72.687	f 17.159	f 82.984	f 16.471	f 9.439	f 95	f 3.279	f 60
TOTAAL ACHTERSTAND ..	f 22.017	f 10.467	f 22.446	f 9.325	f 19.460	f 8.694	f 4.205	—	—	—

Bijlage VIII.

Gewest.	Aantal dessahoofden die van een vorig dessahoofd zijn.		
	Zoon.	Andere familie.	Geen familie.
Preanger	160 12%	382 30%	708 58%
Kedoe	518 40%	330 26%	428 34%
Semarang	235 22%	324 30%	512 48%
Madioen	229 19%	309 27%	613 54%
Pasoeroean	138 14%	260 27%	584 59%
Bantam	41 7%	97 18%	411 75%

Bijlage IX.

Regentschap.	Aantal dessahoofden met diensttijd van				Aantal dessa-bestuursleden met een diensttijd van				Aantal dessahoofden in de laatste 3 jaren ontslagen			Aantal dessa-hoofden die over een vorig dessahoofd zijn		
	Minder dan 5 jaren.	5-10 jaren.	10-20 jaren.	20 jaren meer.	Minder dan 5 jaren.	5-10 jaren.	10-20 jaren.	20 jaren.	Eervol.	Oneervol wegens		Zoon.	Andere familie.	Geen familie.
										Belasting fraude.	Andere redenen.			
Serang	205	39	28	10	1386	82	50	13	128	23	58	16	50	216
Pandeglang	79	22	27	9	729	38	21	10	36	5	16	23	32	82
Rangkasbetoeng	83	29	12	6	617	41	44	19	22	1	14	2	15	113
Totaal	367	90	67	25	2732	161	115	42	186	29	88	41	97	411

Bijlage X.

GODSDIENST.

Regentschap	Jaartal	Totaal aantal aanwezige godsdienstgebouwen aan het eind van het jaar.						TOELICHTINGEN
		Bale	Pasantren	Masjid	Goeroe kitab	Goeroe ngadji	Goeroe tarekat	
Pandeglang	1917	696	118	91	37	136	5	
	1918	609	121	103	28	143	5	
	1919	621	121	120	27	150	4	
	1920	639	121	124	28	156	5	
	1921	648	126	153	29	158	5	
	1922	867	187	209	54	198	5	
	1923	744	148	192	60	168	5	
	1924	745	149	195	61	168	5	
	1925	758	160	204	65	194	4	
	1926	773	174	206	68	200	4	
Rangkasbetoeng	1917	122	58	99	38	62	—	
	1918	122	59	99	42	64	—	
	1919	125	61	99	46	68	—	
	1920	139	65	101	47	84	—	
	1921	137	70	102	51	97	—	
	1922	279	78	116	62	113	—	
	1923	303	100	122	62	138	—	
	1924	309	123	124	58	162	—	
	1925	329	112	131	71	161	—	
	1926	351	110	129	71	172	—	
Serang	1917	2384	145	404	74	230	7	
	1918	2394	152	404	107	333	6	
	1919	2409	167	406	122	405	11	
	1920	2666	181	461	121	458	13	
	1921	2877	187	490	123	494	13	
	1922	3005	212	504	126	516	13	
	1923	3055	212	511	145	517	12	
	1924	2997	226	532	146	568	12	
	1925	3073	240	546	180	597	16	
	1926	3283	244	559	204	775	21	

Bijlage XI.

Het aantal ter bedevaart vertrokken personen bedroeg: (Noord-Bantam).

1913	74
1920	19
1921	368
1922	838
1923	668
1924	953
1925	—
1926	507

Bijlage XII.

OPGAVE AANTAL HADJI'S.

Regentschap.	District.	Aantal hadji's		Toelichtingen.
		Totaal.	Waarvan dessa-hoofden.	
Serang.	Serang	1 567	5	
	Tjiroeas	861	8	
	Pontang	694	3	
	Pamarajan	722	3	
	Tjilegon	1 316	7	
	Anjer	730	4	
	Tjiomas	876	4	
	Totaal	6 766	34	
Lebak.	Rangkasbetoeng.....	488	2	
	Lebak	271	1	
	Paroengkoedjang....	214	—	
	Tjilangkahan	229	1	
	Totaal	1 202	4	
Pandeglang.	Pandeglang	1 073	3	
	Menes	535	3	
	Tjaringin	820	2	
	Tjibaloeng	63	—	
	Totaal	2 491	8	
			Recapitulatie.	
Serang.		6 766	34	
Lebak.		1 202	4	
Pandeglang.		2 491	8	
Totaal....		10 459	46	

Bijlage XIII.

I AANTAL ONTSLAGEN DESSAHOOFDEN.

II AANTAL ONTSLAGEN AMBTENAREN.

Gedurende het jaar.	Eervol ontslag wegens				Niet eervol							Bijzonderheden.
	Op verzoek.	Ziekte.	Ongeschiktheid.	Vereeniging der dessa's.	Laakbare handelingen.	Wangedrag.	Onbetrouwbaarheid.	Diefstal.	Verduistering.	Ernstig plichts verzuim.	Om andere redenen.	
1917	I 60	16	10	6	7	—	6	4	—	13	2	Over de jaren 1918 t/m 1920 geen opgave der ontslagen dessa-hoofden ontvangen. x) Waarvan 5 naar Mekka. a) Waarvan 3 wegens langdurigen dienst.
	II 3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1918	I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	II 2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
1919	I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	II 3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
1920	I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	II 2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	
1921	I 85	10	12	6	5	—	13	—	—	1	3	
	II 2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
1922	I 98 x)	—	12	247	15	—	10	—	—	1	17	
	II 4 a)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1923	I 48	—	10	364	10	—	2	—	—	22	—	
	II 4	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	
1924	I 38	—	10	72	12	—	5	—	—	10	—	
	II 2	1	7	—	—	—	1	—	—	2	—	
1925	I 48	—	16	—	30	2	—	—	—	2	—	
	II	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	
1926	I 44	—	20	—	20	—	5	—	—	1	7	
	II	—	1	—	1	—	—	—	—	1	1	

Bijlage XIV en 1 staat.

BESTUURSLEDEN EN PROMOTORS DER P. K. I.

(Opgave van den Wedana van Politie).

Sectie	Ondersectie	A A N T A L												Bijzonderheden			
		Dictator		Voorzitter		Ondervoorzitter		Secretaris		Penningmeester		Commissaris			Promotor		
		Niet-hadji	Hadji	Niet-hadji	Hadji	Niet-hadji	Hadji	Niet-hadji	Hadji	Niet-hadji	Hadji	Niet-hadji	Hadji		Niet-hadji	Hadji	
Bantam	—	1	—	1	—	—	1	1	—	—	1	3	—	—	—	—	a. w. o. 1 Chi-nees. b. tevens Secretaris van Serang. c. w. o. 2 Chi-neezen. d. en e. beiden tevens commissaris v. Bantam.
	Serang . .	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	1	—	38a	12		
	Tjiomas . .	—	—	1b	—	—	—	—	—	—	—	2	18	2	3		
	Tjilegon . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	4	—	—		
	Kramatwa-toe . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	6	7	—		
	Anjar . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	14	3	—		
	Petir . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	26	29	—		
	Tanara . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	2	1	—		
	Rangkasbi-toeng . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	4c	—	—		
	Pandeglang	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	21	14	—	—		
	Laboehan . .	—	—	1d	—	—	—	1e	—	—	3	36	59	—	—		
Totaal.	1	—	8	3	—	1	5	—	1	1	12	10	169	130		

Staat.

District	Aantal P.K.I. leiders	Handelaars in				Beroep of bedrijven				Houders van		Geen vast beroep of bedrijf	Heeltemaal geen beroep of bedrijf	Landsdienaren		Godsdiens- onderwijzer in	Landhouwer	Particuliere betrekkingen	Koeli	Bijzonderheden						
		Kain	Tabak	Visch	Vee	Diversen	Kleermaker	Barbier	Chauffeur	Karveoerder	Toekang			Smid	Andere						Toko	Waroeng	Ambtenaren	Beambte	Desa-bestuur	Ngadji
Serang . .	68	—	4	3	1	8	3	2	—	1	1	4a	2b	—	1	3	—	1	1	2	—	27	1	2	a goudsmid. b w. o. 1 doekoen.	
Tjiroeas . .	16	1	1	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	5	—	—		
Pontang . .	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	5	—	—		
Pamarajan.	33	—	1	1	—	12	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	5	—	6	—		
Tjilegon . .	12	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	5	—		
Anjer . .	16	—	1	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	8	—		
Tjiomas . .	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	2	—	25	—		
Pandeglang	32	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	1	—	22	—		
Menes . .	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	23	—		
Tjaringin . .	87	—	—	—	—	1	2	—	—	1	3	—	2	1	1	1	1	4	—	—	2	10	1	58	—	
Rangkasbi-toeng . .	5	1	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Totaal.	331	2	7	4	1	29	9	2	1	2	6	4	6	1	2	8	27	—	1	5	21	2	184	1	2	

Bijlage XV.Afschrift.

No. 26.

(d/t Inlandsche Schoolcommissie te Serang en
Inspecteur v/h Inl. Onderwijs i/d
2e Afdeling te Bandoeng.)

Over aan te nemen volle eerste klasse.

Beleefde mededeeling dat ik geïnformeerd ben, dat de zeer beperkte aanname van leerlingen voor de O.S.V.I.A. te Serang in het jaar 1924 niet maar bedoeld is geweest voor het leerjaar 1924/25 alleen, doch ook in den vervolge dezelfde maatstaf zal worden aangelegd.

Naar aanleiding van dien heb ik den Resident van Bantam en Batavia verzocht mij opgave te willen verstrekken van het aantal candidaat-ambtenaren dat zij jaarlijks noodig achten voor de aanvulling van vacatures. De Resident van Bantam antwoordde hierop: minstens 5, liefst 6. De Resident van Batavia bleef ook na herinnering zwijgen; doch, waar de Residentie Batavia 23 districten telt tegenover Banten 15 is bedoeld aantal te schatten op $23/15 \times 5$ à 6 of minstens 8 liefst 9.

De getallen stemmen — in verband met de 5 klassige school — eenigszins overeen met de maxima van toelating: 37 voor Banten, 38 voor Batavia; welke om de $\pm 60\%$ af te leveren candidaten van de toegelaten leerlingen beter waren te wijzigen in 5 klassen $\times 10/6 \times 5$ à 6 of 50 voor Banten en 5 klassen $\times 10/6 \times 8$ à 9 of 75.

Waar de O.S.V.I.A. te Serang thans slechts een uiterst gering aantal leerlingen (6) voor de Buitenbezittingen opleidt — terwijl in verband met het U bekende Staatsblad No. 20 van dit jaar zulks in de toekomst nihil zal zijn — zouden die getallen geen bezwaar zijn voor de capaciteit der school.

De toestand is op heden:

Aantal toegestane leerlingen voor:	Aanwezig:					totaal
	1e klas (tijdelijk te Bandoeng)	2e kl.	3e kl.	4e kl.	5e kl.	
Banten 37	4	14	4	6	6	34
Batavia 38	2	5	4	7	2	20

(Hiervan vallen natuurlijk af door verwijdering wegens 2 \times blijven zitten (gebrek aanleg)

heen gaan uit schaamte wegens niet-overgaan.

Speurende naar de motieven, die in 1924 geleid hebben tot de beslissing van beperkte aanname van 3 voor Banten en 4 voor Batavia, is mij gebleken dat de berekening van den toenmaligen Directeur van Binnenlandsch Bestuur was:

De jaarlijksche aanvulling met gediplomeerden (Gaibs dient gelijken tred te houden met het aantal Wedana benoemingen; zulks in verband met de wenschelijkheid om alle Wedanaplaatsen door gediplomeerden te doen bezetten. Per jaar bedraagt dit ongeveer $1/7$ van het aantal districtshoofden; dus zal die aanvulling moeten zijn:
voor Banten $1/7 \times 15$ of rond 3 Gaibs;

„ Batavia $1/7 \times 23$ „ 4 „
in verband waarmede dan 3, resp. 4 leerlingen dienen te worden aangenomen.

Het wil mij evenwel voorkomen, dat bij de vaststelling dezer getallen geen rekening is gehouden met de practijk. De hieronder op te sommen punten wijzen n.b.m. zulks duidelijk uit:

(1) Van de oorspronkelijk aangenomen leerlingen wordt gemiddeld $\pm 60\%$ afgeleverd.

(2) De afgeleverden zijn bij hunne aanwijzing tot Gaib uiteraard nog slechts theoretisch geschikt om als bestuursambtenaar op te treden; eerst dan vangt hunne practisch voorbereiding voor de aanvulling der hoogere betrekkingen bij den Inlandschen Bestuursdienst aan. Zie art. 11 van het in Bijblad 8167 opgenomen benoemingsreglement.

(3) Van de sub 2 genoemden blijken meermalen in den loop der jaren lang niet allen de geschiktheid voor het ambt van Wedana te bezitten.

(4) Tusschen aanname en aflevering der leerlingen ligt een tijdverloop van minstens 5 jaar; tusschen aanwijzing tot Gaib en bevordering tot Wedana van minstens 12 jaar (art. 12 benoemingsreglement). Het behoeft wel geen nader betoog m.i. dat — rekening houdende met de reeds hooger vermelde motieven als verwijdering wegens gebrek aan aanleg enz. waarbij dan nog komen sterfte, slechts gedrag en ongeschiktheid voor bevordering — een groep van 3 à 4 nooit intact kan blijven bestaan in eene periode van minstens 17 jaar.

De volgende cijfers, ontleend aan het in art. 11 (2) benoemingsreglement bedoeld register, bevestigen het bovenstaande m.i. geheel:

Aan
den Directeur van Onderwijs en Eeredienst,
te Weltevreden

- 1920 één gediplomeerde, doch ongeschikt voor bevordering tot Wedana en sindsdien in een lageren rang buiten Banten geplaatst;
- 1921 alsvoren is na een zeer wisselvallige loopbaan tenslotte als ondercommies op het Residentiekantoor in Juni van dit jaar op verzoek eervol ontslagen;
- 1922 alsvoren, voortijdig overleden;
- 1923 nihil;
- 1924 drie gediplomeerden, waarvan één voortijdig ontslagen is en thans vervolgd wordt, de tweede voor bevordering gepasseerd moet worden en de derde benoemd is tot Wedana;
- Voor 1925 twee gediplomeerden, waarvan een in 1924 wegens ongeschiktheid eervol uit 's Lands dienst is ontslagen, zoodat nog slechts 1 overblijft;
- „ 1926 twee gediplomeerden, waarvan echter inmiddels 1 is overleden;
- „ 1927 twee gediplomeerden;
- „ 1928 drie gediplomeerden, waarvan de oudste in 1924 ontslagen is en wordt vervolgd;
- „ 1929 vier gediplomeerden, waarvan echter een in verband met zijne gezondheidstoestand waarschijnlijk nimmer tot Wedana bevorderd zal kunnen worden; en waarvan het de vraag is, of — verloop van de voor ons liggende 4 jaren — alle 3 wel geschikt zullen zijn voor districtshoofd. Dezelfde vraag kan overigens met eenige wijziging ook voor de 3 voorafgaande jaren worden gesteld.

Een reden tot het afvallen van afgestudeerden vormt ook nog de voor de eerste maal in 1924 op hen toegepaste verplichte keuring. Worden tengevolge van afkeuring één of meer van hen niet tot Gaib aangewezen, dan lijdt dus uiteraard het betrokken gewest daardoor schade, aangezien het in dat geval niet krijgt, waar het recht op heeft.

De grondslag der berekening lijkt mij ook minder juist:

men zal ook niet het aantal toe te laten jongelui voor officiers opleiding laten afhangen van het aantal generaals dat er jaarlijks wisselt. Uit het oog verloren schijnt, dat ook de lagere rangen bezet moeten worden door abitarienten van O.S.V.I.A.'s immers Bijblad No. 8167 schrijft voor, dat voor Mantri Politie, Assistent-Wedana vóór moeten gaan de abiturienten van een O.S.V.I.A. boven alle anderen; en hier is om het aantal uiteraard de noodige afvloeiing aanwezig.

Het lijkt mij wenschelijker het jaarlijks benodigd aantal abiturienten naar de practijk vast te stellen en voor den rang van Wedana ev. te kiezen uit overvloed. Dit schijnt dan ook de richtsnoer geweest te zijn bij het bepalen van de maxima; van de aantallen toe te laten leerlingen: 37 en 38 ⁽¹⁾; en ook bij de oprichting der O.S.V.I.A. te Serang, die anders absoluut overbodig zou zijn geweest daar de gelijksoortige inrichting te Bandoeng de 5 klassen leerlingen gemakkelijk had kunnen opnemen.

Ik hoop duidelijk te hebben aangetoond, dat het noodzakelijk is de O.S.V.I.A. te Serang weer op oude sterkte te brengen, of zelfs de sterkte te verhoogen, en heb mitsdien de eer UHedG. beleefd te verzoeken het daarheen te willen leiden, dat voortaan klassen worden aangenomen naar den maatstaf van:

$\frac{1}{2} \times 37$ leerlingen voor Banten	} totaal 16
$\frac{1}{2} \times 38$ leerlingen voor Batavia	
of de sterkte te verhoogen en jaarlijks een klas aan te nemen van	
$\frac{1}{2} \times 50$ leerlingen voor Banten	} totaal 25
$\frac{1}{2} \times 75$ leerlingen voor Batavia	

Met het oog op den rust van ouders in het Gewest Banten, die reeds nu spreken over de toekomst hunner zoons, en deze wellicht tegen hun zin gaan bestemmen voor een andere inrichting ⁽²⁾ waardoor de nieuwe klas niet eens vol te maken zou zijn; mede het oog op tijdige bestelling van leermiddelen verzoek ik UHedG. beleefd doch met aandrang de onderhavige zaak zoo spoedig mogelijk te doen beslissen.

De wd. Directeur der O.S.V.I.A. te Serang,
w.g. DE GOEDE.

Voor eensluidend afschrift:

De Afdeelingen Secretaris,
w.g.

Noot ⁽¹⁾ Vastgesteld bij Uw besluit van 13 September 1910 No. 16550 en v.z.n mij bekend nog altijd van kracht. Ik moge hierop wel met nadruk de aandacht te vestigen.

⁽²⁾ In 1924 melden zich uit Banten alleen reeds 13 candidaten aan voor het te houden toelatingsexamen: welk getal — naar mij uit verschillende aanwijzingen en inlichtingen duidelijk is gebleken — beslist grooter zou zijn geweest, ware het niet dat door uitgestrooide, onware geruchten nopens de voorgenomen opheffing dezer Osvia velen hun kinderen niet opgaven en toen het te laat was tot hun spijt moesten bemerken, op een dwaalspoor te zijn gebracht.

Bijlage XVI.

Afschrift.

No. 14/I.S.

Bijlage: 1.

Onderwerp: Toelating tot de 1e klasse
der Osvia Serang.

Serang, 20 Februari 1925.

Aan
den Directeur van Onderwijs en Eeredienst
te Weltevreden
(via Inspecteur v/h Inl. Onderwijs i/d 2e
Afdeeling te Bandoeng).

Met den inhoud van bijgaand schrijven van den Directeur der Osvia alhier vermag onze Commissie geheel in te stemmen om de volgende reden.

In het tot den Resident van Bantam gericht schrijven van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 12 Juli v.j. No. D 20/2/3 is de wenschelijkheid geuit om de Wedana-plaatsen door gediplomeerde ambtenaren te bezetten. Zulks is echter niet mogelijk, indien in de lagere rangen geen of te weinig candidaten daartoe aanwezig zijn; het door den Directeur der Osvia dienaangaande medegedeelde is volkomen juist. Het is voorts in het belang van den bestuursdienst, dat deze ten allen tijde en in alle rangen de beschikking heeft over goed opgeleide krachten; en zulks temeer in verband met de zwaardere eischen, welke thans door de veranderde tijdsomstandigheden kunnen en mogen worden gesteld. Houdt men rekening met de in de laatste jaren veelvuldig voorkomende gevallen van eervol ontslag wegens ongeschiktheid, waarbij dan nog komen ontslag wegens fraude e.d. of wegens volbrachten diensttijd, dan blijkt hieruit genoegzaam de noodzakelijkheid van geregelde aanvulling met abiturienten der Osvia en dat het geenszins als luxe is te beschouwen om — zooals het hoofd dier inrichting schrijft — voor den rang van Wedana de keuze te hebben uit overvloed. Hierdoor toch wordt bereikt eene bezetting der hoogere rangen door beste krachten; terwijl het peil der lagere rangen vanzelf stijgt doordat zij ingenomen worden door goede krachten. Dat zulks den bestuursdienst slechts te goede kan komen, behoeft wel geen nader betoog.

Op grond van het bovenstaande meent onze Commissie dan ook niet anders te moeten doen, dan haren warmen steun te geven aan de door den Directeur der Osvia aan het slot zijner missive gedane voorstellen.

Ns. der Inlandsche Schoolcommissie:

Voorzitter,

w.g. J. C. BEDDING.

Secretaris,

w.g. H. A. LINCKLAEN WESTENBERG.

Voor eensluidend afschrift:

De Afdeelingen Secretaris,

w.g.

